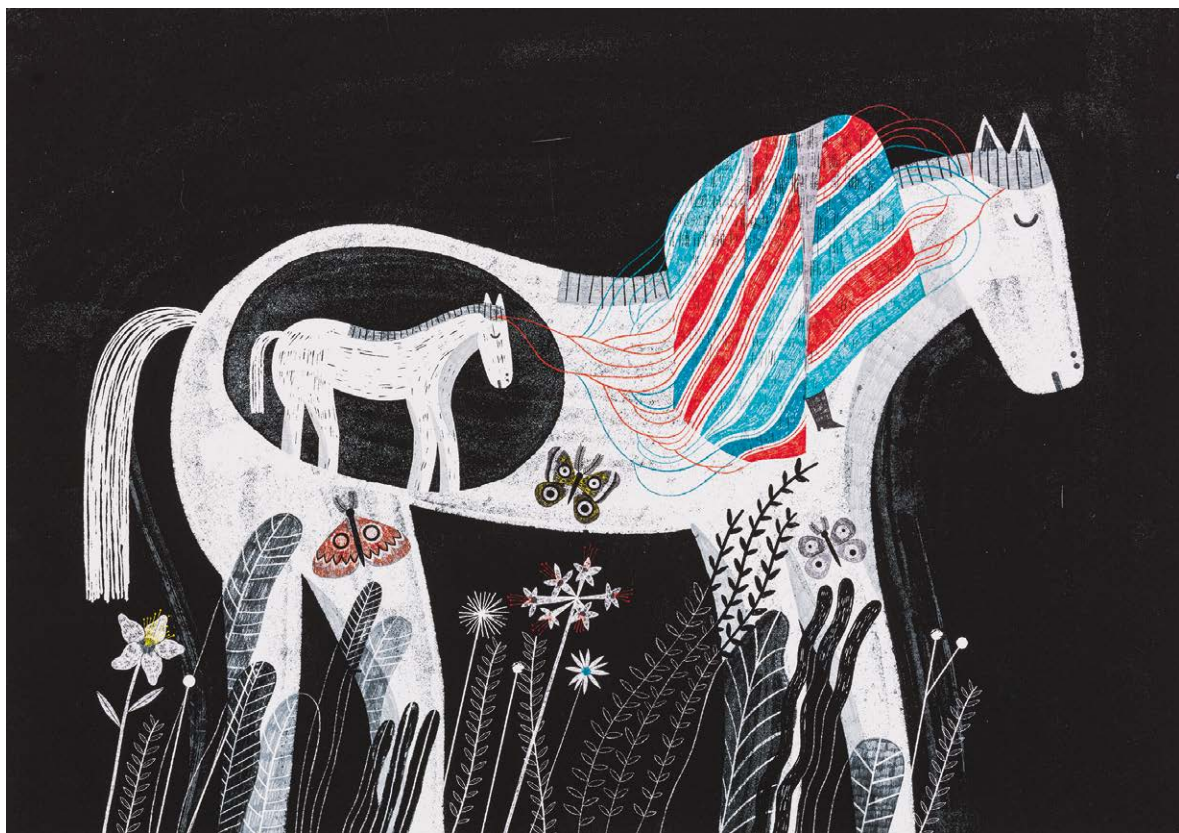

BIBLIANA

revue o umění pro děti a mládež

XXX. ročník
Cena / 0,70 €

2023 / 4

Vítězka Grand Prix BIB 2023

(PALOMA VALDIVIA, Čile, za knihu Pablo Neruda: Book of Questions)

obsah

Zuzana Liptáková

VÁŽENÝ PÁN PROFESOR / 1

Jana Močková

ILUSTRÁCIE SÚ HLAVOLAM, KTORÝM
SA DÁ MERAT' ÚŽAS / 2

CENY BIB 2023 / 4

Zuzana Liptáková

SVETOVÝ SVIATOK ILUSTRÁCIÍ PRE DETI / 5

Hana Križanová

TÝM, ČO TVORIA / 6

Lenka Dzadiková

ZASIAŤ TĚMU, ŽAŤ POCHOPENIE
(Tvorba detí a pre deti na festivale
Scénická žatva 2023) / 8

Zuzana Stanislavová

SKŔR MODELOVANIE AKO KOMPLEXNÝ POHLAD
(Literatúra pre deti a mládež 2022) / 12

Ondrej Sliacky

VLÁKENKO NÁDEJE MENOM DÁVID DZIAK
(Generačné výmeny) / 26

Dávid Dziak

ZÁPISNÍK JEDNÉHO CHLAPCA / 32

ZÁKAZ VSTUPU BEZ NÁPADOV!

(Spomienka na Evu Čársku) / 34

Ondrej Sliacky

SVÁTENÉ CIGÁNSKYM VETROM

(Na pamiatku Ludovíta Didiho) / 38

Ludovít Didi

CIGÁNSKE VIANOCE / 44

Miloš Ondráš

NAŠE DETSKÉ KORENE

(Autorské rozprávky J. C. Hronského) / 46

RECENZIE / 57

Marta Žilková: Ján Navrátil, Čím čarujú vrabce;

Svatava Urbanová: Karafiát české literatury pro děti;

Eva Pršová: Toňa Revajová, O druhej v malej telocvični

Svatava Urbanová: Markéta Pilátová Bába Bedla a dívka
na hřebeni

Marta Žilková

HRANICA, ALEBO STANDING OVATION NEVKUSU / 69

OBSAH 30. ROČNÍKA / 71

titráž

Šéfredaktor **ONDREJ SLIACKY**

Jazyková redaktorka **Gabriela Mikulčíková**

Revue Bibiana je orgánom Slovenskej sekcie IBBY v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti

Vychádza štyrikrát do roka v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti

Zriaďovateľom BIBIANY je Ministerstvo kultúry SR

Vedecká rada časopisu:

Predseda: **Mgr. Dávid Dziak, PhD.**, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov

Členovia: **doc. Mgr. Markéta Andričíková, PhD.**, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Košice

Mgr. art. Lenka Dzadiková, ArtD., Divadelný ústav, Bratislava

doc. PaedDr. Bibiána Hlebová, PhD., Prešovská univerzita v Prešove, Prešov

prof. Dr. Jarmila Hodoličová, Nový Sad, Srbsko

Mgr. Peter Naščák, PhD., ZŠ Lehota

Mgr. Eva Pršová, PhD., Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica

doc. PhDr. Milena Šubrtová, Ph.D., Masarykova univerzita, Brno, Česká republika

prof. PhDr. Svatava Urbanová, CSc., Ostravská univerzita, Ostrava, Česká republika

prof. PaedDr. Eva Vítězová, PhD., Trnavská univerzita v Trnave, Trnava

Mgr. et Mgr. Juraj Žembera, PhD., Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica

prof. PhDr. Marta Žilková, PhD., Nitra

Tajomníčka: **Mgr. Eva Ciferská, BIBIANA**

Vedecké štúdie časopisu sú recenzované.

Adresa redakcie: **BIBIANA**, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava,

tel. 02/54 41 84 88; iČO: 00 682 357

Obálka a typografická úprava: **Finist**

Tlač: **DMC, s.r.o.**, Nové Zámky

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma **ARES, s. r. o.**, Elektrárenská 12091, 831 04 Bratislava

bezplatná linka 0800 14 19 11

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994

MK SR EV 2974/09

Číslo vyšlo v decembri 2023

V revue 4/2023 sú použité ilustrácie z BIB '23

ISSN 1335-7263

Vážený pán profesor,

v roku 2023, ktorý sa práve chýli ku koncu, dovŕšil časopis Bibiana – revue o umení pre deti a mládež okrúhlych tridsať rokov. Bolo to v roku 1993, keď ste ako skúsený redaktor zanikajúceho federálneho časopisu Zlatý máj cítili potrebu pokračovať v línii, ktorá vytvárala odbornú platformu umenia a literatúry pre deti. Vaše literárne, vedecké, pedagogické a publicistické skúsenosti z čias československej spolupráce boli skvelou bázou pre založenie nového slovenského periodika, ktoré po rozpade federácie mohlo rovnocenne mapovať podobné úsilie na Slovensku. Usúdili ste vtedy, že najlepšie by mu mohlo byť pod strechou novozaloženej BIBIANY – medzinárodného domu umenia pre deti, inštitúcie založenej významnou osobnosťou slovenskej kultúry Dušanom Rollom.

Tak vznikla revue Bibiana a stala výnimočným časopisom reflektujúcim umenie pre deti. Stali ste sa jej šéfredaktorom, vybudovali ste redakciu s kvalitným okruhom spolupracovníkov a prispievateľov, prizývali mladých odborníkov, ktorí mapovali aktivity Bibiany a spoluvytvárali jej obsah tak, aby sa zachovala odborná úroveň príspevkov. Revue Bibiana fungovala ako časopis pre odborníkov, no zároveň mala ambíciu užitočne slúžiť aj laickej verejnosti.

Za plnohodnotných tridsať rokov Vášho pôsobenia v revue Bibiana Vám v mene inštitúcie BIBIANA – medzinárodný dom umenia pre deti z celého srdca ďakujeme.

Mgr. Zuzana Liptáková
riaditeľka BIBIANY ■

Keď sa víťazkou Grand Prix BIB '23 stala Paloma Valdivia z Čile, nevedela som o nej prakticky nič.

JANA MOČKOVÁ

Ilustrácie sú hlavolam, ktorým sa dá merať úžas

Začala som pátrať po rozhovoroch, ktoré by sa dali nájsť na webe. V jednom z nich hovorí, že ako dieťa nemala prístup k toľkým knihám, ako majú deti dnes, a preto sa pre ňu prakticky každé stretnutie s nimi stalo zdrojom radosti a inšpirácie.

Aj dnes sa vraj do nových projektov púšťa najmä na základe jednoduchej „skúšky správnosti“ – ak má niečo ilustrovať, musí cítiť, že je toho schopná a že jej to prinesie radosť. *„Keď ilustrujem niečo, čo sa mi páči, je to ako ísť na prechádzku. Keď to tak nie je, mám pocit, akoby som mala pracovať v továrni na klobásy.“*

Iste, niekto by možno druhý variant vôbec nepovažoval za horší či zlý, ale asi je zrejmé, že Paloma Valdivia má oveľa radšej prechádzky.

Víťazka legendárnej súťaže si našla cestu k Nerudovým otázkam, ktoré nemajú odpovede.

*

Kto má v povahe zmysel pre hľadanie osudových znamení a skrytých významov, ten by mohol byť spokojný, že medzinárodná porota spomedzi stoviek ilustrácií dala hlavnú cenu práve jej, hoci spokojnosť by mohla byť aj u ostatných, a to hneď z niekoľkých dôvodov.

Jedným z nich by mohla byť odvaha. Vo svete umenia, ktoré sa už ani nepokúša definovať štýly a školy, lebo všetko splynulo v „post-postmodernom“ svete, je čoraz zriedkavejšie a aj opovážlivejšie, nazývať čokoľvek ako nové, či originálne, lebo Google to človeku rýchlo zráta. Preto už len fakt, že Paloma Valdivia ako vôbec prvá ilustrovala vybrané otázky z *Knihy otázok* Pabla Nerudu, šuští vzrušením. Strávila nad nimi viac než päť rokov, a to nie preto, že by ich nepoznala, naopak, poznala ich veľmi dobre a uvedomovala si, akú hodnotu má otázka pre dieťa,

keď je preň ešte celý svet nový. Musela však prísť na to, čo s nimi urobí. Ako nakreslí obrázky k otázkam, ktoré nemajú odpovede. Ako veľmi sa môže oddať fantázii, aby nechala priestor aj pre fantáziu tých, čo knihu budú čítať.

Pripomína to priam hlavolam. Možno podobný hlavolamom, aké rieši nejedna kultúrna inštitúcia či ocenenie. Fakt, že BIB existuje nepretržite od roku 1967, je fascinujúci a obdivuhodný. Netreba veľa predstavivosti na to, aby bolo asi každému jasné, koľko energie, vyjednávania, kompromisov, vynaliezavosti a človekohodín to stálo. Ale netreba ani veľa fantázie, aby si aj človek zvonka dokázal predstaviť, aké ťažké je po rokoch práce kresliť stále „nové obrázky k tomu, čo všetci poznajú“.

*

Ako dieťa z malej dediny som o existencii Bienále ilustrácií Bratislava nemala ani tušenia. Hlboko v pamäti si však opatrujem udalosť, ktorá s nimi čiastočne súvisí. Musela som mať len asi tri roky, keď nás – mňa a môjho brata – vzala naša rodinná kamarátka na výlet do BIBIANY. Ona ako rodená Bratislavčanka nielenže tušila, ale presne vedela, že by sa nám to mohlo páčiť.

S bledomodrou škodovkou sme zaparkovali niekde na sídlisku. Celkom určite to bolo prvýkrát, čo som išla nielen po diaľnici, ale aj električkou. Tieto prvenstvá však neboli nič v porovnaní s mierou úžasu, keď sme vošli do cieľa. Do budovy, ktorá kompletne celá patrila nám.

Posledných pár rokov chodievam na Bienále ilustrácií Bratislava pracovne ako novinárka. Keď som tento rok

vkročila do BIBIANY, akoby ma teleportovali do čias, keď po cestách chodili bledomodré škodovky. Môj kolega fotograf vyzeral podobne. Začal mi rozprávať, že to prostredníctvom BIB-u sa dostal k vizuálnemu umeniu. Že to boli práve tieto obrázky z celého sveta, ktoré ho ešte ako dieťa pritiahli a už nepustili a dnes na BIB chodí so svojimi deťmi. Asi na to myslela aj Paloma Valdivia, keď v jednom z rozhovorov vravela, že má rada tvorbu pre deti, ale nielen pre deti, ktoré sú deťmi teraz, ale aj pre všetkých ostatných, ktorí krajinu detstva už opustili.

*

Nielen kvôli tradične odzbrojujúce-
mu množstvu a pestrosti ilustrácií, ktoré sa na BIB-e zišli, som tento rok pri ceste výstavami cítila radosť. Bolo to aj pre zdanlivé samozrejmosti či detaily: potešili ma knihy na každom z výstavných panelov, mobilná aplikácia, skutočne veľkorysý katalóg, v ktorom je ku každej knihe napísaná jedna veta, a tá veta zrazu vrhá celkom iné svetlo na ilustráciu, ktorá je z nej vyťahnutá. Tešila ma budova BIBIANY, vysvietená ešte aj neskoro večer, zároveň férový výber domácich ilustrátorov a ilustrátoriek, ktorí sa na výstavu dostali, ale aj taká banálna vec ako zrozumiteľný letáčik s mapou a základnými informáciami. Ešte stále nepochybne sú deti, ktoré nevedia, kde a nad čím by mohli žasnúť.

Videla som ocenenia a výstavy, ktoré sa snažili udržať tradíciu, ktorá bola napokon tým jediným, čo im ostalo. Trochu som sa obávala, či sa to náhodou nestane aj BIB-u. Po tomto ročníku obavu odkladám. Bola to krásna prechádzka, žiadna fabrika. ■

Ceny BIB 2023

Desaťčlenná medzinárodná porota, v zložení Amanda Ariawan (Indonézia), Orna Granot (Izrael), Renate Habinger (Rakúsko), Chen Hui (Čína), Vladimír Král (Slovensko), Odilon Moraes (Brazília), Gundega Muzikante (Lotyšsko), Susanne Sandström (Švédsko), Margaret Anne Suggs (Írsko) a Kiril Zlatkov (Bulharsko), ktorej predsedala Margaret Anne Suggs, hodnotila 2 072 originálov ilustrácií. Ceny najlepším ilustrátorom – Grand Prix, päť Zlatých jablák, päť Plakiet – udelila nasledovne:

Vítazka Grand Prix BIB 2023

PALOMA VALDIVIA (Čile), za knihu Pablo Neruda: Book of Questions

Zlaté jablko BIB'23

ANETE BAJĀRE-BABČUKA (Lotyšsko), za knihu Inese Zandere: Divas Almas
 XUNRU CHEN (Čína), za knihu Sulan Tang: Niu wang jie
 MAEVA RUBLI (Švajčiarsko), za knihu Maeva Rubli – Anisa Alrefaei Roomieh: Bei mir, bei dir
 MAYA SHLEIFER (Izrael), za knihu Bayt anak
 DANIEL TORRENT (Španielsko), za knihu Viajes en trenes de primera clase

Plaketa BIB'23

ANNA CUNHA (Brazília), za knihy Reginaldo Prandi: Os Pricipes do Destino a Anna Cunha: Origem

LUCIE LUČANSKÁ (Česko), za knihu Kniha vnímání
 SANNA PELLICIONI (Fínsko), za knihu Eppu Nuotio: Lappukauuuulatyttö
 JAAN RÕÕMUS (Estónsko), za knihu Kätlin Kaldmaa: Lydia
 VENDI VERNIĆ (Chorvátsko), za knihu Sanja Lovrenčić: Luda kuća

Čestné uznanie pre vydavateľa BIB'23

SAKYEJUL PUBLISHING LTD. (Kórejská republika), za knihu Eunyong Cho: Woo-li-neun Ji-keum-do Chin-goo-il-ka?
 TARA BOOKS (India), za knihu Gita Gulf – Divya Vijayakumar: Lucky/Happy Hans

Cena detskej poroty BIB'23

NADA SERAFIMOVIC (Srbsko), za knihu The Dream Book
 Detská porota zasadala v zložení: Viktória Rusňáková, Sofia Mária Danielovičová, Ema Dadová, Alena Koutná, Sofia Slavkovská, Martin Ovečka. Za predsedu si deti zvolili Viktóriiu Rusňákovú.

Cena primátora hlavného mesta Bratislavy BIB'23

SIMONA SMATANANA (Slovensko), za knihu Hovnivál Hugo

Cena 365.bank za celoživotné dielo

ONDREJ ZIMKA (Slovensko) ■

*BIB je zážitok
pre všetkých, ktorí radi podľahnú
kúzlu príbehov a mági ilustrácií.*

ZUZANA LIPTÁKOVÁ

Svetový sviatok ilustrácií pre deti

Veríme, že 29. ročník poteší návštevníkov svojou živou dramaturgiou; je zážitkom pre deti aj vďaka kreatívnej mediácii výtvarných diel, je atraktívny obsahom a odbornými fórami pre profesionálov a fajnšmekrov.

Napriek neľahkým okolnostiam pripravujeme veríme, že sa nám to podarilo.

Teší nás, že sa BIB '23 otvoril novým partnerstvám, ktoré ho osviežili kreatívnymi nápadiami a počinmi. K príprave všetci pristupovali s úctou k histórii BIB-u, rešpektujúc pôvodnú ideu a princíp solidarity. Vďaka záštitám a podpore rôznych inštitúcií, ktoré nám poskytli svoje priestory, sme spolu vytvorili mapku BIB '23. Návštevníčkam a návštevníkom ponúka to najlepšie, čo svet ilustrácie ponúka, a zároveň ich prevedie centrom Bratislavy. Každé zastavenie na mape BIB-u má svoj špecifický obsah a charakter, a tak si každý môže nájsť „to svoje“.

Ilustrácie, ale i porota či odborníci z celého sveta, k nám prišli vďaka našim zahraničným partnerom, najmä vďaka Medzinárodnej únii pre detskú knihu (IBBY). Za pomoci Vysoké školy výtvarných umení sa nám podarilo prepojiť naše a zahraničné mladé umelkyne premiestnením BIB-UNESCO Workshopu Albína Brunovského na pôdu VŠVU. Vďaka Miroslavovi Cipárovi, ktorý osobne stál pri zrode BIB-u, máme úžasné nadčasové logá a krásne detské knihy, preto sme BIB '23 venovali práve jemu.

BIB je predovšetkým sviatok ilustrácií detských kníh. Sviatok pre deti malé, veľké, aj tie, čo už vyrástli a majú svoje deti alebo vnúčatá. Všetkým, ktorí sa podieľali na príprave 29. ročníka svojimi nápadiami, radami, prácou, financiami, podporou a chuťou pomôcť **ĎAKUJEM.** ■

Tým, čo tvoria

HANA KRIŽANOVÁ

Zvoliť si tému knihy je veľká výzva - z nekonečného mora fantázie a možností si musíš vybrať jeden motív, či príbeh.

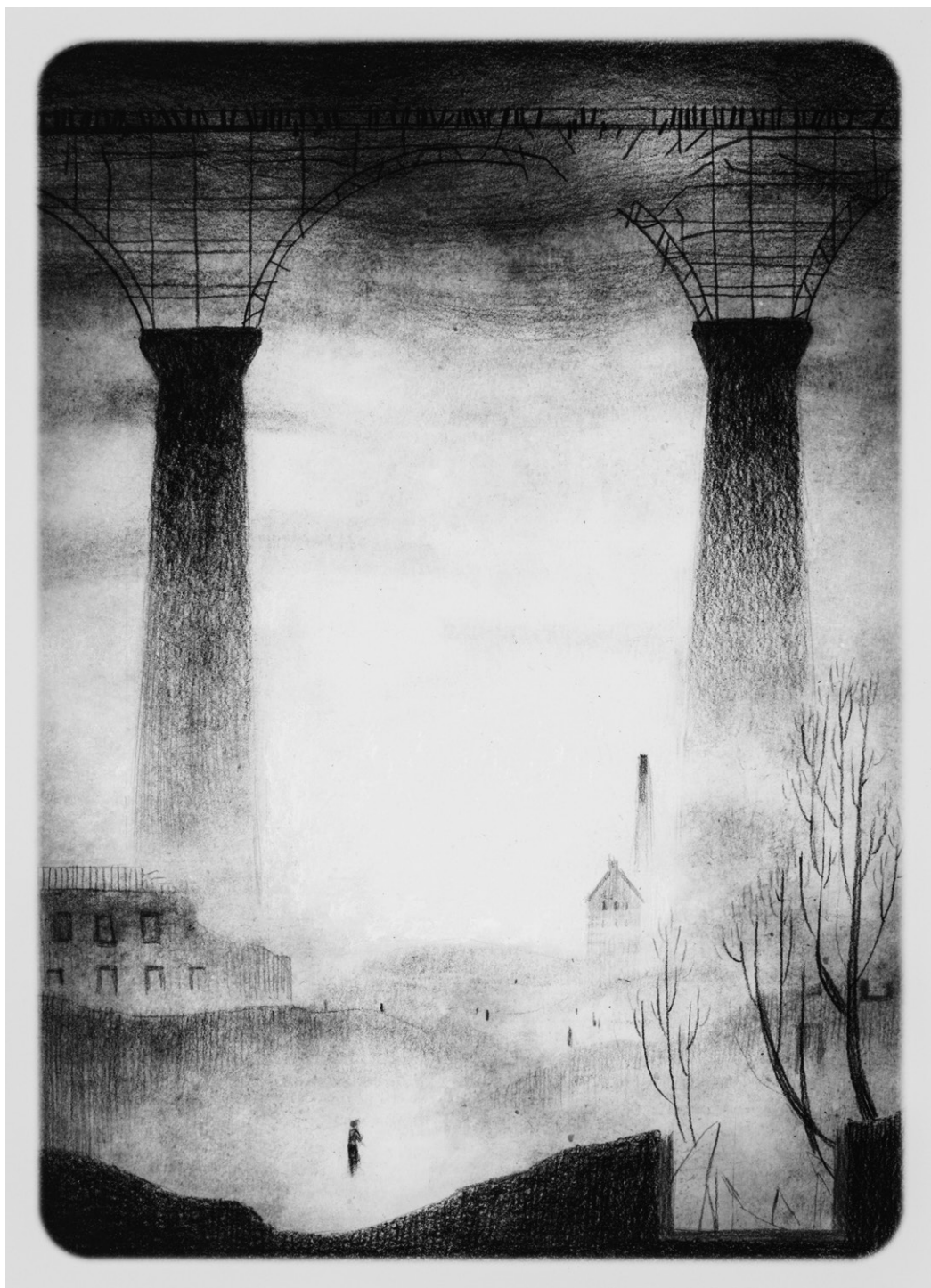
Byť ako ponorka, ktorá lúčom svetla mieri na dno oceánu ponoreného do tmy, aby vylovila jeden dokonale okrúhly kameň, ktorý komusi chýba. Možno pripomínaš viac slnko a tvoja tvorba osvetľuje nielen všetky malé kamene, ale dokonca celé pohoria tiahnuce sa až po horizont. No za horizontom je druhá polovica sveta odpočívajúca v tieni. Nevieš rozpovedať ani nakresliť príbeh, ktorý zasiahne úplne každého na svete. A tak je to v poriadku.

Bienále ilustrácií Bratislava je stretnutie prieskumníkov oceánov príbehov, je to stretnutie telies z rôznych galaxií predstavivosti. Je to prehliadka toho, ako sa ilustruje napríklad v Japonsku, Fínsku, či Brazílii a zamyslenie sa nad tým, kto a prečo ilustruje práve takto. Teória a prax dokopy, už

desaťročia. Každá galaxia sa však rozpína a aj BIB sa musí meniacemu sa svetu prispôbiť, aby ho sústavné dokázal chápať, obsiahnuť a hostiť.

Tvorba kníh plných príbehov a ilustrácií musí pokračovať, aby zmapovala stále väčší svet. Preto ty, čo tvoríš, musíš ostať zvedavý a dobrodružný, citlivý a vnímavý, dlžíš to minimálne sebe z minulosti. Posúvaj svoje hranice, rukami v tme ohmatávaj neznáme obrysy, kým prídeš na to, čoho sa to dotýkaš a môžeš to ilustráciou rozpovedať ďalej. Tým, že príbehy rozprávaš, svet nielen popisuješ, ale ho aj vytváraš.

My tvoje ilustrácie plné nových svetov na BIB-e osídlim tisíckami očí a uší. Tvoj dokonale okrúhly kameň je u nás v dobrých rukách. Vitaj. ■

Zlaté jablko BIB'23

(DANIEL TORRENT, Španielsko, za knihu Viajes en trenes de primera clase)

*Tvorba detí a pre deti
na festivale Scénická žatva 2023.*

LENKA DZADÍKOVÁ

Zasiať tému, žať pochopenie

Scénická žatva, vrcholný festival ne-profesionálneho divadla a umeleckého prednesu, sa na prelome augusta a septembra 2023 konala už sto aj prvý raz. Patrí k najstarším divadelným festivalom v Európe. Na Slovensku funguje unikátny systém postupových prehliadok v rôznych kategóriách (divadlo dospelých, divadlo mladých, detská dramatická tvorivosť, umelecký prednes a divadlo poézie, tvorba kategórie dospelých hrajúcich pre deti) a víťazi celoslovenských kôl sa následne stretávajú na Scénickej žatve. V Martine majú vďaka spolupráci so Slovenským komorným divadlom k dispozícii veľkorysé profesionálne zázemie s technickou podporou.

Podujatie je moderným festivalom s bohatým sprievodným programom. Spolupracuje s Turčianskou knižnicou, Turčianskym kultúrnym strediskom aj nezávislým kultúrnym centrom BarMuseum, ktoré sídli v priestoroch Slovenského národného múzea. Podujatia môžu navštevovať účastníci festivalu, aj Martinčania a návštevníci mesta. Počas festivalu vychádza festivalový den-

ník, konajú sa tvorivé dielne herectva, réžie, kostýmovej tvorby, javiskovej reči a umeleckého prednesu, dielňa divadelnej kritiky aj tvorby dramatického textu. Dopoludnie patrí podrobným rozborom zúčastnených inscenácií, na ktorých môžu tvorcovia a tvorkyne diskutovať s päťčlennou odbornou porotou.

O vzrušujúcej histórii festivalu sa dá dozvedieť aj vďaka knihe Jakuba Molnára, Martiny Mašlárovej a Jaroslavy Čajkovej *Festival festivalov*, ktorú organizátor Scénickej žatvy, Národné osvetové centrum, vydalo minulý rok. Mapuje ochotnícke hnutie od roku 1922, klukatý vývoj súťaží a referuje aj o profesionáloch, ktorí s ochotníkmi spolupracovali, ako aj o osobnostiach, ktoré začínali práve na pôde neprofesionálnej kultúry. Za všetky spomeňme *Katarínu AulitISOVÚ*, ktorá na Žatve vystúpila roku v 1981 v rámci dnes už neexistujúcej kategórie sólista s bábkou. V súčasnosti je tvorkyňou nezávislého Divadla PIKI, umeleckou šéfkou Bratislavského bábkového divadla a pedagogičkou na Katedre bábkarskej tvorby na Vysokej škole múzických umení.

Značnú časť účastníkov festivalu tvoria deti z detských divadelných súborov a detskí recitátori a recitátorky. Štatúty jednotlivých súťaží považujú za hranicu vek pätnásť rokov – po jeho dosiahnutí už súťažia v mládežníckych kategóriách. Tvorbu najmladších zastupujú súbory nominované z prehliadky detskej dramatickej tvorivosti Zlatá priadka Šaľa, detské recitačné kolektívy z festivalu Hviezdoslavov Kubín, ktorý sa koná v Dolnom Kubíne. V Rimavskej Sobote sa koná festival Divadlo a deti, kde súťažia dospelé aj mládežnícke súbory s inscenáciami pre deti. Z prehliadky divadla mladých FEDIM, ktorá sa koná v Tisovci postúpili aj inscenácie vhodné pre deti.

Tento rok na Žatve vystúpili aj traja detskí recitátori, a to s prednesmi básne Jána Navrátila *Od koho má babka dedka* a poviedok *Ustrica* Antona Pavloviča Čechova a *Hrôzostrašný osud Melpomena Jonesa* od Stephena Leacocka.

Inscenácie na tohtoročnej Žatve potvrdili široký záber literárnych zdrojov, s ktorými pedagógovia a pedagogičky pri divadelnej tvorbe s deťmi pracujú, ale naďalej platí aj fakt, že tvorba detí odráža ich aktuálne problémy a denne žitú realitu v školských kolektívoch.

Téma šikany

Šikana sa môže udiť v akomkoľvek kolektíve, nie sú pred ňou imúnni ani dospelí ani spolky s vysokými morálnymi hodnotami. Pomaly preniká do médií vecný prístup k téme, poznatky

o dynamike vzťahov v skupinách, návrhy prevencie a výzvy na potlačenie ľahostajnosti, pretože deti si samy neporadia a je potrebná intervencia dospelých. Špecifickou a pomerne novou kategóriou je kyberšikana. Svoje skúsenosti prinášajú deti aj do prostredia detských divadelných krúžkov na základných školách a na základných umeleckých školách. Vnímavé pedagogičky a pedagógovia ich potom s nimi vedia pretaviť do podoby divadelnej inscenácie.

Téme sa venovali aj v Divadle Fa-langir z Kostolišťa. Pedagogička Beina Reifová vychádzala z knihy Delphine de Vigan *Spojenia*. So svojimi žiakmi zobrazila príbeh dvanásťročného Tea šikanovaného spolužiakmi, ktorý ako dieťa v striedavej starostlivosti, stojac uprostred rozhádaných rodičov, nenachádza pokoj ani doma. Oporu nemá ani u učiteľoch, ktorých najviac trápi, že si zabudol tepláky na telesnú výchovu. Deti vytvoria masu, ktorá sa otočí proti spolužiakovi a utrápi ho.

Kolektívnymi etudami, rytmizovaním a choreografiami zobrazujú deti stres, ktorý cítia. Napríklad strojovo opakujú slová projekt, čas, úspech, škola. Výsledný tvar rešpektuje prirodzenosť a schopnosti detí, nie je výsledkom „režisérizmu“. To je spoločným a dobrým znakom celého prúdu súčasnej detskej dramatickej tvorivosti.

Kým súbor z Kostolišťa zobrazil šikanu v škole, nástroční z popradského súboru Trma-vrma pod vedením Aleny Váradyovej sa v inscenácii *Nuly a jednotky* venovali téme šikany v on-line priestore. Mobilný telefón má takmer každé dieťa. Ale ani ak ho nemá, nie je od šikany uchránené. Práve jeho neprítomnosť na sociálnych sieťach môže

vytvoriť priestor na jeho vyčlenenie z kolektívu. Mladí ľudia z popradského súboru najprv vymenovali množstvo sociálnych sietí, ktoré sú dnes dostupné a veľmi ponuro zobrazili príbeh dievčata, ktoré urobilo nesprávne rozhodnutie a poslalo spolužiakom obnaženú fotografiu. Odsúdenie, stres, izolácia a smútok vyústili až do sebapoškozovania. Tvorivý kolektív uchoпил tému lapidárne. V diskusii ozrejmili, že to bol ich zámer a chcú hraním predstavení sprostredkovať rovesníkom informáciu, že v tom nie sú sami a môžu požiadať o pomoc.

Inscenácia *Tyra* vznikla na základe knižnej predlohy *Vivaldi* od Helgeho Torvunda. Pedagogička súboru Úsmev z Babína Ivana Kurčinová s deťmi pracovala ako s detským recitačným kolektívom a ich rekvizitou na metaforické zobrazovanie situácií, ktoré zažíva šikanované dievčatko sa stala červená stuha, z ktorej vznikalo kľbko (motív s kocúrom), aj bludisko. Zaujímavosťou je, že účinkujúce deti šetrili vonkajšími prejavmi emócií a drobná inscenácia pôsobila chladne.

Zrkadlo dospelým

Ďalšie detské súbory nastavili zrkadlo rodičom a pedagógom. Inscenácia *Úschovňa* vychádzala z poviedky Etgara Kereta *Trblietavé oči*. Také má človek, ktorý hľadá na niečo, po čom veľmi túži a také chce mať aj jedno z detí odložených do úschovne. Pedagogička detského divadelného súboru Bodka z Veľkého Krtíša, Silvia Svákusová, zobrazuje zúfalé deti zúfalých rodičov. Tí nemajú na ne čas a nevedia si poradiť s ich problémami, a tak ich

odovzdajú do úschovne ako ťažkú batožinu. Deti spolu s režisérkou premýšľajú svojou inscenáciou nad morálnosťou a stereotypným vnímaním detí aj dospelých.

Recitačný kolektív zo súboru Bebčina z Novej Dubnice vedený Emmou a Miriam Martinákovými sa snažil o súhru, vnímanie partnera na javisku, deti mali dôslednú artikuláciu, v konaní boli prirodzené. Oblečené mali mikiny s kapučňou rôznych veľkostí a farieb. Takto zvolený kostým bol sčasti uniformný, sčasti odkazoval na reálny život detí a kapučňa dodáva ďalšie možnosti. Prednesom textu Zvonimíra Baloga prezentovali, aký život majú klince, ale dozvedeli sme sa aj, čo desí deti. Ten najstrašidelnejší príbeh je, ak dospeli chcú vyhnať vymýšľanie z ich hláv. Tomuto predchádzala zaujímavá časť, kde deti hovorili frázy, ktoré počujú od rodičov. Tá je pre všetkých, ktorí deti vychovávajú alebo učia dôležitým pripomenutím, aby sa zraňujúcim slovám vyhýbali.

Mládež deťom

Časť inscenácií vhodných pre deti spája fakt, že na Scénickú žatvu postúpili z mládežníckych súťaží. Martinský súbor Drobátka vyrástol z detského súboru na teenagerov a pod vedením režisérky Pavlíny Musilovej stvárnil román Jaroslavy Blažkovej *Môj skvelý brat Robinzon*. Dôraz kládli na vzťah Budyho a Doroty, ktorej otec spáchal samovraždu. Na smútenie neexistuje šablóna, stratu prežíva každý inak. Dvaja mladí ľudia sú si v náročnom období vzájomnou oporou. Hoci je román z roku 1968 a zachytáva dobové

Otec so zemiakovým pyrém, foto Jakub Jančo

realie, inscenácia sa odohráva v „bez-časí“, obsahuje náznaky, ktoré starší odčítajú, no deťom v pochopení príbehu neprekážajú.

Otec so zemiakovým pyrém je dramatizáciou poviedky Etgara Kereta v kolektívnej réžii a hereckom stvárnení Divadla mladých Šest Pé z Partizánskeho. Ide tu o rozchod rodičov a dieťa, ktoré sa s odchodom otca musí vysporiadať. Prázdne miesto po ňom zaplní králik. Záverom je zmierenie sa so skutočnosťou a prijatie faktu, že dieťa ostáva iba s matkou. Dievča pochopí, že milujúca matka je pre mnohé deti nedosiahnuteľný luxus, preto si váži to, čo má. Spôsobom narácie a použitými divadelnými prostriedkami vznikla inscenácia vhodná pre deti, hoci to, pravdepodobne, tvorcovia nezamýšľali.

Z festivalu inscenácií mladých a dospelých hrajúcich deťom postúpil na Scénickú žatvu Divadelný súbor GONG z Bratislavy. Vychádzal z ilustrovanej knihy Franka Tashlina *Vačica, ktorá sa nesmiala*. Súbor pod režijným vedením Michaely Homolovej a Alexa

Mihálíka zobrazil rozpor medzi zvnútorneným pocitom šťastia a tým, čo vyžaduje okolie. Zaoberali sa snahou manipulovať niekoho a na druhej strane hľadaním vlastnej identity jednotlivca. Na zobrazenie toho, ako ľudia berú vačicu na rôzne miesta (kino, divadlo), len aby sa začala poriadne smiať, použili aj prostriedky tieňového divadla.

Neprofesionálne divadlo na Slovensku má mnoho podôb a mnoho pridanej hodnoty. Obzvlášť pre deti a mladých ľudí je práca na literárno-dramatickom odbore základnej umeleckej školy alebo v divadelnom krúžku zmysluplne stráveným časom, kde môžu zlepšovať aj to, na čo zväčša v škole nie je priestor – čítanie s porozumením, interpretácia textu, širšie kontexty literárneho diela a umenia, komunikačné schopnosti a nie menej dôležitá je aj socializácia a bezpečné prostredie, v ktorom možno hovoriť o osobných problémoch. Tie sa často podarí pretažiť do zaujímavých inscenácií. Festival Scénická žatva je toho každoročne dôkazom. ■

Literatúra pre deti a mládež 2022.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Skôr modelovanie ako komplexný pohľad

Štatisticky vykázat, koľko kníh pre deti a mládež vychádza každoročne napríklad v aktuálnom decéniu, by zrejme bolo náročné a nevelmi efektívne. Nevypovedalo by to totiž nič o kvalite pôvodnej produkcie. V každom prípade však už letmý pohľad na rok 2022 cez stránku internetového kníhkupectva martinus.sk dovoľí predpokladať, že kníh pre deti od slovenských autorov vyšlo vysoko cez stovku. Skúsme teraz na základe vybranej vzorky modelovať žánrovú i poetologickú pestrosť tejto produkcie. Výber textov, o ktoré sa oprieme, bol čiastočne zámerný – týkal sa jednak najkvalitnejšej časti produkcie (pravdaže, podľa našej mienky), jednak renomovaných autorov, resp. autorov, ktorí sú etablovaní viacerými titulmi, čiastočne náhodný – týkal sa najmä debutantov.

Spod krídla Erato

Poézia bola v posledných rokoch zastúpená počtom síce hojne, ale kvalitou už pomenej. V roku 2022 sa však objavilo viacero pozoruhodných básnických zbierok, pričom zastúpení sú najstarší autori aj debutanti.

Spomedzi bardov detskej literatúry sa výberom zo svojej básnickej tvorby prezentoval **Lubomír Feldek**. Svoj *Rozprávkový zverinec* (il. Peter Uchnár, Perfekt) opatril vtipným veršovaným úvodom, ktorým pozýva čitateľa vstúpiť do sveta poézie. Prvé tri básne sú originálnymi veršovanými bajkami, nasleduje potom niekoľko známych autorových básní (*Nová rozprávka o repe, Lietajúci dedko, Nástenná obloha, Rozprávka o básnikovi a muche*), napokon básne inšpirované veli-

kánmi svetovej nonsensevej literatúry (Edward Lear, Zsigmond Móricz, Julian Tuwim, Robert Desnos, Samuel Maršak, Grimmovci). Záverečná báseň *Uspávací drozd* ukončuje tento ohňostroj nonsensevej poézie pre deti.

Druhým zástupcom najstaršej generácie v roku 2022 je **Ján Milčák**. Vo veršoch zbierky *Cukornička* (il. Renáta Milčáková, Levoča: Modrý Peter) akoby sa vracal k svojej prvej knihe pre deti *Zo štyroch kapsičiek* (1988). V jednoduchých, riekankovo ladených veršikoch prevažuje motív zimy, najviac básnických obrazov sa teda viaže na bielu farbu: sneh ako perina, ako cukor, svet a zima ako cukornička, ktorá pocukruje svet. Prírodná tematika je spracovaná vybrúsenou veršovou technikou. Nie je to nijako novátorská, skôr poctivo tradičná, pôvabná až lúbezná poézia.

Potešenie vyvoláva fakt, že do kontextu poézie pre deti sa svojimi knižnými debutmi veľmi úspešne zapísali dve mladé poetky. **Silvia Kaščáková** v deviatich básňach knihy *Ako Palko Dobšinský zbieral rozprávky* (il. Zuzana Kucirková. Fintice: OZ FACE) sprostredkúva deťom hravo, bez deskripcie i falošnej piety osobnosť nášho najvýznamnejšieho zberateľa a upravovateľa ľudových rozprávok. Do popredia vysunula najmä Dobšinského celoživotný vzťah k ľudovým rozprávkam. Sústreďuje sa na hravú reflexiu vybraných fragmentov zo života tejto osobnosti spriadanú akoby spoločne s detským adresátom. Vtipné otázky a rozprávkové alúzie formujú nepatetický, láskavý obraz Pavla Dobšinského ako zberateľa i ako bežného dedinského chlapca. Kniha je zaujímavým, čitateľsky príťažlivým a užitočným

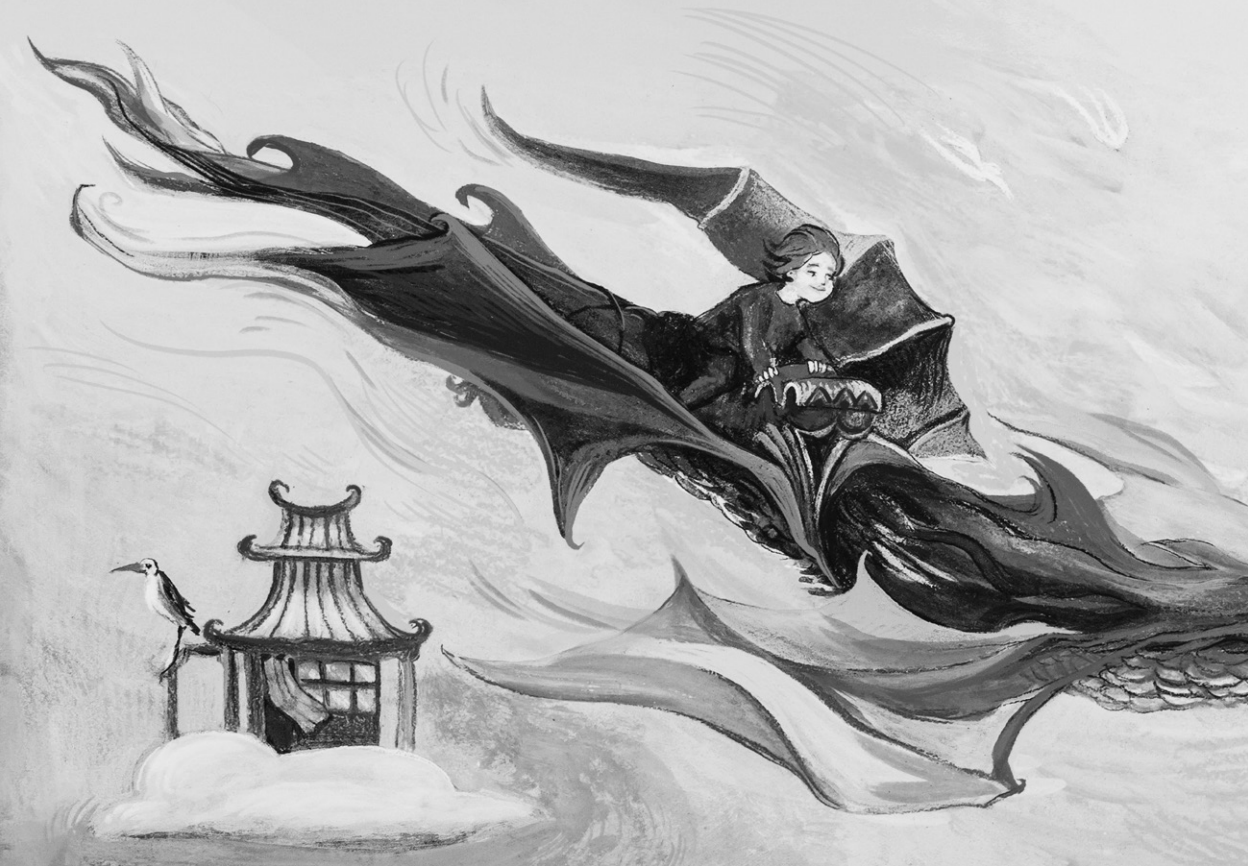
projektom, ktorý zaiste ocenia učitelia a aj malí recitátori.

Druhou debutantkou v poézii pre deti je **Lenka Šafranová**. Už názov jej básnickej zbierky *Čo by bolo keby* (il. Ludmila Žoldáková, FACE) svedčí o preferencii hry s detskou predstavivosťou. Potvrďuje to opakujúci sa incipit každej básne (*Keby som bol...*). Jednotlivé básne sú štylizované ako subjektívna výpoveď dieťaťa a ich základom je fantázia a výmyselníctvo, ktoré autorka považuje za prirodzený spôsob detského sebaopoznávania aj poznávania a zažívania sveta, ale mnohokrát aj odkrývania skrytých tráum či túžob. Bohaté a funkčné využitie frazeologizmov vytvára významovú vertikálu básní a nenápadne šifruje túžby, potreby a problémy súčasných detí. Predovšetkým však vysiela k čitateľovi posolstvo o sile smiechu pri prekonávaní ťažkostí, aj o potrebe nazerať na veci z viacerých uhlov pohľadu. Trochejský verš podporuje hravosť a melodickosť tejto poézie.

Textová multimodalita fantázií medze nekladie

Fenomén multimodalita sa vysvetľuje (napr. Vužňáková 2022) ako synergické prepojenie viacerých sémiotických systémov: jazykových, vizuálnych, zvukových, priestorových atď. V literatúre pre deti je to dnes častý jav (najmä spojenie jazykových a vizuálnych systémov) s tendenciou čoraz viac narastať.

Ako reprezentant multimodálneho umenia je mimoriadne zaujímavý titul **Petra Karpinského** s ilustráciami Juraja Martišku *Lebka s dvoma zámkami* (Perfekt). Vynaliezavo spája viacero

žánrových a znakových systémov do jednotnej umeleckej výpovede. Kniha obsahuje prvky faktúalnej (historickej a biografickej) tvorby, dobrodružnej a rozprávkovej fantastiky až trilera, príbehu zo života mladých ľudí; kapitoly epickéj prózy sa kombinujú s pasážami realizovanými ako komiks alebo ako fingovaná replika historického dokumentu. Výsledný knižný útvar ponúka mladému čitateľovi napínavú fantastickú fikciu a komiksovo realizované faktické životopisné informácie o osobnosti nášho polyhistora Andreja Kmeťa a jeho prínose do vedy a kultúry. Pridanou hodnotou sú s tým súvisiace historické informácie o kultúrnych inštitúciách na Slovensku v poslednej tretine 19. a začiatkom 20. storočia a čitateľ môže nahliadnuť aj do osobností his-

torických podôb slovenčiny (citátovo prítomné fragmenty historických písomných dokumentov). Rámčujúcim motívom je dobrodružná výprava dvojice mladých ľudí za tajomstvom lebky s dvoma zámkami a rozprávkový zápas dobra so zlom, čo žánrovo posúva dielo k napínavému trileru až hororu. Idey humanity, vecné poznatky, obrazy o kultúrnom a duchovnom bohatstve nášho národa a o jeho významných osobnostiach sú teda súčasťou akčného deja.

Fenomén multimodality sa však najväčšou mierou dotýka obrazovo-textových naratívov. Z hodnotového hľadiska predstavujú pomerne pestrú, z roka na rok rozľahlejšiu paletu.

Publikáciou tohto typu je kniha **Zuzany Štelbaskej** a **Adriána Macha**

Cena detskej poroty BIB'23

(NADA SERAFIMOVIC, Srbsko, za knihu *The Dream Book*)

Stane sa zázrak (Albatros). Prostredníctvom sympatickej postavičky „človečička“, symbolu čínorodosti a pracovitosti, ktorý si dokáže všimnúť krásu okolo seba až vtedy, keď si konečne urobí prestávku v práci, sa vysielá posolstvo o tom, že sa oplatí zastaviť sa, pozorne sa zadívať na okolitý svet, a tak zistiť, aký vie byť obohacujúci a inšpirujúci. Je to však správa aj o prílišnej jednostrannosti, pre ktorú nám môžu unikáť pôvaby detailov, ktoré vlastne zo sveta robia zázrak. A vnímať takéto zázraky, to je v podstate umenie žiť život. Ďalšie leporelo tejto dvojice autorov, *Na koniec sveta* (Albatros Media), nepresahuje štandard a ilustračne takmer gýčovitú prezdobenosť.

Melancholicky ladený príbeh ponúka obrazovo-textový naratív **Jozefa Kollára** *Tri mačiatka* (il. Kateřina Tešařová, DAXE). Jednoduchý a jemný obraz života dvoch silných a zdravých a jedného slabého a chorľavého mačiatka, ktoré sa objaví na dvore letného domčeka jednej rodiny, je podaný cez prizmu detskej rozprávačky. Prijatie malých tvorov ľuďmi sprevádza láskavosť, smrť tretieho z trojice mačiat (a starého otca rozprávačky) zasa náznak smútku, a nenápadne prítomnej spomienkovosti. Kollár nie prvýkrát v tvorbe pre deti dokázal čitateľným náznakom vyjadriť definitívnu smrť.

Autorská kniha **Simony Smatana** *Hovnivál Hugo* (Monokel) je obrazovo-

-textový naratív s tematikou zvieracích exkrementov. Príbeh slúži hlavne na zaujímavejšie uvedenie informácií o Lajniakovi, jeho spôsobe existencie a význame pre poľnohospodárstvo, ale je zároveň výsmechom pažravosti a nenásytosti s pointou o hodnote priateľstva. V osobitných kapitolách knihy ponúka autorka recept na prípravu nepечených gulôčok a informáciu o tvare exkrementov vybraných druhov zvierat a na ich význam pri poznávaní prírody.

**Kde bolo, tam bolo
- alebo aj nebolo**

Aj v roku 2022 bola bohatá a veľmi členitá rozprávková tvorba, resp. to, čo by sme do tejto kategórie mohli zaradiť. Vedľa seba sa tu objavujú texty filozofujúce, aj texty triviálne, texty prepojené s príbehmi o deťoch či o zvieratách, aj texty blízke fantasy.

Azda najnáročnejším čítaním z minuloročnej produkcie je „mysticko-sur-reálny príbeh so sociálnym podtónom“ (Naščák 2023, s. 24) **Daniela Pastirčáka** *Dievčatko z hmly* (il. autor, Petrus Publishers). Svojou podstatou je to próza z rodu wildeovských rozprávok; napokon, intertextové konotácie s rozprávkou Obrova záhrada sú prítomné aj explicitne. Pastirčákov príbeh o dievčatku, ktoré sa narodí do sociálne aj osobnostne zložitých rodinných vzťahov, o tom, ako takáto situácia dokáže poznamenať detstvo (lebo, ako hovorí protagonistka, byť dieťaťom „je strašné“) a aké zložitie je vyrovnávanie sa s tým aj v dospelosti, nesie v sebe posolstvo o ranách z lásky, ale aj o sile lásky a odpúšťania, ktoré jedinú dokážu človeka doviesť ku katarzii. Posolstvo

tejto rozprávky je vrstevnaté a čitateľovi sa nepoddáva nijako ľahko; text si vyžaduje pozorné a hlbavé, možno niekoľkonásobné čítanie.

Oveľa priehľadnejšie je (dnes mimoriadne aktuálne) posolstvo knihy **Jozefa Kollára** *Holub Piero* (il. Michal Fischer, Advent-Orion) o manipulácii, zastrašovaní a ich dôsledkoch, podané cez príbeh o holuboch, ktoré slepo poslúchli zákaz lietať, krídla im zakrpateli, takže napokon stratili svoju vtáčiu identitu a stali sa submisívnymi požieračmi odpadkov, podriadenými radcovi Fogelovi a kráľovi, ktorého „*teraz zaujímalo už len udržať si stoličku ... aby ho niekto z Fogelových prefikovaných služobníkov neuvrhol na najnižší schod*“. Totalite sa vzoprie holub Piero a holubica Tangria, ktorí sa tajne naučia lietať a tým sa zachránia. Hoci ich rod skončí tragicky, v ich potomkoch je nádej na jeho slobodné pokračovanie. Základ tohto symbolického príbehu tvorí večný rozprávkový zápas dobra so zlom, v druhom pláne je to však príbeh o totalite, o ovládaní a manipulácii davu, ktorý sa uspokojí s naplnením prvosignálnych potrieb. Motív krídel má čitateľnú symboliku slobody a osobnostnej identity, o ktoré môžeme celkom ľahko prísť. Takáto symbolika a politikum, ktoré príbeh v sebe nesie, zrejme nebudú veľmi čitateľné pre deti, ktoré budú vnímať skôr posolstvo o trpezlivosti, rozhodnosti a odvahe.

Rozprávkový príbeh **Márie Lazárovej** *Líška s dúhovými očami* (il. Andrea Tachezy. Slovalt) je inšpirovaný starými severskými legendami „*o múdrosti, vernosti, odvahe a priateľstve*“. Príbeh odohrávajúci sa v tajge je „*o vernosti a odvahe divých zvierat, o zvykoch a múdrosti obyčajných ľudí, ale*

aj o krutosti a chamtivosti mocných". Citlivé a zároveň napínavé rozprávanie hovorí o priateľstve osemročného dievčatka Hani a líšky Merit. Zdrojom dobrodružnosti je jednak príbeh tohto vzťahu, jednak zvláštnosti a nebezpečenstvá života ľudí i zvierat v divokej tajge, ale aj akčné zauzlenie deja na báze zápasu dobra so zlom. Autorka presvedčivo stvárnila vzťah človeka k zvieratám a jeho prirodzenú úctu k prírode, pretože od nej závisí život človeka na Severe. Do nežného a pritom napínavého príbehu sú vložené viaceré mýty ďalekého Severu a vznikla tak vydarená kniha.

Vtipná rozprávková kniha **Marty Hlušikovej** *O Šoškovi, čo bral všetko doslova* (il. Hedviga Gutierrez, DAXE) bude zaujímavým čítaním pre prvočitateľov. Desať jednoduchých príbehov je vybudovaných na báze komunikácie spisovateľa s fiktívnym chlapčekom malým ako šošovička, preto – analogicky k rozprávkovému Hraškovi – dostane meno Šoško. Vynaliezavá slovná hra charakterizuje aj jednotlivé epizódy. Je vystavaná najmä na významovej demetaforizácii frazeologizmov a aj prostredníctvom nej, aj prostredníctvom obrazu spolužitia spisovateľa s rozprávkovým chlapčekom autorka sprítomňuje deťom fenomén tvorivej inšpirácie.

Krátke vtipné príbehy ako šité pre prvočitateľov aj pestrou tematikou, ku ktorej autorka nachádza inšpiráciu v rozprávkach i v každodennosti, aj vtipným jazykom, nevtieravým humorom a celkovým dizajnom publikácie, ponúka v poradí druhá kniha **Gabriely Naňovej** *Zo šašovho rukáva* (il. autorka, Elist). Je to príjemné čítanie podobne ako jej prvá autorská kniha

Rozprávky o všeličom, všelikom a pre všelikoho (2020).

Jednoduché, na prvý pohľad významovo prvoplánové príbehy **Igora Adamca** *Čipkovaný tato* (il. Hedviga Gutierrez, Artis Omnis) v skutočnosti ukrývajú aj plán smerujúci k dospelému čitateľovi. Svojou podstatou sú to rozprávky na dobrú noc, usporiadané do štyroch kategórií (najmenší, malí, väčší, najväčší) po štyroch príbehoch a vždy ukončené vtipným kvázi poučením či lapidárnym zhrnutím („*Zapamätajte si, milé deti!*“). Spomínaný dospelostný podtext má úsmevne satirický náboj, z príbehov vane nefalšovaná človečina.

Rozprávka **Dušana Fabiana** *Tajomstvá ôsmich planét* (il. Matej Mazák, Albatros) sa tematikou vesmírnych telies dostáva do blízkosti fantasy. Protagonistkou je malá kométa, ktorá sa vydá na cestu k Slnku, aby tak splnila obligátnu povinnosť každej kométy. Dobrodružná cesta domov prebieha postupne po obežniciach ôsmich planét Slnka, čo autorovi umožnilo vložiť do rozprávok niektoré základné údaje o planétach slnečnej sústavy. Dielku nechýba vtip, ale ani určitá miera triviality.

Štyri časti rozprávkovo ladenej fantasy pre deti **Stanislava Repaského** *Kristínka a svet fantázie* (il. Peter Uchnár, Stonožka) spája postava protagonistky. Vďaka koncepcii tejto postavy sa kniha stáva oslavou voľnej fantázie, detskej tvorivosti a predstavivosti. Autor snuje originálne fantastické subjekty, postavy a svety, pričom sleduje vyprofilovaný sujetový konflikt, neutápa sa v nadbytočných detailoch, takže príbehy sú prehľadné, napínavé a čitateľsky príťažlivé.

Od rozprávky je na pol kroka k dobrodružnosti

Ako sa ukázalo, dobrodružnosť sa často zblíži s detektívnou rozprávkou (vzniká čosi ako dobrodružná rozprávka), inokedy s príbehom o deťoch (výsledkom je dobrodružná próza s detským hrdinom) alebo so sci-fi či fantasy. Všetky takéto modalities boli zastúpené aj v roku 2022, ale kvalita to bola väčšinou len priemerná.

Štvrtým dielom série o živote a dobrodružstvách Juraja, jeho bunkra, kamarátov a známych je príbeh **Babče B. Kardošovej Traja kamoši a fantastický zázrak fakticky** (il. Katarína Slaninková, Slovart). Protagonista pomaly dospieva, má už 13 rokov, a trápia ho jednak sprievodné znaky dospievania, jednak to, že sa kamarátka Laura dlho neozýva. V predvianočnom a vianočnom čase sa však všetko dá do poriadku, vyrieši a uskutoční sa aj veľký objav súvisiaci s bunkrom. Vtipné rozprávanie imitujúce reč detí, na aké je čitateľ u tejto autorky zvyknutý, si vystačí s tvorbou napínavého príbehu.

Akčný detektívny príbeh (ale nič navyše) ponúka aj **Gabriela Futová** v knihe *Očko Špehúň*. Čo nám dedo nikdy neprezradil (il. Miroslav Regitko. Albatros), ktorou voľne nadviazala na príbeh *Očko Špehúň. Tajný život môjho brata* (2021). Futová vynikajúco narába s kartou príbehu aj v tejto rodiacej sa sérii. Pre deti je čitateľsky príťažlivá jednak forma rozprávania (rozprávaním je *Očko Špehúň*), jednak veľmi dobre odpozorované detské charaktery a ich vzťahy (*Očko* a jeho starší brat *Šimon*), jednak situačná komika (vyplyvajúca zo štylizovania sa chlapca do roly detektíva a z detských vzájomných

vzťahov), akcie, ktoré autorka dokáže napínavo rozohrať a pod. Má však problém udržať mieru aj čo sa týka množstva nápadov a motívov, aj ich spracovania, čo potom uberá príbehu na presvedčivosti.

Zaujímavá je však rozprávková fantasy **Vladimíry Kmečovej Bahadurovo dedičstvo** (il. Radoslava Hrabovská, Enribook) určená už starším čitateľom. Je zamýšľaná ako prvý diel série a dej je situovaný do Damasku. Dvojročné putovanie desaťročného Karima s karavánou po púšti, dobrodružstvá a fantastické bytosti, s ktorými sa stretne, výnimočnosť hrdinu fyzická (svetlé vlasy, modré oči), sociálna (sirota, ktorá o svojom pôvode nevie nič) aj osobnostná (úprimnosť, čistota, odvaha, ale aj zvedavosť), jeho tajomné poslanie a čarovné predmety – to všetko nahráva rozprávkovej fantastike. V hladko plynúcom rozprávaní majú svoje miesto proroctvá, hádanky a rozličné reálie orientálneho sveta.

V znamení dobrej tradície príbehov o deťoch

Príbehy zo života detí a dospievajúcich majú v pôvodnej tvorbe dlhodobú a dobrú tradíciu. V roku 2022 ju naplnila najmä tvorba pre nižšie vekové kategórie.

Pôvabnú knihu rodinných príbehov z každodenného detského života *Túlavý braček* (il. Vladimír Král, Trio Publishing) ponúkla **Toňa Revajová**. Autorka má dar príťažlivo, nápadito a s bezkonkurenčným šarmom rozprávať o zdanlivo nedramatických udalostiach zo života obyčajnej trojdetnej

Eesti Postimees ehk Näddalaleht

Plaketa BIB´23

(JAAN RÕÖMUS, Estónsko, za knihu Kätlin Kaldmaa: Lydia)

rodiny a v rozprávání funkčne uplatniť pôvab detskej naivity. Roztomilou postavičkou je päťročný braček dvoch

starších sestier-dvojčiat, ktorý sa veľmi rád schováva a túla. Pre Revajovú je charakteristická prirodzená láskavosť

a harmónia medziľudských vzťahov, ktorá má však ďaleko od sentimentality či idyly. Nesamozrejmá samozrejmá súrodeneckej i rodičovskej lásky, zodpovednosť za seba navzájom, to všetko je zdrojom optimizmu i úsmevnosti jednotlivých epizód.

Nenápadné nitky zázračnosti v obyčajnom živote a pôvab detských objavov zachytáva aj **Jana Bodnárová** v cykle rozprávaniak *Aha! Ja už viem!* (il. Lucia Žatkuliaková. Perfekt) určenom predčitateľom a prvočitateľom. Ľudské problémy a ťažkosti sú v jej mikropríbehoch prítomné v náznačkoch, v podtexte vybudovanom z empatie a skrytej reflexie detskej postavy. Východiskovú tenziu jednotlivých epizód vždy vytvára niečo, čo sa udialo a čo sa dotklo duše dieťaťa. Nie všetko je explicitne vypovedané, čím vzniká určitá miera tajomnosti, dejového napätia. Krátke hutné texty umožňujú sledovať, ako sa literárna hrdinka a s ňou aj malý čitateľ učia medziľudskej komunikácii, poznávajú pravidlá medziľudských vzťahov aj ich hodnotu, aká neúnavná je činorodosť detí a sila ich vynaliezavosti. Z obrazu objavov v detskom svete vyviera tichá radosť, dobro a zázračnosť každodenného života.

Aktuálnym čítaním pre mladých je voľné pokračovanie rozprávania o Laure (z príbehu *Modré srdce s kečupovým flakom*, 2021) v knihe **Marty Hlušíkovej** *Kam zmizol môj brat?* (il. Alexandra Just, Slovart). Laura už je šiestačka (ale jej kamarátstvo s Lukim trvá), jej brat Tomáš vyrástol už na škólačka a veľmi zvedavého „výskumníka“, sú tu aj ďalšie postavy, ktoré čitateľ spoznal už predtým. Vo vtipnom príbehu autorka tematizovala napr. prob-

lém kovidu, ale mimoriadne vydarené je najmä jej vyobrazenie spôsobiť, ako hoaxy vstupujú a (ne)fungujú v detskom svete, čo možno považovať za tú najlepšiu, najvtipnejšiu cestu, ako mladým čitateľom presvedčivo ukázať hlúposť takýchto „teórií“. Aj v tejto knihe si pozornosť zaslúži tematizácia problému starých ľudí v domove dôchodcov, ale aj to, že mnohokrát ani netušíme o neobyčajných danostiach ľudí okolo nás. Je to obohacujúce, pritom zábavné čítanie.

Detské huncútstva, hry a rodinné zážitky dvoch bratov v rodine sú témou environmentálnej prózy **Veroniky Šikulovej** *Zelená pošta... Posielaj ju budú po mne ďalší* (il. Oksana Paliy. Slovart). Spolužitie človeka s prírodou je vyobrazené v rámci rodiny: prostredníctvom vzťahu matky chlapcov k rastlinám a zvieratám, na obraze chlapcov, ktorí pochovávajú mŕtve včely, myši, cez konanie otca, ktorý chlapcom vysvetľuje, kto je kto v prírode a pod. Rozprávačský švih, zmysel pre komiku (na viacerých miestach vyvolaný antropomorfným aspektom, aplikovaným na svet živej prírody) – to všetko podčiarkuje dôvtip a láskavosť jednotlivých epizód.

Tvorba pre dospievajúcich v tomto okruhu prózy ťahala za krátky koniec. Za všetky veľmi priemerné tituly spomeňme štvrtý diel série rodinných príbehov **Dany Hlavatej**. Po troch knihách (*Môj brácho je magor*, 2020, *Našej mame hrabe*, 2016, *Nášmu tatovi preplo*, 2019) je to tentoraz kniha *Mojej sestry šibe* (il. Jana Mesiariková Homolová, Naše vojsko). Nadalej sú to kvázi humorné rodinné epizódy vytvorené podľa jednotnej schémy, prvoplánových významov, s orientáciou na

drsný humor i na lacný efekt. Autorke by prospelo trochu ubrať zo svojej (nad)produktivity.

Stopa folklórnej tvorivosti

Folklórne ladené rozprávky a povesti bývajú stabilnou súčasťou každoročnej knižnej produkcie pre deti. Nebolo to inak ani v roku 2022.

Zaujímavým rozprávkovým projektom je kniha **Marty Ambrozovej Staroslovanske rozprávky** (il. Zuzana Hlavatá, Ikar). Témou vcelku zaujímavých autorských príbehov sú postavy zo slovanskej mytológie. Mladý čitateľ sa tak stretne s Morenou i Vesnou, s Rusalkou a vodníkom, s bohyňou úrody Živou aj s Vtákom ohnivákom. V tých súvislostiach sa pripomenú i viaceré starodávne zvyky a tradície.

Publikácia **Márie Fričovej Rozprávky z mlyna / Pripovidki z mlina**. Ed. Martina Bodnárová (il. Anna Hausová. Vyd. Anna Nagyová) zaujme jednak tým, že je z jednej strany v slovenčine a z druhej v šarišskom dialekte, jednak svojím obsahom a situovaním do lokality Lysá Stráž prešovského regiónu. Pôvodnou rozprávačkou príbehov bola slepá Marina Harčarová, o ktorú sa až do jej smrti starala celá dedina. Deje sú jednak známe, prevzaté aj z literárnych zdrojov (napr. z Erbenovej Kytice), ale aj prekvapujúco nové.

Skúseným tvorcom povestových príbehov je **Ludovít Petraško** a takto sa prezentoval aj v súbore *Skalná kráľovná. Povesti, legendy a príbehy z východu Slovenska* (il. Anna Hausová, Vyd. Maticе slovenskej). V zmysle podnadišpisu nájdeme tu romanticko-sentimentálny príbeh, ktorým sa vstupuje

je do kontextu povestí a legendických útvarov zoradených do kapitol Záhadné miesta; Poklady pravé i nepravé; Súdy a osudy; V Snežných horách, Za hrsť drobných; Kto seje vietor. Sú to zaujímavé a v mnohom originálne prózy, vyrozprávané profesionálnym spôsobom, doplnené doslovom a slovníčkom neznámych, ľudových, zastaralých či nárečových výrazov.

Dvadsaťpäť povestí sústredila **Renáta Matúšková** v knihe *Bratislavské povesti* (il. Juraj Martiška, Perfekt). Ich témou sú historické objekty nášho hlavného mesta a s tým spojené vybrané osobnosti. Autorka má už skúsenosti v predmetnom žánri a to sa potvrdilo aj v tomto prípade.

Osobnosti a dejiny vo faktoch a zážitkoch

Zaiste nikto nebude namietat' proti tomu, že je dôležité poznať svoju históriu a osobnosti, ktoré nás určitým spôsobom preslávili alebo posunuli dopredu. Mnohí autori faktualnej prózy sa v ostatných rokoch usilujú sprostredkovať deťom a mládeži takéto poznanie čo najzaujímavejším, zážitkovým spôsobom. Napokon, už na začiatku našej úvahy bola o tom reč povedzme v súvislosti s knihou Petra Karpinského.

Spojením príbehovej a informatívnej podoby textu vznikla aj kniha **Jána Púčka** a **Jany H. Hoffstädter Veronika z paneláku ide dobyt' svet (il. Matej Ilčík, E.J..Publishing). Je to zaujímavé rozprávanie o rokoch dospievania lyžiarky Veroniky Velez-Zuzulovej, keď sa ako Bratislavčanka pod vedením otca-trénera začala naplno a už s vnútorným**

nasadením a presvedčením venovať skialpinizmu. Mladí čitatelia majú možnosť sledovať, ako sa pri ceste za špičkovými lyžiarskymi výkonmi musela vzdať väčšina toho, čím žijú dospievajúci. Je to rozprávanie o odriekaní, ktoré sprevádza každého vrcholového športovca, o odhodlaní a pevnej vôli, ktoré podmieňujú úspech, ale aj o nadsení a radosti z neho. Takýto typ kníh ponúka deťom čitateľom pozitívny vzor, ale aj veľa informácií, v tomto prípade o slalome a jeho premenách, aj o tom, ako sa treba správať na svahu a o najväčších hviezdach alpského lyžovania. Príbehové kapitoly, ktoré sledujú Veroniku na ceste k jej prvému veľkému medzinárodnému úspechu na majstrovstvách sveta, sa striedajú s blokovo koncipovanými informáciami o lyžovaní. Vznikla tak veľmi zaujímavá kniha.

Pre starších študentov a dospelých môže byť zaujímavým čítaním kniha **Ondreja Sliackeho** *Revúcke guľky* (il. Ján Kurinec, Vyd. Matice slovenskej). Podtitul *Na počesť 160. výročia založenia Prvého slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej* prezrádza jej zameranie. Hlavný titul zasa naznačuje, že aj tu pôjde o zážitkový typ faktuality. Autor rozvíja líniu rozprávania o osude revúckeho gymnázia cez osobnosti a udalosti s ním spojené a vytvára tak panoramatický obraz národnostných, školských a kultúrnych pomerov v Uhorsku. Na pozadí rozprávania, faktov, fikcie i mystifikácie o gymnáziu vyrastá čitateľsky príťažlivý obraz osudov slovenského národa, jeho kultúry a jeho vzdelancov v 19. storočí.

V oblasti knižnej tvorby, ktorá sa orientuje na poznávanie významných osobností a udalostí nášho národa,

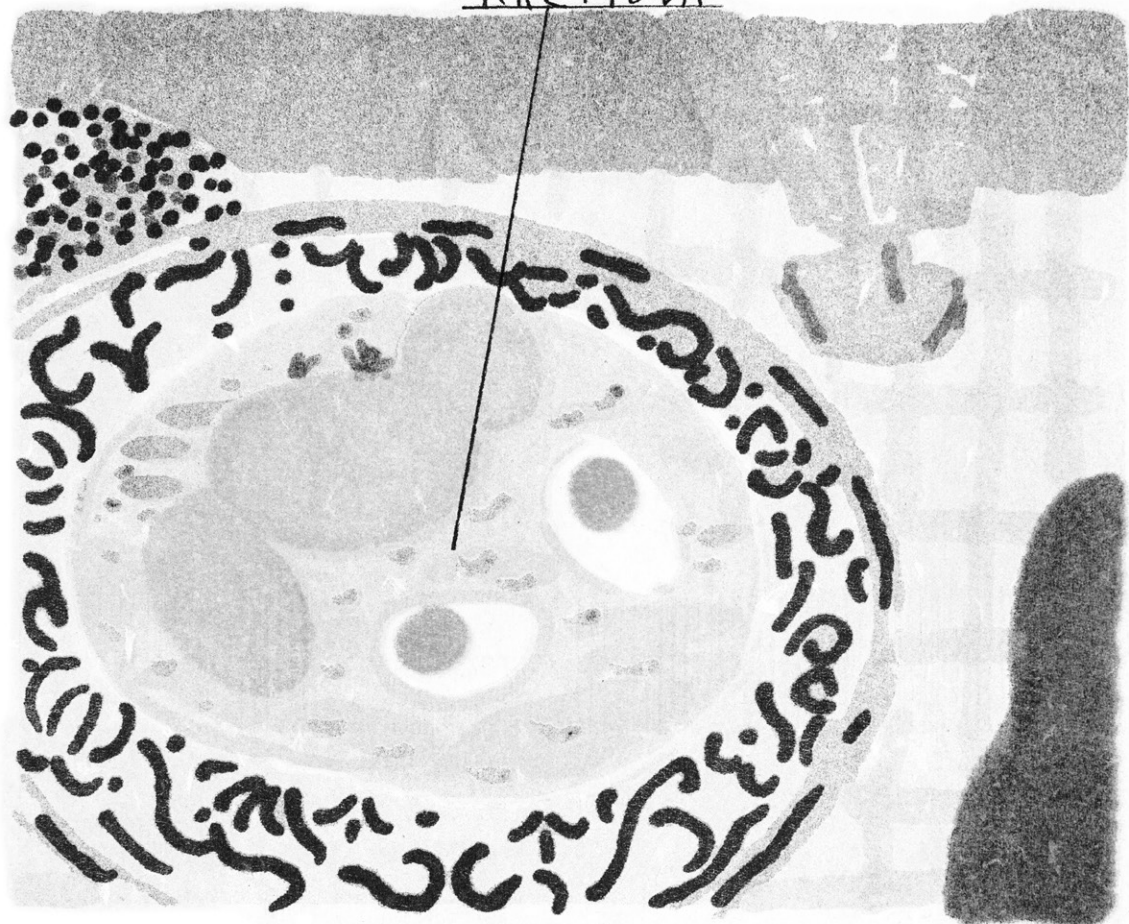
je rozbehnutá edícia vydavateľstva Snowball *Veľkí ľudia z malej krajiny*. Od roku 2020 **Stanislava Čemeričková** a **Róbert Čemerička** v jej rámci postupne vydali knihy *Ja som Milan* (2020) a *Ja som Ludovít* (2021); v roku 2022 k nim pribudla publikácia *Ja som Hana* (il. Alexandra Čižmáriková). Po Štefánikovi a Štúrovi dostal teda mladý čitateľ do rúk obrazovo-textový naratív o Hane Gregorovej, žene, ktorá u nás ako prvá nebojácne rúcala na Slovensku hlboko zakorenené rodové stereotypy. Voľba priameho rozprávania, ilustračného dotvárania a bohatej fotodokumentácie približujú kľúčové situácie zo života tejto osobnosti a ozrejmujú korene i zmysel jej zápasu za rovnoprávnosť a osobnostnú identitu žien v prvej polovici 20. storočia.

Didaktika a inštrukcia v literárnej tvorbe

Tento typ tvorby sa v posledných rokoch mimoriadne doširoka rozrastá, ale pohybuje sa na vratkej pôde. Stačí totiž málo a možno sklznúť do hrubozrného didaktizovania a moralizovania – čo sa skutočne aj často deje. Sú však prípady, keď je zámer informovať či formovať síce priehľadný, ale predsa len spracovaný s vtipom a literárnym talentom.

Dá sa to tvrdiť o novej knihe **Michala Hvoreckého** *Lebopreto* (il. Petra Lukovicsová, Literárne informačné centrum). Zámer sprostredkovať deťom mladšieho školského veku zaujímavou formou informácie o tom, čo je dobré, správne a čo zlé v človeku, v medziľudských vzťahoch, v spoločnosti, na čo možno naraziť vo výchove, je

KRÉMOVÁ

A KOPROVKA

Plaketa BIB'23

(LUCIE LUČANSKÁ, Česko, za knihu *Knihá vnímání*)

realizovaný prostredníctvom príbehov z päťčlennej rodiny. Zvlášť treba oceňiť autorovu odvahu pustiť sa aj do takých problémových tém, ako sú smrť, vojna na Ukrajine, utečenectvo alebo

pandémia korony. Príbehový rámec vytvára rozprávanie chlapca, ktorý komentuje správanie sa dvoch mladších sestričiek. Autor síce nie vždy zachoval pravdepodobnosť detského spôsobu

vyjadrovania – dospelý aspekt teda vo vyjadrovaní rozprávača na niektorých miestach presvitá, ale vlastné epizódy sú vtípné a ponúkajú podstatne viac stimulov na riadený rozhovor o závažných ľudských, spoločenských, environmentálnych problémoch, než poskytuje väčšina motivačných otázok za epizódami. Pridanou hodnotou je obraz prirodzene láskavých a zodpovedných vzťahov v rámci rodiny i navonok. Takže napriek prítomnosti motivačných otázok, ktoré vyvolávajú dojem didaktickej pomôcky, kniha predstavuje autentický literárny útvar.

Prioritne pragmatické ciele vyjadrené umeleckou cestou sleduje aj publikácia **Zuzany Wienk** *Vraniak Albín* (il. Adrián Macho, Albatros). Príbeh o vraniakovi, ktorý sa názormi a konaním líšil od ostatných, až sa postupne stal „bielym“, odlišným vďaka odvahe konať správne aj vtedy, keď to protirečí všeobecnej pomýlenej mienke, je vlastne príbehom o ľudskom zápase so stereotypmi, o odvahe poukázať na to, čo ubližuje iným, konať a zastať sa ukrivdených s cieľom eliminovať v spoločnosti nehumánne, morálne pomýlené prejavy. Takéto poslanstvo je ukryté v kultivovane a čitateľsky prítažlivo napísanom príbehu o vraniakovi, ktorý musel „všeličo preskákať“, „aj uletieť z krdla“, kým sa dobro, ktoré bránil, ukázalo aj iným.

Koncepčne i tematicky je zaujímavá aj kniha **Terézie Olhovej** *Agáta, kde si?* (il. Eva Škandíková, Bublina print). Rozprávko-dobrodružným spôsobom sa tu ozrejmú fungovanie mobilu a jeho súčastí. Originálne využitý je v tom rámci motív Alice v krajine zázrakov – protagonistka Agáta sa tiež pohybuje po vnútri mobilu ako v ne-

pochopteľnom, vďaka vírusu, sprievodcovi, ktorý sa vie meniť, až hrozivo absurdnom svete. Vrátiť sa späť jej pomôže starší brat Oskar, ale najmä to, že si Agáta uvedomí dôležitosť schopnosti sústrediť sa, riešiť veci pokojne a s rozmyslom. V príbehu je skryto prítomná aj výstraha, aby sme si dali pozor na to, čo do mobilov sťahujeme, pretože mobil je dobrý sluha, ale zlý pán.

Možno povedať, že akceptovateľnú literárnu úroveň si zachovávajú aj dve knihy inšpirované abecedou. **Peter Bero** v knihe *Veľa písmen, veľa slov a z nich veľa príbehov* (il. Peter Stankovič, LiberaTerra) vytvoril abecedár krátkych, vtípných a rytmických, riekankovo ladených básničiek na jednotlivé písmenká abecedy. **Luba Nguyenová Anhová** sa v knihe *Ako Abecedníkovi vykvitli písmenká* (il. Alexandra Čichová, Matys) zasa zamerala na rozprávkové sprostredkovanie učiva o abecede najmenším žiakom (korešponduje to s jej aktivitami ako autorky učebníc slovenského jazyka pre ročníky primárnej edukácie). Ako dobrý nápad možno uznať postupnosť od samohlások cez základné spoluhlásky v abecednom poradí až po spoluhlásky s mäkkými, po zoznam všetkých štyridsiatich šiestich písmen slovenskej abecedy či rozdelenie spoluhlások podľa mäkkosti. V jednotlivých rozprávkach sa nápadito vymýšľa vznik jednotlivých písmen spravidla podľa ich podoby alebo situácie, v akej vznikli. A viac než slušnú úroveň majú aj veršovanky na každé písmeno. Vznikla tak zábavná a užitočná kniha pre malých školákov.

K predchádzajúcim dvom knihám možno voľne priradiť aj publikáciu **Denise Brliťovej** *Chodiť do školy má svoje výhody* (il. Anna Gajová, MATYS), za-

meranú na propagáciu školy pre predškolačkov a začínajúcich školákov a na odbúrание stresu. V siedmich kapitolách – „výhodách“, ktoré sa vždy začínajú stručným vysvetlením, o čo v rámci „výhody“ pôjde, sa autorka deťom usiluje básničkami a krátkymi príbehmi priblížiť, ako to v škole vyzerá a čo všetko sa naučia (počítať, o prírode, o hygiene a zdraví, o strachu, o čítaní a pod.). Vcelku je to nápaditá koncepcia, v ktorej vtipnejšie pôsobia veršované texty než prozaické.

Ďalšia zo série kníh **Martiny Juhász** *Glória vo veľkom svete* (il. Katarína Hudáková Ilkovičová, Slovart) sa v piatich epizódach knihy orientuje na socializáciu predškolačkov a ponúka im príbehovo pomerne stereotypne stvárnené informácie o tom, ako to vyzerá v kaderníctve, čo prináša starostlivosť o domáce zvieratko, ako prebieha kontrola cestujúcich na letisku, ako sa správame v reštaurácii a ako pri stanovaní v prírode.

V kontexte inštruktívnej prózy spomeňme ešte **Zuzanu Štelbaskú**, ktorá systematicky tvorí sériu *Záchraná stanica* (il. Lucia Zednikovičová, Albatros). Epizódy sa viažu na skutočne jestvujúce zariadenie na záchranu divých zvierat v Zázrivej. Autorka jednak propaguje túto stanicu a prácu zariadenia, jednak vstúpuje deťom vzťah k prírode, jednak šíri informácie o tom, ako sa treba zachovať, ak natrafíme na zranené divé zviera, kam sa obrátiť, kam zatelefonovať. V roku 2022 vydala hneď dve takéto knihy: *Záchraná stanica: Medveď Mišo* a *Záchraná stanica: Rys Leo*. (Prvá zo série bola *Vlčica Luna*, 2021, v roku 2023 vychádza *Vydra Anička*.) Je to remeselne napísaná séria, v ktorej sa informácie spája-

jú s príbehom z detského života akoby podľa určitej šablóny.

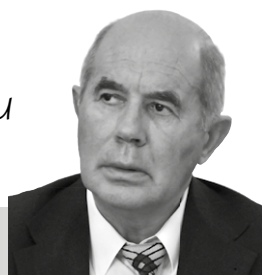
Modelovanie súčasnej situácie v pôvodnej literárnej tvorbe pre deti a mládež ukázalo, že jej umelecká úroveň v tejto chvíli nie je najhoršia, a teda kvalitné tituly možno nájsť naprieč všetkými žánrovo-tematickými podsystémami. Ako dominantné sa ukazujú najmä dva trendy. Prvým je posilňovanie multimodalnosti literárnej tvorby; dôkazom tohto trendu nie sú len diela, ktorým sme ako multimodálnym venovali špeciálnu pozornosť v rámci jednej z podkapitol tejto hodnotiacej reflexie, ale aj početné diela, o ktorých bola reč v iných súvislostiach – napr. v súvislosti s faktúálnou alebo inštruktívnou literatúrou. Tento trend zrejme súvisí s multimedialnosťou dnešnej spoločnosti a kultúry a má preto svoju logiku. Druhým trendom je neobyčajný nárast literárnej produkcie, ktorá inklinuje k didaktizujúcim manierom. Priezračná prítomnosť didaktických či moralizujúcich inštrukcií sa veľmi často stáva iba ľahšou cestou vplyvu na malého/mladého čitateľa, ktorú si zvolí autor vtedy, ak nemá dost umeleckých síl vyjadriť posolstvo obrazným spôsobom. Tento trend ťažko považovať za produktívny, skôr naopak: umelecky môže posúvať literatúru pre deti kamsi späť do minulosti. ■

LITERATÚRA

NAŠČÁK, P. Posolstvá z hmly. In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež, 2023, roč. 30, č. 2, s. 18 – 25.

VUŽŇÁKOVÁ, K. Čo (ne)vieme o multimodalite, digitalizácii a porozumení textu. *O dieťati, jazyku, literatúre*. Prešov: Prešovská univerzita, 2022, roč. 10, č. 2, s. 162 – 166.

Generačné výmeny sú prirodzenou súčasťou ľudského života i umeleckej tvorby.

ONDREJ SLIACKY

Vlákenko nádeje menom Dávid Dziak

Rozhodujúce, pravda, je, či nová generácia kvalitatívne, to jest duchovne i tvorivo, dokáže zúročiť to, čo vytvorili generácie pred ňou, alebo zostane prešlapovať na dosiahnutom, či dokonca ho premárniť. V slovenskej literatúre pre deti a mládež, o ktorej hovorím, že jedine ona má zmysel, sú generačné výmeny jedny i druhé. V 30. rokoch minulého storočia sa sformovala generácia (J. C. Hronský, F. Kráľ, J. Bodenek, M. Rázusová-Martáková), ktorá zveladila umelecký odkaz Ludmily Podjavorinskej, tzv. pofebruárová generácia, schematickou ideologizáciou vrátila tvorbu pre deti do jej didaktických východísk. Po desaťročí vajatania vstúpila potom do literatúry nová generácia (L. Feldek, M. Válek, T. Janovic, J. Blažková, K. Jarunková, M. Ďuríčková, V. Šikula, J. Šrámková, J. Navrátil, J. Pavlovič), ktorá tzv. detským aspektom zásadným spôsobom zmenila ráz literatúry pre deti a mládež. V posledných dvoch desaťročiach túto generáciu začali striedať autori rôznorodých tvorivých

dispozícií. Mnohí z nich (D. Hevier, J. Uličiansky, J. Milčák, P. Karpinský, D. Pastirčák) prišli s poetickým variantom detského aspektu, ťažko však pri nich hovoriť o generačnej vymedzenosti. Pomaly sa však i týmto autorom naplňa čas ich umeleckej existencie. Zánik tvorby pre deti a mládež však tým nehrozí. Naopak, ak ju niečo ohrozuje, tak je to produkčná hypertrofia. Pri tomto stave vyznať sa v nej, v množstve jej autorov, určiť ich vývinový prínos, je teda poriadne tvrdým orieškom. Našťastie okrem profesorky Zuzany Stanislavovej, osobnosti našej vedy o tvorbe pre deti, už niekoľko rokov dáva o sebe vedieť jej bývalý žiak Dávid Dziak. A keďže stredobodom jeho záujmu je predovšetkým súčasná literatúra pre deti, je prirodzené, že je to on, ktorého som si vybral, aby tento oriešok rozlúskol. Trúfaš si, Dávid?

■ **Ale najprv povedz pár slov o sebe, stručných, akoby do policajného registra. Kde si sa narodil, v akom so-**

ciálnom prostredí, aký si bol žiak a potom študent, prečo si šiel po maturite študovať práve na Filozofickú fakultu Prešovskej univerzity a nie na lukratívne právo, ako si spomínaš na svojich vysokoškolských učiteľov, ktorému z nich by si sa rád podobal?

Narodil som sa v Prešove, ktorému patrí moje srdce, aj preto som mu vzdal hold textom *Ta také mesto – Prešov* (názvom som odkazoval na prešovský časopis *Ta Take Town*, ktorý sa podieľal na tvorbe) v *Slniečku*, v jeho časti *Srdce na mieste*, ktorý nádherne ilustrovala prešovská ilustrátorka Katarína Ilkovičová. Prirástol mi tak k srdcu, že by som raz chcel o ňom napísať knihu pre deti (práve v spolupráci s uvedeným časopisom a jeho šéfredaktorom Slavom Capekom a spomínanou ilustrátorkou, už len nájsť na to čas...). Vyrastal som nielen v Prešove, ale aj v jeho okolitých dedinkách, a to Ličartovce, Červenica a Abranovce. Aj Drienov, ale to si už nepamätám.

Vždy som bol zodpovedným žiakom, bodaj by nie, ak otec bol riaditeľom. A zodpovedným som bol aj študentom na strednej a vysokej škole, hoci už nie s čistými jednotkami či áčkami. Po maturite som šiel študovať učiteľstvo, lebo nič iné som si nevedel predstaviť, akosi vždy som bol nastavený na profesiu učiteľa, zaiste pod vplyvom toho, že otec bol učiteľ. Ani dnes si neviem predstaviť robiť niečo iné, azda už len v knižnici alebo vo vydavateľstve.

Mal som výborných učiteľov na vysokej škole tak z etickej výchovy, ako aj zo slovenského jazyka a literatúry. Považoval som ich, a dnes stále považujem, za kapacity a vzory v danej oblasti. Z literatúry ide najmä o Jána Gavuru,

Martu Součkovú, Petra Karpinského a napokon Lenku Šafranovú, ktorá ma dvoma výbornými predmetmi zasvätila do súčasnej literatúry (ich tituly neuvádzam, lebo so všetkými si už tykám). Pod ich vplyvom som začal rozmýšľať nad doktorandským štúdiom a písať prvé vlastné texty. Na doktorandskom štúdiu, už na pedagogickej fakulte, ma najviac formovali dve profesorky, a to prof. Liptáková a prof. Stanislavová, bez ktorých by som nebol tam, kde som. Obe sú mi vzorom tak po pracovnej, ako aj po ľudskej stránke.

■ Čo bolo dôvodom, že si sa rozhodol venovať práve literatúre pre deti?

Bol som na sto percent presvedčený, že chcem ísť na doktorandské štúdium, informoval som sa aj na Katedre etickej výchovy (s interdisciplinárnou literárnou témou), aj na Katedre slovenského jazyka a literatúry (s témou literatúry pre dospelých) – avšak na filozofickej fakulte. Napokon si ma sama vybrala detská literatúra na pedagogickej fakulte. Obrovské ďakujem patrí spomínanému Petrovi Karpinskému, ktorý ma navrhol prof. Liptákovej z vedľajšej fakulty. Bez jeho vtedajšieho odporúčania by som teraz neodpovedal na tieto otázky.

■ A čo si čítal ako dieťa? Vôbec, čítal si? Prečo sa to pýtam? Pretože dnešné deti neviem aký záujem o beletriu nemajú. Pravda, vyjmúc tú, ktorou istá anglická učiteľka pobláznila deti, ale aj svoje kolegyne, po celom svete. Alebo máš na jej megakšeft iný názor?

Nebol som nijaký veľký čitateľ, azda aj preto mám pochopenie pre deti, ktoré

dnes nečítajú. Som zástancom názoru, že jedna dobrá kniha môže zmeniť nečitateľa na čitateľa, len tu musí byť dospelý, ktorý mu takúto knihu ponúkne. Aj preto sa rád venujem literárnej kritike, ktorú tvoria aj odporúčania na podnetné knihy. Čo sa týka knižných megakšeftov, tu som zástancom názoru, že deti máme nechať čítať akúkoľvek literatúru, po jej nasýtení môžu prejsť k umelecky hodnotnejšej literatúre.

Z detstva najradšej spomínam na dva silné literárne zážitky, a to každoročné čítanie mojím otcom stále tých istých troch rozprávkových príbehov na Vianoce (názov knihy už neviem, ale pamätám si gýčové ilustrácie, ktoré sme so sestrou milovali) a jeho vlastné vymýšľanie príbehov počas dvadsiatinútovej cesty do školy, ktoré sme so sestrou s nadšením počúvali. Otec bol a stále je výborný rozprávač.

■ **Po absolvovaní fakulty si šiel učiť, či si ťa nechali na katedre? Som presvedčený, že to neolutovali. Jednak preto nie, že si absolútne nekonfliktný, príjemný mladý muž, a jednak preto, a to predovšetkým, že máš talent myslieť i písať. A to v čase, keď kvalita vysokých škôl je závislá od publikačnej činnosti svojich učiteľov, je na nezaplatenie.**

Hneď po absolvovaní vysokej školy som šiel na doktorandské štúdium a po ňom ma hneď zamestnali, za čo som v živote nesmierne vďačný. K výučbe pristupujem s veľkou zodpovednosťou, študentom sa snažím dať maximum, čo v danej chvíli môžem. Podobne je to s písaním vedeckých textov, ktoré sa v súčasnosti stáva existenčným tak pre mňa, ako aj pre fakultu a univerzitu...

■ **A nemal by som zabudnúť na tvoje organizačné schopnosti. Ostatne nedávna prešovská minuloročná vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou a následný pozoruhodný zborník, ktorý si z nej spolu s kolegyňou Danou Leškovou zostavil a o ktorom prof. Viera Žemberová napísala, že „dokáže iniciovať pedagogov k odvahe presunúť sa od tradičného metodického vyrovnávania sa s tematikou či postavou konkrétneho literárneho textu k detailnejším sondám zameraným na poetiku a zážitkovosť, na estetické a mravné reflektovanie textu“, je toho neodškriepiteľným dôkazom. Otázka znie, čo organizuješ/spoluorganizuješ teraz? A podotázka: keďže si nielen učiteľom, vedeckým pracovníkom, ale aj tvorcom beletrie (o tom následne), máš vôbec popri tom všetkom čas jazdiť na koni, potápať sa na Jadrane či liezť na tatranské štíty atd.?**

Nedávno, v septembri, som spoluorganizoval vedecký seminár o porozumení textu, momentálne finišujeme projekt KEGA, ktorého výstupom budú dve publikácie pre deti, učiteľov a knihovníkov, ktoré by mohli pomôcť nájsť práve tú vyššie spomínanú knihu, vďaka ktorej sa z nečitateľa stane čitateľ (avšak pôjde o také kategórie výstupu, ktoré pre univerzitu, fakultu či akýsi centrálny register publikačnej činnosti nemajú význam...).

Času je málo a stále menej na iné radosti, našťastie, aj práca mi prináša mnoho radostí, bez toho by sa to nedalo zvládať. Stále si však nájdem čas na futbal, bicykel či turistiku, musím to vyvažovať, lebo ináč by som sa zbláznil.

Dávid Dziak. Foto Tomáš Telepák

■ Tak sa pristavme pri tej tvojej beletrii. Ako každý poriadny kritik i ty si sa rozhodol ukázať autorom, ako to treba robiť. Pár tvojich básničiek som objavil v Slniečku a pochválil som ťa. „Kto umí, ten umí,“ so štipkou závisťi som zašomral a potom som si uštiťpačne dodal, „a kto neumí, ten učí“. Ale vážne. Vieš jedno i druhé. A ak neveríš mne, prečítaj si v minulej Bibiane, čo o tebe napísala profesorka Stanislavová. Takže ako a kedy si objavil v sebe básnika?

Prvé básne, ktoré boli adresované dospelým čitateľom, som začal písať

na vysokej škole, práve pod vplyvom spomínaných výborných učiteľov a čítaniu súčasnej poézie pre dospelých. Keď som začal robiť bilančné hodnotenia slovenskej poézie pre deti a mládež pre časopis Bibiana, po čase som začal písať aj básnické texty pre deti. Začal som písať také básne, ktoré by mňa ako dieťa oslovili, texty, o ktorých si myslím, že sú pre súčasné dieťa s jeho aktuálnymi hodnotami a potrebami. Kniha *Zápisník jedného chlapca* je momentálne v tlači, recenzia profesorky Stanislavovej, ktorá mala rukopis, vyšla ešte pred samotnou knihou, čiže ak sa o ňu čitatelia Bibiany zaujímajú,

tak pravdepodobne ešte nie je na pul-
toch kníhkupectiev.

■ **Takže si kritik i básnik. Vieš, čo mi
prichádza na um? Čo by kritik Dziak
povedal, keby sa náhodou stretol
s básnikom Dziakom?**

Mojím hlavným kritériom hodno-
tenia umeleckej hodnoty knihy je ori-
ginálnosť. Ak by som si nemyslel, že
Zápisník jedného chlapca bude origi-
nálnym dielkom v kontexte slovenskej
detskej literatúry, tak by som to ne-
poslal do vydavateľstva. Čiže verím, že
by ocenil originálnosť tohto titulu. Keď-
že básne spája chlapčenský lyrický sub-
jekt, istý okruh tém a motívov, tak by
mohol vyčítať opakovanie v niektorých
textoch. Azda aj preto som mnoho tex-
tov napokon vymazal a ukončil *Zápis-
ník* pri čísle tridsať.

■ **A čo próza? Tá ťa neláka? Alebo si
už niečo vydal a len ja o tom neviem?
Tak ako som nevedel, že mladú Patríc-
ciu Karnišovú, nádejnú literárnu kri-
tičku, spolupracovníčku Bibiany, už
pár týždňov nemám v korešponden-
cii oslovovať slečna, ale „vážená pani
Dziaková“. Takže blahoželám, Dávid,
blahoželám, pani Dziaková, a nech
vám to obom naďalej píše. Ved' čo
môže byť na svete krajšie?**

Pred básňami zo *Zápisníka*, kto-
ré vychádzali v Slniečku, mi v roku
2021 vyšla zbierka rozprávok *Pod do
rozprávky*. Určite ju čitatelia Bibia-
ny poznajú, lebo písala o nej – spo-
lu s novou knihou Petra Karpinské-
ho *O malom kozmonautovi* – Zuzana
Stanislavová. Vyskúšať by som si však
chcel viacero žánrov. Momentálne ma

láka literatúra faktu.

Ďakujeme, veru, písanie je niečo
výnimočné, spája (nielen) nás. Už aj
Patrícia začala písať, je autorkou jednej
básne pre deti (snáď nie poslednej),
ktorá vyšla v každoročnom zborníku
zo súťaže vydavateľstva Perfekt. Písa-
nie je pre mňa zábavou aj sebaexpre-
siou. Keď dostanem nápad na text, tak
pri jeho písaní prežívam pocit radosti.
Je to pre mňa veľmi napíňajúce, pričom
ani o rozprávkach, ani o básňach som
si spočiatku nemyslel, že vyjdú knižne
(písal som ich pre vlastné potešenie
z tvorenia). Až keď sa nazbieralo päť
rozprávok a tridsať básní a bol som
s nimi aj po čase spokojný, tak som za-
čal uvažovať o ich vydaní.

■ **Ale odbočil som... takže rád by
som nadviazal na úvod nášho rozho-
voru a spýtal sa ťa, ako ty vnímaš sú-
časné generačné pohyby v slovenskej
literatúre pre deti a mládež?**

Pravdupovediac, momentálne, zdô-
razňujem slovo momentálne, to nevi-
dím ružovo. Mám obavy, koľkí v bu-
dúcnosti budeme písať o slovenskej
literatúre pre deti (ak nerátam literár-
nych blogerov). A v slovenských časo-
pisoch... Súčasný publikačný systém
nepovažuje bilančné hodnotenie a už
vôbec nie recenziu za významné vý-
stupy. Pod stále väčším tlakom a naj-
mä udržania si zamestnania mnohí
mladí vedci a kritici, ktorí by sa chce-
li venovať slovenskej detskej literatúre
a písať o nej v slovenských (nedatabá-
zových) časopisoch, budú sa musieť,
chtiac-nechtiac, preorientovať na iný
typ výskumu a publikovania (už aj mňa
to dobieha). Zároveň nemám pocit, že
by vznikla generácia, narodená medzi

rokmi 1980 až 2000, ktorá by mohla držať slovenskú literatúru pre deti pokope a už vôbec nie o nej živo diskutovať ako kedysi... A jedna či dve lastovičky leto nespravlia... Ale keďže základným znakom rozprávky je šťastný koniec, aj tu treba veriť v zázrak.

■ **Spĺňajú dnešní mladí autori tvoju predstavu o hodnotnej literatúre pre deti? Čo ťa na ich produktoch teší a čo rozčuľuje? Alebo konkrétnejšie – ktoré ich tituly si už odložil pre malých Dziačkovcov? Alebo si myslíš, že sa to prieči súčasnému globálnemu trendu niečo deťom odporúčať, že je to len rafinovaná obdoba vnucovania, manipulácie s ich vedomím?**

Spĺňajú ju tí, ktorých knihy sú originálne, také, o ktorých nemožno povedať, že je to podobné s niečím iným. Avšak nestačí len originalnosť, umeleckosť musí byť cítiť v jazyku, uvediem jeden príklad z minulého týždňa: na katedre máme nový predmet a hľadali sme texty k téme literatúra faktu. Kolega si spomenul na text *Zázrak života* od Jaroslavy Blažkovej, ktorý bol publikovaný v *Bibiane*, a poslal mi ho. Pri jeho čítaní som si doslova vychutnával jazyk a po jeho prečítaní som si povedal, že takto parádne dnes nikto nepíše. Na tom jazyku jednoducho je cítiť to tzv. poeta natus.

A čo ma rozčuľuje? Najviac gýčová (braková a triviálna literatúra), ktorej autori si o sebe myslia, aké hodnotné texty pre deti napísali. Pritom vykrádajú samých seba, využívajú komerčnejšie vydavateľstvá a rôzne marketingové ťahy a reklamy, vďaka ktorým sa veľmi dobre predávajú na úkor kvality. A v tom vidím zmyslel literárnej kriti-

ky, poukazovať na kvalitné a nekvalitné knižné tituly. Avšak literárna kritika sa musí dostať medzi širšiu verejnosť. Deťom jednoznačne treba odporúčať tituly, ale aj ich nechať vybrať si knihu. S Patríciovou máme knižnicu, ktorú tvoria len knihy pre deti a mládež, najradšej máme dve poličky, v jednej sú knihy z vydavateľstva Slniečkovo, v druhej z vydavateľstva FACE.

■ **A ešte nakoniec: Odpovedz na otázku, ktorú som ti nepoložil, či som už nechcel alebo som ju zabudol položiť.**

Mohli by sme si pohovoriť o našej spoločnej láske – *Bibiane*. V nadväznosti na moje niektoré predošlé pesimistickejšie odpovede, mám obavy o jej existenciu. Kto bude do nej prispievať, keď či už mladší alebo starší prispievatelia sú tlačení do publikovania v zahraničných indexovaných časopisoch? Alebo či sa v budúcnosti sformuje skupina prispievateľov z dnešných doktorandov a postdoktorandov, ktorá bude písať o slovenskej literatúre pre deti a mládež? Čo bude s *Bibianou*, keď ju vlákenko nádeje menom Ondrej Sliacky nebude držať pokope?

■ **Milý Dávid, na koniec by som sa ti rád ospravedlnil, že som ti tykal. Na vysvetlenie čitateľom poznamenávam, že s nádejou slovenskej detskej literatúry, jej budúcim odborným garantom, som sa ešte v živote nestretol. Nikdy som ho na vlastné oči nevidel, nikdy sme si nepodali ruky. Takže čo keby sme to, milý Dávid, urobili teraz. Pre mňa by to bolo ctou – tykať si s Nádejou. Súhlasíš?**

Súhlasím, Ondrej... je mi ctou. ■

Zápisník jedného chlapca

DÁVID DZIAK

Mlieko na Mesiaci

Nebaví ma to tu!
Tresknem tak dverami
že rodičia uvidia slané hviezdy

Idem sa prejsť
ďalekou-predďalekou dráhou
až na odvrátenú stranu Mesiaca
aby ma nikto nevidel
a nepočul

Sadnem si na mesačný vrch
pozorujem padajúce kométy
pomaly vypijem mliečny pohár
a v tichosti pristanem
pod perinou vo svojej izbe.

Na stoličke pred oknom

Pradiem na stoličke pred oknom
dážď škrabká po okne
a ja doma čakám na mamu

Vonku pod oknom
si sadne malý kocúr
má podobné oči ako ja

Zoberiem ho do pivnice

dám mu deku, vodu a salámu
zaspí

Zohrejem si mlieko
schúlím sa opäť na stoličke
a čakám.

Kúsok Slnka

Idem odrezat kúsok zo Slnka
ale nie pre seba
dám ho mame
aby prestala pršať
Snáď sa Správca Slnka nebude hnevať.

Kniha pod perinou

S baterkou pod perinou
otáčam stranu za stranou
čím uzatváram dnešný deň
plný slov
pozor
nerob
prestaň!

Naslineným prstom prejdem
od pivnice cez moria
až po mlčiaci vesmír
v ktorom rybacou sieťkou

Autor karikatúry: Slavomír Capek

nachytám hviezdy
a ich tiché sny
aby som sa konečne vyspal.

Biela šípka

V noci sa mi zdalo
že som počul otca
tak som vyšiel po rebríku
až k hviezdám
Zobral som si vedierko
plné bielej farby
a namaľoval obrovskú šípku
smerom k mojej izbe

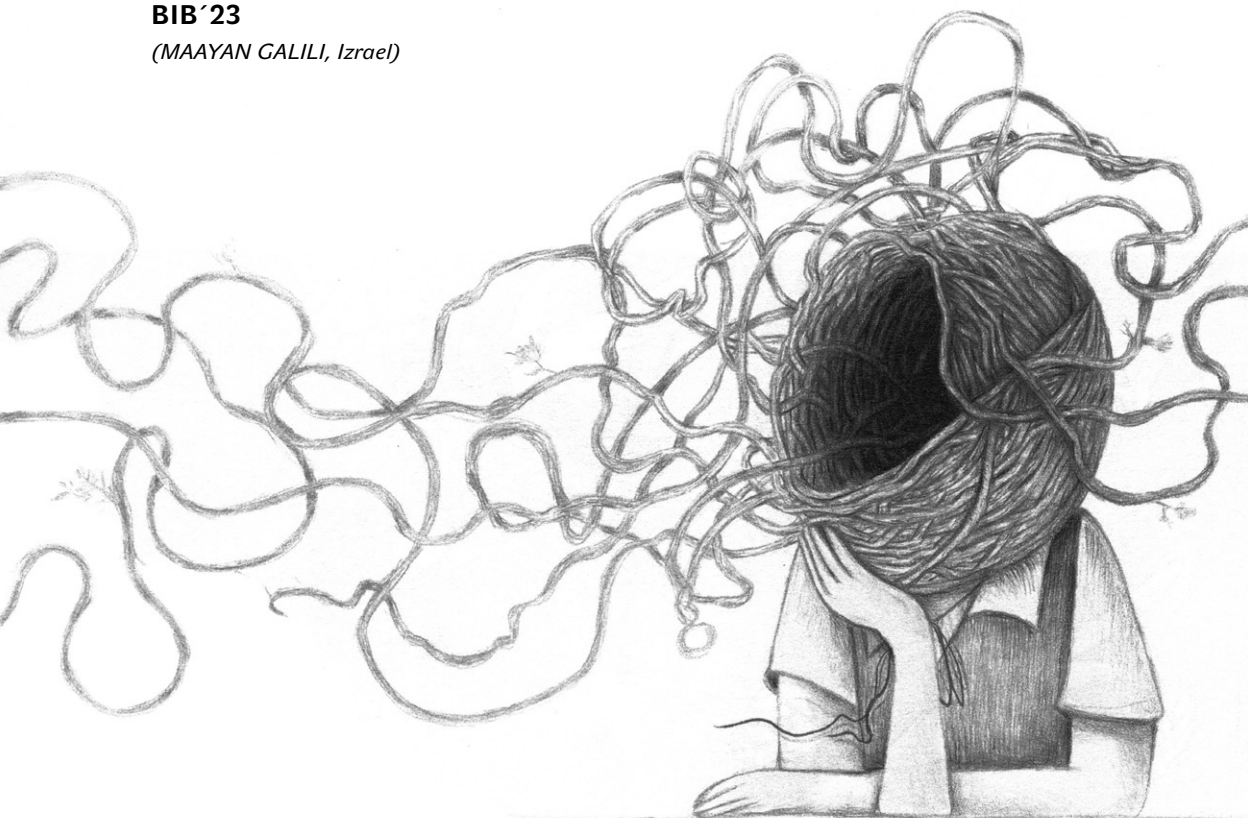
Snád' oco teraz
príde skôr domov.

Poriadny luk

Vystrúham si poriadny luk
k šípu priviažem lano
a vystrelím ho do neba
a tak nebo pritiahnem k zemi
aby aspoň na chvíľku
prišli dedo s babkou
na návštevu. ■

BIB'23

(MAAYAN GALILI, Izrael)

Zákaz vstupu bez nápadov!

Niekoľko spomienok na Evu Čársku.

Hlásala tabuľka na dverách dramaturgie BIBIANY. Pätnásť rokov života za nimi strávila EVA ČÁRSKA, voľakedajšia hlavná dramaturgička medzinárodného domu umenia pre deti. S úsmevom spomínala, ako ju museli z budovy večer vyháňať, inak by pracovala do ďalšieho rána. Svoju prácu milovala a veľkej zodpovednosti za výsledok si bola vedomá o to viac, že pri tvorivých procesoch išlo o umenie pre deti. Občas sa síce cítila vyčerpaná, no bola vždy v strehu. Vedela totiž, že nápady lietajú všade naokolo. Realizovať ich mohla aj vďaka dobrému a silnému rodinnému zázemiu, čerpala z neho energiu aj umeleckú inšpiráciu. Veď korene rodiny jej manžela, profesora chirurgie Stanislava Čárskeho, siahali až ku Karlovi Jaromírovi Erbenovi.

Eva Čárska nás v septembri tohto roku vo veku 73 rokov opustila.

Eva Čárska (1950 – 2023) bola rodička z Malaciek. V BIBIANE pracovala od roku 1996 do roku 2011. Podieľala sa na takmer dvesto programoch, výstavách a prehliadkach. Okrem toho pôsobila ako scenáristka, dramaturgička a vedúca Detského divadelného štúdia v PKO v Bratislave. Založila prehliadku alternatívnych a bábkových divadiel pre deti *Hráme pre vás*. Bo-

la predsedníčkou medzinárodnej bábkarkej organizácie SC UNIMA, založenej roku 1929 v Prahe. Spolupracovala s Národným osvetovým centrom ako lektorka, porotkyňa, členka poradného zboru pre detskú dramatickú tvorivosť a divadla dospelých hrajúcich pre deti. Stála pri vzniku a vývine tvorivej dramatiky na Slovensku a mnohé roky bola aktívnou podporovateľkou nielen detskej dramatickej tvorivosti, ale aj ochotníckeho divadla.

**Eva „Bibiana“ Čárska,
ďakujem ti za to, čo si so
mnou zdieľala**

Mladistvý úsmev, nos na umelcov, hlava plná dobrých nápadov. Sčítaná, scestovaná a otvorená myseľ a zmysel pre spájanie druhov umenia. Reč je o zosnulej úspešnej scenáristke a dramaturgičke, autorke okolo 200 projektov na pôde BIBIANY, Eve Čárskej.

Keď som v roku 2000 dostala ponuku pracovať v dramaturgii BIBIANY, dozvedela som sa, že si ma vyhládla vtedajšia hlavná dramaturgička Eva Čárska, ktorá BIBIANE venovala asi tridsať rokov svojho pracovného nasadenia. Po zvažovaní som na túto pozíciu nastúpila a dodnes tvrdím, že práve ona mi otvorila dvere do profesionál-

Eva Čárská s režisérom Petrom Beňovským

neho sveta umenia pre deti a s deťmi, v ktorom žijem dodnes. Keď som sa jej vtedy ako čerstvá pedagogička spýtala, z čoho mám čerpať, aby som sa o dramaturgii dozvedela viac, dostala som radu – pozorne počúvať.

Každé ráno sa začalo poradou. Nezáležalo, či sme už mali kávu doma, pri snovaní plánov sa vždy pila ďalšia. Keďže sme spontánne riešili i súkromie, zároveň sme si občas aj poplakali, raz od žiaľu, inokedy od smiechu. Na začiatku sa Čárská vyrovnávala so stratou manžela Stana. Navždy a nechtiac ju opustil ako päťdesiatročnú. Majú spolu dve nadané deti Katku a Mira. Len pár metrov od budovy BIBIANY, hneď za Dómom sv. Martina, tak osirel dom Čárskych, ktorý bol podľa Evinho rozprávania vždy plný ľudí a života. Na Stana, vynikajúceho chirurga, ktorého

očarilo šikovné dievča zo Záhoria, spomínala s láskou a úctou.

Pozorne som teda pozorovala všetko, čo sa dialo v Oddelení dramaturgie BIBIANY. Postupne ma Eva poverovala stále ťažšími zadaniami. Jej to všetko išlo akosi od ruky, keďže už dávno bola v tejto oblasti harcovníčkou. Predtým zažiarila ako vedúca Detského divadelného štúdia v PKO. Stala sa predsedníčkou medzinárodnej bábkarskej organizácie SC UNIMA, založenej v roku 1929 v Prahe, kde študovala dramaturgiu na DAMU. Spolupracovala s Národným osvetovým centrom ako lektorka, porotkyňa pre detskú dramatickú tvorivosť a pre divadlo dospelých hrajúcich pre deti. Stála pri vzniku a šírení tvorivej dramatiky na Slovensku a mnohé roky bola aktívnou podporovateľkou nielen detskej dramatickej

Eva Čárska (vpravo) s Idu Hledíkovou

tvorivosti, ale aj ochotníckeho divadla. Každý rok cestovala do Močenku, kde sa konal festival. Spolupracovala so zahraničnými kolegami, a aj tých prizývala do spolupráce v BIBIANE. Neraz sme cestovali za skúsenosťami do iných inšpiratívnych miest. Popritom založila prehliadku alternatívnych a bábkových divadiel pre deti *Hráme pre vás*, ktorá bola v začiatkoch prezentovaná v BIBIANE. Jej skvelé nápady oceňovali priatelia, kolegovia i vedenie inštitúcie, v ktorej v tom čase riaditeľoval Peter Čačko. Volali sme ju Eva „Bibiana“ Čárska. Za najúspešnejšie, a jej srdcu blízke projekty, považovala výstavu o pamäti, výstavu *Priateľ tieň* a *Naše Vianoce na skle maľované*, ku ktorým vypracovala scenár i dramaturgiu.

Čárskej dramaturgia bola premyslená i spontánna zároveň. Často vravela, že niektorá jej myšlienka bola iba „čaro nechceného“, a to bolo to korenie, ktoré dodávalo jej dielam špeciálnu príchuť. Bola neúnavnou bojovníčkou za pravdu a dobro v umení a v živote. Neznášala lož a hlúposť.

Neskôr som z času na čas zašla do domu za kostolom a na čarovnom balkóne s výhľadom na hrad sme zdieľali naše už samostatné cesty. Ale spája ich päť rokov plodnej spolupráce, vďaka ktorej pokračujem v štafete. A som presvedčená, že tie umelecké semienka, ktoré Eva siala okolo seba, rastú v mnohých, ktorí s ňou strávili hoci len chvíľu.

Eva Čárska nás navždy, nechtiac a náhle opustila vo veku 73 rokov. Dva týždne predtým som jej písala, že ju prídem pozrieť. Odpovedala pre ňu typickou vetou: „Fakt sa budem tešiť“. Ale už sme to nestihli. Čaro nechceného sa zrazu zmenilo na udalosť nechceného. Verím však, že nadšenie Evy Čárskej pre prácu a tvorivosť tu v rôznych podobách ostáva naďalej.

KATARÍNA KOSÁNOVÁ

**Príbeh dievčatka Taffy
a jej abecedy vo mne
navždy zostane**

Sú chvíle, ktoré sa do nás navždy zapisujú. Pre mňa bolo presne takým stretnutím s Evou Čárskou, keď som po vysokej škole v roku 1989 nastúpila do BIBIANY ako čerstvá dramaturgička. Začali sme spolupracovať na projekte Abeceda – dramatické interaktívne dielne pre deti, pripravovali sme ho na motívy poviedky R. Kiplinga. Krásne spoločné tvorivé chvíle a hľadanie nových inovátnych riešení spoločne s Evou Čárskou, to boli momenty, ktoré vo mne zostanú navždy. Neskôr sme sa už v BIBIANE míňali a nemali sme možnosť spolupracovať, no príbeh dievčatka Taffy, ktoré túžilo komunikovať so svetom a vymyslelo prvý list

a vlastnú abecedu, vo mne navždy zostane aj ako symbolická téma hľadania spojenia medzi deťmi a umením.

SAŠA PETROVICKÁ

Volali sme ju mama Čárska

Vo chvíli nečakaného odchodu našej vzácnjej priateľky Evky Čárskej dovoľte mi vzdať jej hold nielen v mene svojom, ale aj v mene divadelníkov-bábkarov, ku ktorým mala tak blízko.

Vo svojej skromnosti urobila pre kultúrny život na Slovensku, pre bábkar-skú kultúru i kultúru pre deti a mládež veľké veci. Verejnosť ju pozná najmä ako dramaturgičku BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti, na pôde ktorej vzniklo množstvo nezabudnuteľných kultúrnych a umeleckých podujatí.

Evu Čársku charakterizoval vysoko profesionálny prístup k podujatiam, ktoré koncipovala, dramaturgicky viedla a spoločne s umelcami realizovala. Počas pôsobenia v BIBIANE spolupracovala na výstavách so špičkovými slovenskými výtvarníkmi – ilustrátormi a scénickými výtvarníkmi. Boli to výstavy mimoriadnej reprezentatívnej úrovne.

Ako hlavná dramaturgička otvorila BIBIANU, medzinárodný dom umenia pre deti profesionálnym bábkarom a študentom Katedry bábkarskej tvorby Divadelnej fakulty Vysokej školy múzických umení v Bratislave, ktorí obohatili umenie pre deti svojimi divadelnými predstaveniami. Na pôde tejto významnej inštitúcie sa začalo nielen hrať, ale aj tvoriť – vznikali tu pôvodné inscenácie pre deti. Eva Čárska je zakladateľkou tejto tradície.

BIBIANA prostredníctvom nej v rámci cyklu výstav bábok V4 ponúkla svojim návštevníkom originálne výstavy – českých, poľských, maďarských bábok, ale aj iných, napríklad afrických, ktoré boli reprezentačnou vzorkou viacerých bábkar-ských kultúr. Dôležité je vedieť, že založila medzinárodný bábkar-ský festival sólistov a komorných súborov *Hráme pre vás*, na ktorom hostovali renomovaní umelci z Čiech, Poľska, Francúzska, Portugalska a ďalších krajín. Pôsobila v medzinárodnej bábkar-skjej organizácii UNIMA (Union International de la Marionnette), kde ako predsedníčka Slovenského centra bola členkou Rady UNIMA. Propagovala slovenské bábkarstvo vo svete, jedným z najvýznamnejších podujatí boli reprezentačné podujatia v Kanade.

Zúčastňovala sa domácich i zahraničných festivalov, nielen ako hosť, ale aj ako členka porôt. Bola známou osobnosťou v Čechách a v Poľsku, kde pravidelne chodievala na festival Korcak. V Čechách to boli festivaly Mateřinka v Liberci a Skupova Pízeň.

Na záver malá spomienka. Mladá mamička dvoch detí – Katky a Mirka, externe spolu s nami študovala na Katedre bábkarstva na Divadelnej fakulte AMU. Bola od nás trochu staršia a v rámci jej prirodzenej snahy pomáhať sa starala aj o nás, vysokoškolákov. Vždy, keď prichádzala do Prahy, sme ju v partii slovenských študentov na katedre netrpezlivo čakali. Nosila nám koláče, klobásky. Bolo nám s ňou vesele a dobre. A nielen v Prahe. Brala nás aj do slovenských hôr, ktoré milovala. My, roztopašní vysokoškoláci, sme ju volali *mama Čárska*.

IDA HLEDÍKOVÁ ■

Na pamiatku výnimočného človeka a jeho literatúry Ľudovíta Didiho, ktorého 10. výročie úmrtia sme si pripomenuli 15. septembra.

ONDREJ SLIACKY

Svätené cigánskym vetrom

Neobjavil rómsku literatúru. Existovala už predtým, než napísal ikonický príbeh Róma Ondráša *Príbehy svätené vetrom*. Napriek tomu nie tí, ktorí vytvorili prvé literárne texty s rómskymi motívami, básnické i prozaické, prevažne pre deti, sú prvými slovenskými rómskymi autormi. To, čo napísali, napriek svojej literárnej kultivovanosti, pripomínalo literatúru majoritnej spoločnosti, jej optiku i poetiku. Toho, čo by bolo možné nazvať literárnou seba projekciou rómskej identity, bolo v týchto knižkách totiž pramálo. A hoci treba s úctou hovoriť o rómskych knižkách Eleny Lackovej, Dezidera Bangu a Jána Berkyho-Ľuboreckého, bol to až Ľudovít Didi, ktorý nie z vôle vládných splnomocnencov pre rómske komunity, ale z vôle vlastného rozprávačského génia vydal strhujúce svedectvo o róm-

skom etniku, o jeho živote, biede a utrpení, o plači, o láske a smrti, o cigánskej duši.

Že existuje nejaký Ľudovít Didi som do toho dňa, čo sa v Národnom literárnom centre, v Slniečku, ktorému som vtedy šéfoval, objavila redaktorka z vydavateľstva Sloart, výborná publicistka a prekladateľka Nataša Ďurinová, ani netušil. Nevedel som teda, že autorom veľkého konopným špagátom zviazaného fascikla, ktorý vytiahla z ošumelej, potrhanej igelitky, je fenomenálny autor, zakladateľ slovenského rómskeho variantu magického realizmu, Ľudovít Didi. Vtedy to ešte nevedela ani moja priateľka Nataša.

„Potrebovala by som, aby si sa na to pozrel,“ povedala a so škodoradostným úsmevom rozviazala fascikel.

Po stole sa rozsypali stovky strojopisných strán, napísaných od kraja po kraj s tou najmenšou medziriadkovou medzerou, aká je len možná, s milión preklepmi a ešte viac rukopisnými škrtnami.

„Preboha, čo to je?“ zajachtal som.

„Román.“

„Čože?“

„Priniesol ho jeden Cigán, aby sme mu ho vydali.“

Onemel som.

„Ale inak celkom milý pán,“ s potu-
teľným úsmevom dodala.

„No dobre... a čo ja s tým?“

„Potrebujem posudok.“

„Takže to mám prečítať?“ zdesil som sa.

„Skús, aspoň pár strán... nemôžeme to vrátiť len tak, bez lektorského posudku. Sme seriózne vydavateľstvo.“

A tak som na druhý deň, večer, z tej hĺby papierov vytiahol pár listov, zora-
dil si ich podľa slabo ceruzkou paginovan-
vaných strán, nadýchol som sa a začal čítať.

Prestal som pár minút po polnoci. Musel som prestať. Zazvonil telefón.

„Prosím...“

„Tu je Didi.“

Takmer mi zabehlo.

„Povedali mi, že posudzujete môj ro-
mán... je to pravda?“

„Je... pán Didi.“

„A čo naň poviete?“

„Ešte som ho len začal čítať...“ zhá-
čil som sa. „Mimochodom, odkedy pí-
šete?“

„Ako odkedy?“

„No, či ste už niekedy niečo napísa-
li?“

„Myslíte román?“

„Trebárs.“

„A kedy? Najprv som sa musel na-
učiť písať, čítať, potom bolo treba žiť...“

chovať rodinu.“

Vtom vrzla kľučka, vo dverách spál-
ne sa zjavila rozospatá žena.

„Preboha, s kým to hovoríš?“

„S géniom.“

„Hej, vy... vytrhla mi z ruky slú-
chadlo, „neviem, čo ste zač, či ste muž
a či žena... zato viem, že je po polnoci
a že slušní ľudia už dávno spia... aj gé-
niovia.“

A tresla slúchadlom.

Na druhý deň, zase po polnoci, tele-
fón zazvonil znovu.

„Už ste môj román prečítali?“

„Ešte nie, pán Didi, ale...“

„Čo ale, aké ale?!“ zvýšil volajúci
hlas.

„Pst!“ tíšil som ho, len aby znova ne-
zobudil ženu. „Chcem povedať...“ šep-
tal som.

„Radšej mi povedzte, kedy to už pre-
čítate,“ prerušil ma.

Potom ešte zo dva razy volal. Pravda-
že, vždy okolo polnoci. Viac už nie. Me-
dzitým som rukopis prečítal.

„Nataška,“ vravím svojej priateľke,
keď si prišla po posudok, „je to fantas-
tické.“

„Čo? Ten galimatiáš?“

Prikývol som.

Na tvári jej bolo vidieť, že nevie, či
to vravím vážne alebo si robím srandu.

„Niečo takéto sme tu dosiaľ nemali.“

„Kde tu?“

„V slovenskej literatúre.“

„A teraz čo?“ uškrnula sa.

„Ako čo? Treba to okamžite vydať.“

Neuplynuli ani dva týždne a do re-
dakcie Slniečka vstúpila sekretárka Ná-
rodného literárneho centra. Hneď za
ňou malý muž tmavej pleti, nie príliš
vzhľadnej tváre. Na prvý pohľad osad-
nícky Cigán a za ním vysoká blondína,
za mladi nepochybne krásavica.

Ludovít Didi s manželkou

„Hľadajú vás,“ fľochla sekretárka na tých dvoch a v mihu bola preč.

„Vy ste pán Ludovít Didi?“ dovŕpil som sa a podávam mužovi ruku.

„Hej...“

„A vy pani?“ rozpačito som oslovil ženu, nepochybne jednu z učiteliek, ktoré často prichádzali do redakcie, aby si doobjednali chýbajúce Slniečko. „Mohli by ste, prosím, chvíľu počkať na chodbe?“ dodávam, „hneď sa vám budem venovať.“

Žena bez slova siahla na kľučku na dverách.

„Nechod' nikam!“ povedal jej rázne môj hosť. A mne sekol: „Nevidíte, že je to moja žena?!“

Očervenel som. Presne tak ako kedysi dávno, keď sme cestou zo školy z ničoho nič obkolesili cigánsku spolužiačku, neuveriteľne vyspelú, a jeden z nás jej vraví:

„Jolana, ukážeš nám?“

„Čo? Čo vám mám ukázať?“ nechápalo dievča.

„Veď vieš,“ hanblivo som povedal, čo mi chlapani nakázali. „Dáme ti korunu,“ roztvoril som dlaň, v ktorej som mal

pripravenú korunu.

„Somár!“ odvetilo dievča. A dodalo: „Budem žalovať tvojmu otcovi, uvidíš!“

Ale neuvidel som. Aspoň otec sa tváril, že nič nevie, nič nepočul. Napokon cigánky, pravdaže, mladé, samá krv a mlieko, pobalamutili nejedného bieleho chlapa. Ale žeby gadžovka sama liezla za Cigánom, tak to nie. Aj keď stávalo sa aj to, ba stáva sa dodnes. Ibaže budúca pani Didiová neliezla za svojim Cigánom pre jeho biele zuby, ako sa spieva v ľudovej pesničke, zaľúbila sa doňho. Pätnásť rokov trvalo, kým ju za to jej rodina vzala na milosť. Vtedy už Didiovcí mali tri deti, dnes sebestačné, vzdelané. A sám Didi už nebol osadníckym Cigánom, bez otca bez matere, len s babkou a dedom. Bol to vážený riaditeľ Detského domova v Koliňanoch.

*Tu svoj zážitok z prvého stretnutia s Ľudovítom Didim a jeho pohľadnou nerómskou manželkou ukončím. Mám totiž po ruke **starší rozhovor publicistky Marty Bábikovej s vtedy jubilujúcim spisovateľom. Nech teda – v mierne skrátenej verzii – hovorí sám Ľudovít Didi:***

■ **Rozprávačom vašej prvej knihy Príbehy svätené vetrom je malý cigánsky chlapec. Aké bolo vaše detstvo?**

Vyrastal som v cigánskej rodine, kde bola nekonečná bieda. Do školy som chodil s plnými vreckami pečeného hrachu, opekaných zemiakov, to ma hrialo, to bol môj chlieb. Mlieko som nepoznal, chleba bolo pomenej, čo sa prejavilo aj na mojom raste. Niektorí učitelia boli necitliví. Keď som nemal

zožiť alebo ceruzku, tak som fasoval trstenicou, až som videl hviezdy. Neostávalo mi teda nič iné len na druhý deň ísť do mesta, búchať na brány a ponúkať sa – porúbem vám drevo, umyjem dlážku. Zrazu som mal všetko, čo som potreboval.

■ **Odkiaľ sa vo vás zobrala túžba vzdelávať sa? Mali ste nejaký vzor?**

Učil ma kňaz, ohromný rečník, jeho zásluhou ma chytilo náboženstvo. Nikto v škole nevedel z náboženstva toľko ako ja. Raz si zavolať moju babku Cigánku a hovorí jej: „*Pošlem ho do Nitry do seminára, nič vás to nebude stáť.*“ Keby neprišla zmena režimu, bol by som dnes farár. Práve tento kňaz podnietil u mňa túžbu získavať vedomosti. Bolo to v 40. rokoch a hádam som bol jediný Róm, čo mal meštiansku školu. Po vojne, po zmene režimu ma prijali na učiteľský ústav do Bánoviec, ale tam bolo treba platiť internát. Nielenže sme naň nemali peniaze, ale doma som ani nemal podporu. Vlastná matka mi hovorila: „Načo sa učíš, načo ti to bude, nebude z teba ani farár, ani notár.“

■ **Napriek tomu ste sa nevzdali. Našli ste v sebe odvahu a odišli ste z rodného domu.**

V Bratislave som našiel jedného Bulhara, ktorý mal dvoch synov pätkárov. Za to, že som ich učil, mi poskytol izbu a stravu. Okrem toho som chodil vopomáhať do reštaurácií a tak som si zarobil na maturitný kurz v YMCE. Mal som osemnásť rokov a už som bol za katedrou. Začínal som v Beluši pri Púchove. Lenže znova som sa vrátil do

domáceho prostredia, to nebolo pre mňa priaznivé. Preto som odišiel učiť na východné Slovensko. Tam sa mi darilo, ale zastihla ma prezenčná vojenská služby. Po nej som chcel znova učiť, všetky miesta boli však obsadené.

■ **Dobro a zlo sa u vás striedali ako v rozprávke. Spomeniete si na okamih, keď ste pocítili, že dobro zvíťazilo?**

Keď som sa zoznámil s manželkou, krásnou bielou dievčinou, začali sa ďalšie trampoty. Manželkina rodina si ma neželala, zabuchli za nami dvere a Mária pätnásť rokov nemohla prísť domov. V osade, kde som učil, nás navštevoval miestny farár. Vyzvedal sa, ako sme sa s Máriou zoznámili, chcel o nás vedieť všetko. Napísal o tom farárovi do dediny, kde žili manželkini rodičia. Ten si ich zavolať, vypucoval im žalúdky a potom k nám prišla na návštevu manželkina sestra. Po pätnástich rokoch sa vzťahy so ženinou rodinou začali otepľovať.

■ **Napriek tomu, že vám život uštedril zopár tvrdých úderov, nezatrpkli ste. Z čoho vychádzal váš životný postoj?**

Poslali ma učiť do osady, kde žili bíreši. Bola tam maličká škola, pätnásť detí. Tam medzi bírešmi sme začali chovať morky, zajace, nakoniec aj prasa. Vtedy som si spomenul na svoje detstvo. Keď som prišiel k riaditeľovi práve počas zabíjačky, stôl bol plný mäsa, jaterníc a všeličoho, ale jeho žena mi nedala ani päť oškvarkov. Tak som prosil Boha, aby som raz aj ja mal také prasa, kloobásky... A Boh mi pomohol, nemal som len jedno prasa, mal som dokonca dve. Keď sme ich zaklali, čakal som nejaké-

ho žobráka, aby som odčiniť krivdu, akú som prežíval v detstve. Aj prišla Cigánka a odniesla si za batoh zabíjačky.

■ **Nepriazeň osudu ste nepocítili len pre svoj cigánsky a nemanželský pôvod, ale hlavne pre svoje politické názory.**

Vo Vrábľoch som dostal miesto riaditeľa osobitnej školy, manželka učiteľské miesto. Prišiel august 1968 a ja som nahlas povedal svoje názory na príchod vojsk Varšavskej zmluvy. Cigáni majú totiž jednu dobrú vlastnosť – sú otvorení, nevedia taktizovať. A tak som sa z večera do rána stal nepohodlný. Rok som nemohol zohnať nijakú robotu, predali sme auto a všetko, čo sa dalo, lebo znova k nám zavítal hlad. Volali ma na ŠtB do Nitry, prezerali poštu, vo Vrábľoch ma sledoval tajný.

Syn sa až na tretí raz dostal na štúdium, aj druhý syn a dcéra išli najskôr za učňov, až okľukou sa dostali do školy... O miesto učiteľa som sa z politických dôvodov nesmel uchádzať... šli sme do fabriky robiť toxickú robotu, čo nikto nechcel. Ľudia si hovorili: „Títo manuálne nikdy nerobili, vydržia tak tri dni“. Ja som vydržal dva roky, po dvoch rokoch som skončil na operačnom stole, zobrali mi dve tretiny žalúdka. Manželka vydržala šesť rokov, až do dôchodku. Pracovali sme na úkol, potrebovali sme peniaze, tak sme museli tvrdo robiť... keď sme po nočnej zmene vystúpili z autobusu, neraz sme kráčali ako opití, nohy sa nám podlamovali od únavy. Po roku 1989 ma morálne rehabilitovali. Aj v Prahe, kde ma vyhodili zo štúdia na Vysokej škole ekonomickej, ma rehabilitovali – udelili mi titul inžiniera. V Prahe som mohol zostať,

na Slovensku mi však umožnili vrátiť sa do školstva, ponúkli mi funkciu riaditeľa Detského domova v Koliňanoch. Rozhodli sme sa, že zostaneme doma. V detskom domove bol pracovný čas 14-15 hodín. Bolo treba zháňať pre deti peniaze, oblečenie, nábytok... vydržal som deväť rokov.

Poznámka O. Sliackeho: Ľudovít Didi spolu s manželkou ako jedni z mála Slovákov v roku 1980 podpísali v Prahe protikomunistickú Chartu 77. V zozname jej 36 slovenských signatárov sú ako 14. a 15. uvedení „učitelia Ľudovít Didi a Mária Didiová“. Na prvých troch miestach sú historik Ján Mlynárik, spisovateľ Dominik Tatarka a filozof Miroslav Kusý. V čase normalizácie napriek šikanovaniu, ponižovaniu svoje podpisy neodvolali.

■ Kedy ste začali písať?

Keď som odišiel na dôchodok. Manželka ma nahovorila. Vedela, že niečo vo mne je, len to treba dať na papier. Do písania som sa pustil roku 2001, rukopis knihy *Príbehy svätené vetrom* som dokončil za tri roky.

■ Ako vyzeralo vaše písanie?

Niektoré príbehy som nosil už v hlave tak, ako som ich napísal. S inými som sa natrápil, kým sa mi podarilo vyjadriť presne to, čo som chcel v nich zachytiť. Zážitky som najskôr nahrával na diktafón, ako mi prichádzali na myseľ, potom som ich prepisoval na stroji. Pri prepisovaní som ich zároveň štylisticky upravoval, čistil som zrno od pliev. A to bola niekedy naozajstná drina. Napríklad cigánsky bál alebo cigánsku svadbu, tak pri tých ma pochytal taký nepo-

koj, že som ani neobsedel. Musel som sa prechádzať. Strhával som zo seba košeľu, musel som sa poumývať studenou vodou. Písal som poväčšine v noci a po takom zážitku som vôbec nemohol zaspáť. Hoci takmer nepijem, musel som si dať pivo, štamperlík do čaju. Najlepšie sa mi písalo, keď som bol hladný. Písať knihu je oveľa ťažšie ako píliť drevo.

■ Knihu ste napísali po slovensky, hoci je to autentický pohľad na Rómov. Nazdávate sa, že by si ju Rómovia prečítali skôr, keby vyšla v rómčine?

Cigáni žijú so Slovákami v jednej krajine šesťsto rokov. Je to ich domov, preto by mali vedieť aj slovenskú reč. Ak sa Róm chce uplatniť, potrebuje školy a vzdelanie v slovenčine, s rómčinou sa sám izoluje v osadách. Preto tí, čo si knihu chcú prečítať, prečítajú si ju aj v slovenčine. Ostatní by si ju neprečítali ani v rómčine. ■

Poznámka: 1. januára 2023 prezidentka Zuzana Čaputová udelila významné štátne vyznamenanie Rad Ľudovíta Štúra III. triedy in memoriam Ľudovítovi Didimu "za mimoriadne zásluhy o demokraciu a jej rozvoj, ľudské práva a slobody a ich ochranu". Ocenenie prevzal syn Ľudovíta Didiho JUDr. Ľudovít Didi. Škoda, že v zdôvodnení ocenenia sa neuvádza, že popri tom všetkom Ľudovít Didi v posledných rokoch svojho života napísal prózy *Príbehy svätené vetrom* (2004), *Cigánkina veštbá* (2008), *Čierny Róm a biela láska* (2011), *Róm Tardek a jeho osud* (2013). Práve týmito knihami sa totiž Ľudovít Didi nezmazateľne zapísal do dejín našej literárnej kultúry.

Cigánske Vianoce

ĽUDOVÍT DIDI

Na mesto sadla tma. Mrzne, je zima, fujak, ale ja nič nedbám. Chatrný kabátik zapnutý na jeden gombík mi lipká, vietor mu dáva zabrať. Kráčam hore tmavou ulicou, vlastne takmer bežím, aby som bol čím prv v kultúrnom dome, kde sú darčeky. Túžim mať nejakú hračku, s ktorou na mňa Mikuláš nezabudol. Keď vidím rozsvietené okenice, ešte pridám do kroku a onedlho roztváram dvere a vchádzam do svetla. Vidím nespočetné množstvo otcov, mám, počujem radostný džavot detí. Pretláčam sa vpred, aby som bol čím skôr pred javiskom, kde sedí Mikuláš, ktorý na nikoho nezabúda. Za ním stoja anjeli a vyškieľajúci sa čert. Stojím, čakám a počúvam, lebo Mikuláš dvíha ruky a po jednom vyvoláva mená. A hodí po mne okom, ako keby vedel, že i ja budem odmenený. Lebo Mikuláš rozdáva za poslušnosť, za dobrotu. A ja som bol poslušný, naozaj si zaslúžim balíček.

Som veľmi netrpezlivý, som vo vytržení, dívam sa, až mi vyliezajú oči z jamôk. Zapichujem pohľad do košov plných darčiekov. Mikuláš berie balíčky, vystiera ruky a číta: Adam Šípoš, Anna Jajcová, Peter Schovajsa, František Višváder, Mária Višváderová... A matky sa tlačia vpred, tlačia ma zo všetkých strán, akoby ma chceli vytlačiť preč, kamsi mimo, akože tam nepatrím, akože tam nemám čo hľadať. Deti si berú škatule, roztvárajú ich, užasnuto berú

do rúk bábiky, hračky, sladkosti. Šušťí papier, počujem jasot, výkriky, radosť prýšči z hrdiel detí. Oči im svietia, všetci sú šťastní.

A ja čakám, dívam sa na Mikuláša, ktorý sa mi zdá ohromne vysoký, lebo sa týči na pódiu, a ja si dolu pripadám ako malý trpaslík. Moje pohľady sú čoraz netrpezlivejšie, otváram ústa pri menách, ktoré Mikuláš vysloví, ale ozvena zaniká, lebo moje meno z jeho úst nevyjde. Hádám je ešte ďaleko, hádam ešte len príde. Mikuláš sa na mňa díva, ale môjho mena nikde. Musí v mojich očiach vidieť ohromnú túžbu a nedočkavosť, lebo verím, cítim, že budem obdarený balíčkom, ktorý si odnesiem domov. Ale jedno som nemohol pochopiť. Prečo tu nie je moja mama, babka alebo niekto z našich. Ale rýchlo som túto myšlienku zahnal.

Mikuláš ďalej volá, priam kričí, ďalej podáva a vysvetľuje a ja čakám, prestupujem z nohy na nohu, lomcuje mnou nervozita a nedočkavosť. Nazriem do košov, ktoré sa vyprázdňujú, ale je tu ešte jeden vrchovato naplnený, vidím pozlátko, červený papier, škatule a Mikuláš číta, podáva darčeky, pohľadza deti a všetko sa zrýchľuje. Deti sa radujú, pištia, niektoré spievajú, kričia, samá radosť a veselosť a ja čakám a čakám a stále nič, stále len cudzie mená.

Tu Mikuláš vyriekne: Danáš. Danáš, tu máš balík. Kde si?

Trhlo mnou, skoro som vyrzil dopredu, lebo som si myslel, že som to ja. Meno bolo môjmu menu blízke, čo ma zmietlo, pomýlilo, až som vyhodil ruky vysoko nad hlavu. Chcel som schmatnúť balíček, lenže schytili ho iné ruky. Keď som to videl, začal som ruky pomaly spúšťať. Moje telo bolo ako ubité. Pohasla mi nádej, pohasla viera v balíček. A práve vtedy mi lakeť nejakej ženy vrazil do nosa. Pocítil som tupú bolesť. Sála sa mi točila, hlavy ľudí sa mihali ako na bežiacom páse. Ledva som sa udržal na nohách.

Mikuláš čítal ďalej a ja som sa strápený, ubolený a ako zmyslov zbavený díval na ten kôš, kde bol posledný balík. Ani ten nebol môj. A ja akoby som sa prepadával. Hlava mi klesla nižšie, plecia sa stiahli, smútok mi zalial zrak, srdce a dušu. Mikuláš na mňa asi zabudol.

Ocitol som sa v širokej tmavej ulici, kráčal ako námesačný z nohy na nohu. V hlave mi hučalo, takmer som strácal myšlienky. Lomcovalo mi telom a zrazu

šmyk. Padol som, skoro som si vyvrtol nohu. Pozviechal som sa a ocitol pred našimi dverami. Stlačil som kľučku, otvoril a tu vyštekla na mňa babka, ktorá nespala, trýpla strachom, kde som tak dlho do noci. Hovorím, že som bol v kultúrnom dome, Mikuláš rozdával balíčky a ja som nedostal nič. Takmer s plačom som to hovoril babke, veď aj ja som bol dobrý, aj ja som si zaslúžil balíček.

„Ty somár, balíček nedáva Mikuláš, donesú ich tam otcovia a mamy. Mikuláš ich len rozdáva.“

„Počúvajte ho! Ty nevidíš, že sme chudobní, máme málo chleba, málo všetkého? Ako sme ti mohli kúpiť balíček?“

Vtedy babke vyletela ruka a jej päst ma zasiahla pod rebrá.

„Tu máš, toto je tvoj Mikuláš a maž spať!“

Ako zbitý pes som kráčal k posteli, prikryl si hlavu plachtou. Triaslo ma, plakal som do tichej noci, ktorá ma tak ranila. ■

BIB´23

(ELISSAMBURA, Argentína)

Autorské rozprávky J. C. Hronského.

MILOŠ ONDRÁŠ

Naše detské korene

Časopis *Slniečko* zohral v období konštituovania klasickej umeleckej fázy slovenskej literatúry pre deti a mládež významnú úlohu ako stimulátor jej progresívnych tendencií. Na jeho stránkach boli ešte pred ich knižným vydaním publikované viaceré literárne diela, ktoré výrazným spôsobom participovali na estetizácii umeleckého modelu slovenskej literatúry pre deti a mládež. Nemalý podiel na tejto stimulatívnej funkcii časopisu mal Jozef Cíger Hronský, a to nielen ako jeho šéfredaktor, ale predovšetkým ako jeden zo spolutvorcov tohto umeleckého modelu.

Jeho prvé epicky rozsiahlejšie animované rozprávky *Smelý Zajko* (1930), *Smelý Zajko v Afrike* (1931) a *Budkáčik a Dubkáčik* (1932), ktoré spolu vytvárali umelecký koncept autorskej rozprávky na začiatku 30. rokov 20. storočia, síce neboli publikované v časopise *Slniečko*, ale práve ilustračná tvorba, ktorá bola prezentovaná na jeho stránkach, sa stala bezprostredným impulzom pre ich vznik. J. C. Hronský ich totiž vytvoril na podnet obrázkových animovaných seriálov J. Vodráž-

ku, ktoré boli predtým publikované v tomto detskom periodiku.

Výtvarné prototexty, ktoré mali prevažne obrázkovo-vizuálny charakter a predurčovali hlavne sujetovo-kompozičnú štruktúru príbehu, dokázal J. C. Hronský pretaviť do svojbytnej umeleckej literárnej výpovede. V časopisecky publikovaných obrázkových seriáloch o Zajkovi textovú zložku tvorili len nadpisy, ktoré v rámci jednej strany obsahovo zjednocovali vizuálnu sekvenciu niekoľkých obrázkov. Ojedinele sa vyskytla aj replika umiestnená komiksovým spôsobom do bubliny, prípadne iná podoba textového zobrazenia vo forme nápisu alebo oznamu. V súvislosti s rozprávkou *Budkáčik a Dubkáčik* sa už časopisecká verzia približovala viac k textovo-obrázkovému útvaru, v rámci ktorého bol ku každému obrázku (umiestnenému väčšinou na samostatnej strane) priradený krátky textový segment vo forme dialógu alebo stručného komentára rozprávača.

J. C. Hronský pri koncipovaní príbehu v knižnom vydaní dotváral potom celé rozmanité pásmo nižších štruktúrnych zložiek: od opisu, charakteris-

tiky, reflexie, dialógu, hľadiska rozprávača až po dokreslenie určitých situácií a ich konkretizácie v detailoch, pričom jeho doménou zostala bohatá oblasť jazykovo-štylistických prostriedkov, ako na to upozorňuje vo svojej monografii *Krajina plná detstva* Z. Klátik (1971).

Na niektorých miestach (hlavne v súvislosti s príbehom *Smelý Zajko v Afrike*) však J. C. Hronský výraznejšie rozširoval príbeh aj o nové epické situácie, ktoré pôvodne Vodrážkov obrázkový seriál nezobrazoval. Bolo to hlavne na tých miestach, kde mali obrázky pomerne statický charakter a neposkytovali príliš veľký priestor na dynamizáciu príbehu alebo jeho komické ozvláštnenie. Nad rámec pôvodných obrázkových podnetov J. C. Hronský rozširoval príbeh aj na ideovo exponovanejších miestach (napr. vo Vodrážkovom obrázkovom seriáli sa africké dobrodružstvo končí adoráciou Zajkovho hrdinstva medzi domorodými obyvateľmi, zatiaľ čo J. C. Hronský finalizuje svoj príbeh návratom hrdinu domov a v konfrontácii so spoločenským postavením a hmotným zabezpečením, ktoré hlavnému protagonistovi garantovalo africké prostredie, hodnotovo zvýznamňuje práve etický aspekt spojený s prosociálnou motiváciou jeho návratu).

Popri obrázkových seriáloch J. Vodrážku, ktoré vytvárali fabulačné východisko pre Hronského animované rozprávky, literárna história (Kopál 1970; Klátik 1971) upozorňuje ešte na jednu skutočnosť, ktorá bola spojená s časopisom *Slniečko* a mohla inšpiratívne pôsobiť na literárnu tvorbu J. C. Hronského. Išlo o podnety vychádzajúce z

literárnej tvorby detí, ktorú iniciovala redakcia časopisu rôznymi interaktívnymi úlohami. Ich cieľom bolo rozvíjať kreativitu detí prostredníctvom tvorivého písania. V súvislosti s publikovaním obrázkového seriálu o *Smelom Zajkovi* mali napr. čitatelia na základe obrázkových vizuálnych sekvencií vytvárať vlastné príbehy, pričom najlepšie z nich boli neskôr aj publikované. Tieto detské práce boli s nadšením hodnotené aj samotným Hronským, čo dokazujú jeho viaceré komentáre v pravidelnej rubrike *Odkazy*, ako aj jeho záverečný príhovor k čitateľom v poslednom čísle 3. ročníka *Slniečka*.

Umelecky presvedčivo realizovaná autorská anticipácia sveta detského príjemcu na rôznych úrovniach literárneho textu – od exponovania zvukovej zložky jazykového plánu cez dynamické rozprávanie a dejovú stavbu s dramatickým príznakom, antropologický rozmer detskej osobnosti animálnych postáv až po variovanie antikatastrofických prvkov s optimistickou finalizáciou príbehu, tak ako to vo svojich analyticko-interpretáčnych výkladoch Hronského animovaných rozprávok dokazuje J. Kopál (1970) – sa stala organickou súčasťou epicky širšie koncipovaných animovaných rozprávok J. C. Hronského v 30. rokoch 20. storočia.

Toto zistenie platí aj o jeho prvom epicky rozsiahlejšom animovanom príbehu, ktorý nevznikol na podnet výtvarného prototextu J. Vodrážku, o autorskej rozprávke *Tri múdre kozliatka* (1936/37). Podobne ako v predchádzajúcich rozprávkových príbehoch, aj sujet tohto rozprávania je koncipovaný na princípe cesty, ktorá predstavuje ini-

ciačné putovanie animálnych hrdinov novým a neznámym priestorom. V porovnaní s predchádzajúcimi rozprávkami autor modifikuje dôvod odchodu hlavných protagonistov do sveta: ak v prvých dvoch rozprávkach sú motivovaní túžbou po poznaní a dobrodružstve a v treťom príbehu utekajú z dôvodu ich existenciálneho ohrozenia, v rozprávke o kozliatkach J. C. Hronský motív odchodu zvieracích protagonistov do sveta spojil so životnou situáciou, ktorá mala už výraznejší dobovo aktuálny sociálny rozmer (vystahovateľstvo do Ameriky). Pri sprostredkovaní poznatkov o nových civilizačných a technických výtvarných, s ktorými sa stretávajú animálne postavy na svojej ceste, dokázal J. C. Hronský efektívne zužitkovať jednu z konfigurácií komiky – naivitu, pričom intenzívnejšie ako v predchádzajúcich animovaných príbehoch využíva aj prvky jazykovej komiky. V kontexte autorovej rozprávkovej tvorby Z. Klátik (1971, s. 145) za novú pokladá aj myšlienku nostalgie za domovom, ktorá má v tejto rozprávke výraznejšie národné zafarbenie.

V Hronského poslednej seriálovo koncipovanej animovanej rozprávke *O ujkovi Vrabčiakovi a o celej pekárskovej rodine* (1940/41), ktorá bola publikovaná len časopisecky, autor už nerozvíja príbeh na paradigme cesty a putovania. Na rozdiel od predchádzajúcich animovaných seriálov, v ktorých sa zvierací svet intenzívnejšie dostával do kontaktu s ľudským, J. C. Hronský v tejto autorskej rozprávke vytvára autonómny animálny svet, ktorý je síce antropomorfizovaný na ľudský spôsob, ale absentuje v ňom priama interakcia so svetom ľudí. Oproti predchádzajúcim seriálom autor výraznej-

šie exponuje model rodinnej výchovy, ktorý je založený na sankcionovaní detských prečinov fyzickými trestami, čo sa v závere príbehu snaží zmieriť harmonizačným gestom a zmenou k tolerantnejšiemu výchovnému prístupu zo strany rodičov. Novým ideovým prvkom oproti predchádzajúcim seriálovo komponovaným animovaným príbehom J. C. Hronského je prítomnosť kristologického motívu, ktorý je súčasťou predposlednej kapitoly s vianočnou tematikou. Ako motív spojený s vianočným obdarovaním lesných zvierat sa však v kontexte autorovej kratšej rozprávky objavil už v príbehu *O Aničke, čo ju nikto nechcel* (1930/31), ako aj v rozprávke *Štedrý večer v horách* (1931/32). Literárna história Hronského seriál o vrabčej rodine vo vývinovom kontexte autorovej rozprávkovej tvorby hodnotila ako dielo, v ktorom necítiť organickú spätosť autorovej tvorivosti s detským aspektom (Kopál 1970) a v ktorom prevláda mechanizmus opakovania blízky verbalizmu (Klátik 1971).

Ani Hronského krátka animovaná rozprávka publikovaná v časopise *Slniečko* nepriniesla výraznejšie umelecké výboje. Rozprávka *Lenivé žabky* (1930/31), ktorá sa vymyká z optimistického modelu Hronského animovaných rozprávok, je koncipovaná v tradičnejšom didaktickom rámci: hlavné protagonistky sú za svoju lenivosť potrestané zautomatizovaným verbálnym prejavom, ktorý je nakoniec aj príčinou ich smrti. V ďalších krátkych animovaných rozprávkach *Medveď predavačom* (1938/39) a *Zajačie noviny* (1938/39) J. C. Hronský len tematicky varioval motív nezdaru (použitý už

v seriáli o Budkáčikovi a Dubkáčikovi), ktorým je finalizované úsilie zvieracích protagonistov po dosiahnutí úspechu v konkrétnej ľudskej profesii. Ani v animovanej rozprávke o bratskej súdržnosti a solidarite *Sedem prasiatok – bračekov* (1936/37) výraznejšie neprekročil rámec konvenčnej fabuly.

Zo žánrového hľadiska môžeme však za priekopnícky počin (ojedinelý na stránkach *Slniečka* na začiatku 30. rokov) považovať Hronského animovanú rozhlasovú rozprávku *O bielom kráľovstve motýľov* (1932/33) s hudobnými vložkami J. Batelu. J. C. Hronský ju koncipoval v intenciách rozprávkovej

mystifikačnej etiologizácie, prostredníctvom ktorej vysvetľuje, ako motýle nadobudli farbu krídel. V protiklade s didakticko-utilityárnym konceptom detskej literatúry v nej zvyčajne detské šibalstvo spojené s objavovaním neznámeho, ktoré posúva do pozície nositeľa progresu.

Druhým autorom, ktorý sa popri J. C. Hronskom výraznejším spôsobom spolupodieľal na estetizácii umeleckého modelu slovenskej autorskej rozprávky v 30. rokoch 20. storočia, bol Martin Hranko. Už od druhého čísla tretieho ročníka *Slniečka* (paralelne

Zlaté jablko BIB'23

(MAYA SHLEIFER, Izrael, za knihu *Bayt anak*)

s obrázkovým seriálom o Smelom Zajkovi) bola na pokračovanie publikovaná jeho epicky rozsiahlejšia animovaná rozprávka *Ježkovci*. V porovnaní s dobrodružno-zábavným modelom animovanej rozprávky J. C. Hronského v nej M. Hranko dokázal tvorivo realizovať postupy založené na iných poetologických a noetických výcho-

diskách. Poľudštenie zvieracieho sveta v Hrankovej rozprávke nedosahuje taký stupeň antropologického presahu ako v Hronského rozprávkach. J. Kopál (1970, s. 93) v súvislosti s tým napísal, že v Hrankovej rozprávke sa uplatňuje „*tendencia zachovávať aj v personifikovanom spodobnení prírodného sveta znaky jeho biologickej autenticity*“.

Čestné uznanie pre vydavateľa BIB'23

(Sakyjeul Publishing Ltd., Kórejská republika,
za knihu Eunyoung Cho: Woo-li-neun Ji-keum-do Chin-goo-il-ka?)

Animálne postavy v Ježkovcoch sa nesnažia socializovať v ľudskej spoločnosti a nevyužívajú ani jej technické a civilizačné výdobytky. V ich správaní sa intenzívnejšie odráža inštinktívny boj o prežitie v prirodzenom prírodnom prostredí. Naznačený antropologický odstup animálnych postáv od ľudskej spoločnosti, ktorý môže byť aj výrazom úsilia po zachovaní si vlastnej prirodzenosti, je zdôrazňovaný aj negatívnym postojom, ktorý animálne postavy verbálne prezentujú vo vzťahu k predstaviteľom „koruny tvorstva“. Kriticky je v tomto zmysle vnímaná predovšetkým diskrepancia medzi navonok proklamovanými ideami humanizmu a egoizmom v životnej praxi človeka. Nehumánnosť v správaní človeka, ktorý je schopný zabíjať zo zábavy, je následne konkretizovaná aj v epickom pláne rozprávky: človek v závere prichádza do lesa a usmrť všetkých hlavných zvieracích protagonistov. V Hronského animovaných rozprávkach interakcia zvierat so svetom ľudí vždy smeruje k výraznejšiemu harmonizačnému gestu, aj keď v priebehu deja môže mať tenznejšie, polemické polohy, ako je to napr. v jeho animovanom seriáli Budkáčik a Dubkáčik. V protiklade so svetom ľudskej spoločnosti prezentuje M. Hranko v Ježkovcoch organizáciu a spôsob života medzi zvieratami ako humánnejšiu alternatívu pre vzájomné spolužitie. Spoločenstvo zvierat totiž podlieha nielen prirodzenému zákonu života, v rámci ktorého silnejší jedinci pozerajú slabších, resp. každý žije na úkor niekoho, ale je organizované aj vyšším, humánnejším princípom v podobe lesného zákona (zákona kružín), ktorému sa podriaďujú všetky zvieratá a ktorého porušenie sa prísne trestá.

V intencióch tohto princípu M. Hranko antropomorfizuje niektoré animálne postavy nad rámec ich biologických daností. Toto poludštenie zvierat nachádza potom výraz aj v prosociálnych prejavoch správania motivovaných empatiou, priateľstvom a láskou. Podľa O. Sliackeho (1990, s. 151) je zákon kružín „projektovaný ako analógia na svet ľudí, ibaže na ľudí, ktorí ideál života nachádzajú v zmysluplnej práci a vo vytváraní humánnych medziludských vzťahov“.

V porovnaní s rozprávkou Ježkovci predstavuje M. Hranko pozitívnejšiu perspektívu vzťahu človeka a zvierata v animovanej rozprávke *Zombor* (1931/32). Čez optiku rozprávača prenikajúceho do myslenia zvierata zachytáva motív zblíženia dieťaťa so starým psom. Ide však len o epicky nenáročný obrázok, ktorý po literárnej stránke nedosahuje umeleckú úroveň Ježkovcov. M. Hranko publikoval v *Slniečku* ešte jednu kratšiu rozprávku z prírodného sveta s názvom *Pod smriečkom* (1936/37), v ktorej však tentokrát antropomorfizoval svet húb. Napriek niektorým vtipným replikám medzi dvomi antagonisticky profilovanými postavami je rozprávka finalizovaná v rámci tradične koncipovaných výchovných tém o pýche, ktorá predchádza pád.

Z Hrankových, epicky rozsiahlejších rozprávkových príbehov, bola v *Slniečku* publikovaná ešte rozprávka *Kukučky* (1934/35), knižne vyšla v roku 1935 pod názvom *Kukučka*. Podobne ako v Ježkovcoch ju autor priestorovo situoval do prírodného prostredia kružín, ale pri opise života zvierat sa už zamerával len na život vtákov. Oproti Jež-

kovcom sa rozprávka Kukučky viac približuje k biologickej rozprávke, pretože je v nej výraznejšie posilnená náučno-poznávací stránka. V rámci nej sú detskému čitateľovi sprostredkované viaceré prírodopisné poznatky súvisiace s prípravou vtákov na hniezdenie a následne aj so starostlivosťou o výchovu mláďat. V rozprávke Kukučky už nenájdeme explicitne proklamovaný skepticizmus voči humánosti v ľudskej spoločnosti, príznačný pre rozprávku Ježkovci. Človek sa v nej spomína len epizodicky, navyše je zobrazený v harmonickom vzťahu k svetu vtákov. Napriek vysunutému biologickému plánu sa M. Hrankovi podarilo vďaka antropomorfizácii animálnych postáv zobraziť aj pomerne široké spektrum postojov a prejavov správania, ktoré sú príznačné pre ľudské spoločenstvo a súvisia so starostlivosťou rodičov o svoje potomstvo.

Obidve Hrankove rozsiahlejšie rozprávky publikované v časopise Slniečko úspešne prispeli k inovácii autorskej rozprávky s prírodnou tematikou, hľadaním nových výrazových a zobrazovacích postupov súvisiacich s antropomorfizáciou prírodného sveta, ako aj vytváraním priestoru pre reflektovanie závažnejších problémov súvisiacich s morálkou ľudskej spoločnosti.

Konvenčnejší autorský prístup je charakteristický pre animované rozprávky, ktoré na stránkach časopisu Slniečko publikovala Sidónia Sakalová. V prvých dvoch ročníkoch mala jej animovaná rozprávka z hľadiska autorského zastúpenia síce dominantné postavenie, z hľadiska literárneho však nepriniesla žiadnu vývinovú iniciatívu. Jej rozprávky boli buď koncipované v intenciách

tradičnejších výchovných prístupov, alebo boli infantilizované hypertrofiou zdobnenín a založené na neobjavnom situačnom humore, príp. prinášali fabulačne nenáročné obrázky z personifikovaného sveta zvierat.

K autorom, ktorí pravidelnejšie publikovali v Slniečku krátke animované rozprávky, patrili aj Ján Číž. Na rozdiel od S. Sakalovej, ktorej animovaná rozprávka je spojená s prvými ročníkmi matičného Slniečka, J. Číž svoje rozprávky publikoval až v 40. rokoch. Ani jeho tvorba však nepredstavovala progresívnejší prínos pre vývin tohto subžánru v kontexte slovenskej literatúry pre deti a mládež. J. Číž svoje animované rozprávky komponoval s ohľadom na literárne pozadie dvoch žánrov: bájky a etiologickej báje. Možno súhlasiť s J. Poliakom (1962), že nedostatkami Čížových rozprávkových textov bola myšlienková nevybojnosť a stereotypnosť zápletiiek.

Vo vzťahu k výrazovým a významovým možnostiam animovanej rozprávky sa v prvej polovici 40. rokov v časopise Slniečko invenčnejšie prezentoval Klement Rečko. V 6. a 7. čísle 15. ročníka publikoval rozprávkový príbeh *Kohútik Jarabáč a jeho kamaráti*. Okrem jazykovej a situačnej komiky sa v ňom autorovi podarilo vytvoriť komickú dimenziu aj prostredníctvom kontaminácie viacerých kompozičných postupov a motívov charakteristických pre rôzne typy ľudových rozprávok. Do klasického sujetu hrdinskej čarodejnej rozprávky so škodcovstvom v podobe únosu princeznej obsadil animálne postavy, pričom využil aj kompozičné postupy a motívy významné pre kumulatívnu zvieraciu rozprávku.

Vo vážnejšom tóne je koncipovaná jeho animovaná rozprávka *Nespokojná muška* (1941/42), v ktorej hlavná protagonistka prechádza viacerými transformáciami na rôznych úrovniach potravinového reťazca, aby nakoniec z pozície človeka dospela k poznaniu o pomínutelnosti každého živého tvora a neodvratnosti jeho osudu. Osobitné postavenie v kontexte animovanej autorskej rozprávky má ďalšia Rečkova rozprávka *Pod strechou* (1945/46), ktorá vyznieva ako persifláž výchovných postupov založených na fyzických trestoch a neomylnosti rodičovskej autoritatívnosti. Rozprávka je vypointovaná do prekvapujúcej koncovky: animálny protagonista je rodičom fyzicky potrestaný za morálny prehrešok, ktorý, ako sa v závere ukáže, sa mu len sníval.

Okrem už spomínaných spisovateľov bola kratšia animovaná rozprávka v matičnom *Slniečku* zastúpená aj ďalšími autormi (A. E. Kurinský, A. Hunčík, A. Ilavská, Š. B. Krasková, A. Alexy, H. Rástocká, B. Križanová, M. Kočánová, Z. Dančová, J. Dafčík, E. Svobodová, F. Svoboda, I. Medin, J. Firák, J. Žabinský, M. Ihriská-Chlebusová, J. Vodrážka, A. Rapošová, M. Vojtáš, J. Dlháček, J. Valko, R. Hasíková, J. Valter, Š. Leckéšy, Z. Horňáková, J. Badúrik, J. Gemerský, R. Moric, T. Macejka, M. Příbus, Y. Janošková-Kadavá, J. Andel, J. Telgársky, E. Romanovská, J. Romanovský, E. Uhríková, M. Koperdan). Ich záujem o animovanú autorskú rozprávku nebol systematický, na stránkach časopisu sa prezentovali väčšinou jednou alebo dvomi rozprávkami, ktoré nemali z vývinového hľadiska výraznejší stimulatívny charakter.

Viacerí z nich koncipovali svoje rozprávky na princípe etiologickej báje, v rámci ktorej sa rozprávko-mystifikačným spôsobom vysvetľoval pôvod určitého zvierata alebo rastliny, resp. príčina nejakej ich charakteristickej vlastnosti alebo typického prejavu správania. V niektorých rozprávkach sa objavovali aj výraznejšie didaktizujúce tendencie, najmä v tých prípadoch, kde bol vznik určitého javu prírodnej proveniencie a jeho negatívny dopad na človeka prezentovaný ako trest za porušenie určitého etického princípu zo strany dieťaťa.

Popri etiologickej báji môžeme v rámci autorskej rozprávky publikovanej v časopise *Slniečko* zaznamenať aj prítomnosť rozprávkových textov, v ktorých sú prítomné niektoré invariantné prvky špecifické pre literárny žáner bájky. Autori pritom využívali alegorizovaný príbeh tematicky ukotvený prevažne v prírodnom svete na vyjadrenie nejakého poučenia. Výstavbovým kompozičným prvkom v ňom bola antitéza smerujúca k pointujúcemu rozuzleniu. Pomerne stereotypne sa však v týchto textoch exponovala polarizácia medzi pýchou, resp. pôžitkársnym životom v blahobyte na jednej strane, a skromnosťou, príp. usilovnosťou a užitočnosťou na strane druhej, pričom osudy predstaviteľov prvého pólu tejto opozície smerovali jednoznačne k nezdaru, spojenému častokrát s ich zánikom a smrťou. Výraznejší príklon k folklórnemu substrátu môžeme zaznamenať pri adaptáciách niektorých zvieracích rozprávok a bájok v podaní M. Rázusovej-Martákovskej. Napr. v rozprávke *O sprostom vlkovi* (1936/37) nachádzame výraznú sujetovú paralelu

lu k folklórnemu záznamu *Vlk u Boha i na svete*, uverejnenému v 5. zväzku Polívkovho Súpisu slovenských rozprávok v oddiele *Bájk*. Autorka vo svojej rozprávkovej verzii eliminovala sakrálny rozmer v prospech autonómnosti antropomorfizovaného zvieracieho sveta: postavu Boha nahradila kráľom zvierat, levom. Adatívne spojenie dvoch relatívne samostatných epizód prostredníctvom motivickej línie hlavného zvieracieho protagonistu a pomerne frekventovanej témy v ezopských bájkach (voľba kráľa zvierat) prináša rozprávka M. R. Martákovej *Tatranská bajka o Oriškovi* (1936/37). Prototextovým východiskom pre jej prvú časť bola pravdepodobne bajka Králik, zaznamenaná taktiež v Polívkovom Súpise slovenských rozprávok.

V rámci kratšej animovanej rozprávky môžeme v časopise *Slniečko* identifikovať aj líniu rozprávkových textov, ktoré prírodnú tematiku nereflektovali len v kontexte žanrovo blízkom etiologickej báji či bájke. Objavujú sa aj rozprávky s environmentálnou výchovnou dimenziou, ktorých cieľom bola výchova dieťaťa k šetrnejšiemu správaniu sa k prírodnému prostrediu. Viacerí autori pritom využívali naračnú perspektívu personifikovaného stromu alebo zobrazovali jeho pocitový a myšlienkový svet. Do tejto línie by sme mohli zaradiť rozprávky A. Alexy *Rozprávka starej vrby* (1930/31), F. Svobodu *Vrbin denník* (1934/35), J. Horáka *Jablónka* (1938/39). Environmentálne poslanstvo upozorňujúce na potrebu starostlivosti o zvieratá v zimnom období tematizoval J. Horák v rozprávke *Vtáci pred rokytovskou školou* (1939/40).

Popri tejto línii animovaných rozprávok boli v matičnom *Slniečku* publikované aj rozprávky, ktoré inklinovali viac k biologizácii zobrazeného prírodného sveta, príp. sa v nich autori v rámci rozprávkového žánru snažili sprostredkovať určité poznatky prírodovedného charakteru – Š. B. Krasková: *Veverica a krtica* (1937/38), A. Ilavská: *Ústupčivý kaňúrik* (1946/47), J. Romanovský: *Rak-pustovník a sasanky* (1949/50), E. Romanovská: *Krtkova rodina* (1949/50), J. Telgársky: *Pánbožkova kravička* (1949/50). Ako môžeme vidieť, táto tendencia, ktorú v rozsiahlejších rozprávkových príbehoch v 30. rokoch reprezentoval M. Hranko, mala v epicky kratšej rozprávke výraznejšie zastúpenie predovšetkým v druhej polovici 40. rokov.

Na základe prieskumu autorskej rozprávky publikovanej v časopise *Slniečko* v rokoch 1927 – 1950 môžeme konštatovať, že dominantné postavenie v kvantitatívnom zmysle, ale aj z hľadiska umeleckého prínosu mala animovaná autorská rozprávka a jej variabilná forma – biologická rozprávka. Výskum potvrdil, že na estetizácii umeleckého modelu literatúry pre deti a mládež participovali predovšetkým animované príbehy J. C. Hronského a M. Hranka. V rámci animovanej a biologickej rozprávky sme zaregistrovali pomerne širokú škálu autorských prístupov vo vzťahu k antropomorfizácii a biologizácii zobrazeného zvieracieho, príp.

**Čestné uznanie
pre vydavateľa BIB'23**

(TARA BOOKS, India, za knihu *Gita Gulf*
– Divya Vijayakumar: *Lucky/Happy Hans*)

LUCKY / HAPPY
HANS

BROTHERS GRIMM
ILLUSTRATED BY MAGUMA
TEXT BY GITA WOLF
AND DIVYA VIJAYAKUMAR

Zlaté jablko BIB´23

(ANETE BAJĀRE-BABČUKA, Lotyšsko, za knihu Inese Zandere: *Divas Almas*)

prírodného sveta, ako aj rôzne podoby epického stvárnenia: od **sujetovo** náročnejších seriálovo komponovaných rozprávkových príbehov až po animované rozprávky kompozične vymedzené jednou epizódou. V súvislosti s prítomnosťou rôznych invariantných žánrových znakov sú pre animovanú autorskú rozprávku v sledovanom období príznačné filiacie k viacerým žánrom, najmä k zvieracej a čarodejnej ľudovej rozprávke, ale aj k etiologickej báji a bájke. Pomerne široký rozptyl sme však v rámci tohto typu autorských rozprávok zaznamenali aj v súvislosti s implicitnosťou, resp. explicitnosťou ich výchovného pôsobenia na detského čitateľa. ■

Odborná literatúra:

KLÁTIK, Z., 1971. *Krajina plná detstva*.

Bratislava: Mladé letá, 172 s.

KLÁTIK, Z., 1975. *Slovo, kľúč k detstvu*.

Bratislava: Mladé letá, 330 s.

KOPÁL, J., 1970. *Literatúra a detský aspekt*.

Bratislava: SPN, 200 s.

POLIAK, J., 1962. Za novou bájkou po starých cestách. In: *Zlatý máj*, roč. 6, 1962, č. 12, s. 566.

SLIACKY, O., 1990. *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1945*.

Bratislava: Mladé letá, 276 s. ISBN 80-06-00150-2.

JÁN NAVRÁTIL

Čím čarujú vrabce

Il. Katarína Ilkovičová, Bratislava, Buvik, 2023,
71 s.

Prvý pohľad na túto knihu pripomenie, že o vrabcoch napísala Ľudmila Podjavorinská jednu z najkrajších kníh pre deti. Je to vďačná téma, lebo vrabec, svojím správaním i výzorom, veľmi pripomína nezbedné chlapča. Nemožno sa teda čudovať známemu autorovi kníh pre deti Jánovi Navrátilovi, že sa pridal k obdivovateľom vrabcov a vytvoril milú knižočku o nezbedných vtáčikoch.

Na rozdiel od iných autorov zahrnul do príbehu nielen vtáky, ale aj ľudí, ako keby chcel upozorniť, že sú si podobní a nemôžu si nič vyčítať. Dokonca zmenil poradie dôležitosti, keď ľudí pokladá za ohrozené druhy a vrabcov za ich ochrancov či pomocníkov.

Už názov knihy pripomína majstra výmyslu a hry so slovami. Zo známeho zvukomalebného slova *čimčara* vytvoril plnohodnotné sloveso a v spojení *čím čarujú* (vrabce) aj náznak novej „vrabčej“ rodinnej témy. Vymyslený príbeh implikuje v sebe, či kladie vedľa seba, dve línie – vrabčiu a ľudskú. Obe majú rovnakú štruktúru a vystupujúce osoby tvoria rodinu, čo je pre autora opäť príslovečné. Čitateľ nemusí po prečítaní uvažovať o tom, čo asi chcel autor zvieračím príbehom povedať. Tu je všetko jasne vyslovené a zdôvodnené. Možno iba postava „človečieho“ otca sa trochu odlišuje od zvyknutej schémy, lebo otec Eugen (vo vrabčej reči Geňo) má zmysel pre synove výčiny a sám ich vyvoláva. Jeho záslu-

hou sa syn Lucián (Luco) dostáva na čerešňu medzi vrabcov. Tak má možnosť sledovať ich správanie i myslenie a porovnávať ich s vlastnými ľudskými. Vzniká zvláštny druh čarodejnej rozprávky – zvieraco-ludská, v ktorej sa striedajú fantazijné prvky s realistickými, čo sa prenáša aj do prostredia, kde vidiecky dom s patričnými atribútmi (rúbanie dreva, kôlnička, drevená píšťala, ovocné stromy) reprezentuje realistickú líniu a rozprávková sa odohráva v korune čerešne a vo vrabčom hniezde. Do klasickej slovej zásoby sa dostávajú slová zo súčasného sveta, ako napríklad smajlík či kozmonautíci, teda vrabčie mláďatá vo vajičku, čo pravdepodobne má za úlohu prihovoriť sa súčasnému detskému čitateľovi. Do vrabčieho sveta dokáže autor aplikovať ľudský svet v podobe školy, výchovy, vzájomného prekárania a pod. Aj matky sú obdarené rovnakými vlastnosťami, teda starostlivosťou o deti či snahou vychovať z nich dobrých jedincov. Niekedy dochádza k názorovému stretu detí a matiek, čo je opäť reálnym odrazom rodinných vzťahov.

Navrátilovo majstrovstvo však spočíva predovšetkým vo veršovaných častiach príbehu. Slúžia nielen na spesenie, ale často posúvajú, vysvetľujú či dopĺňajú dej. Milé sú uspávanky vrabčej matere, vyjadrujúce jednak lásku k mláďatám, ale aj pranie, aby boli v živote šikovné a šťastné. Tu narazíme aj na „ideologický“ prvok, keďže v uspávanke sa spomína anjelíček a následne vo vrabčej odpovedi „čertík karatis-ta“. Je to milá forma jemného humoru, prelínajúca sa celou rozprávkou, ktorá

sa končí splynutím oboch svetov v jeden láskyplný celok s rovnakými radosťami i trápeniami.

Za benefity príbehu treba pokladať pozitívne chápané rodinné vzťahy tak vo vtáčom, ako aj ľudskom svete bez zbytočného či nadbytočného didaktizovania. Ak je pravda, čo sa povára, že Ján Navrátil mal v úmysle napísať scenár pre detský muzikál, tento text si priamo vyžaduje zmenu formy!

K dobrému pocitu z Navrátilovej knihy prispievajú ilustrácie Kataríny Ilkovičovej. Možno by im mohol niekto vyčítať realistické zobrazenie, no ony odrážajú autorov štýl a výborne zapadajú do veselého príbehu. Detský čitateľ bude mať určite radosť z obrazových dvojstránok či z celostránkových ilustrácií, kde si nájdú napríklad čarovnú zmenu otca a syna na vrabčiakov.

Vydavateľstvo BUVIK opäť potešilo svojich verných čitateľov hodnotným textom i adekvátnou ilustráciou.

MARTA ŽILKOVÁ

Karafiát české literatury pro děti

(K 95. výročí autorova úmrtí)

Autorská pohádka *Broučci pro malé i větší děti* (1876) je nejdůležitějším dílem Jana Karafiáta (1846–1929). Natrvalo vstoupilo do povědomí českých čtenářů, existuje v mnoha vydáních a je známá v rozmanitých multimediálních adaptacích (výtvarných, loutkových, dramatických, filmových, operních, muzikálových a dalších). Kniha se stala kanonickou v české literatuře pro děti a mládež, vypovídá o české národní kultuře. Je oceňována pro svůj esteticko-etický a eticko-didaktický poten-

ciál, a to bez ohledu na náboženskou víru, církev či konfesi čtenáře (Brožová 2011). Nalezneme v ní vlivy kalvínské teologie, neboť Jan Karafiát byl farářem reformované církve, byl nositelem učení o predestinaci (předurčení ke spáse nebo zatracení nevěřících, neboť ti zbaveni světla víry by museli zůstat v temnotě).

O Karafiátovi v roce 1925 napsal monografii významný český evangelický teolog J. L. Hromádka a připouští Karafiátovu přísnost, ale oceňuje mnoho „něžné a teplé lásky k životu, jeho darům, radostem a krásě“. Ve studii Rudolfa Říčana *Zbožnost a teologie ve sborníku Nad Karafiátovými Broučky. Sborníku k 50. jubilejnímu vydání Broučků* (1941) je uvedeno, že v knize je zakomponováno přes čtyřicet biblických citací a aluzí, najdeme v ní mnohá poučení a výzvy k poslušnosti, jinotaje spojené s jinak prostým, až naivně dětským viděním světa (Brožová 2011). Kniha *Broučci* a její recepce se stala indikativem proměn společenských, kulturních, náboženských, podle toho byla kniha opomíjena, obdivována i zatracována, vydávána i zakazována.

Karafiátova teologická koncepce se ve 20. století postupně významově stírala. Třebaže autor chtěl vychovávat v duchu reformované tradice a vedl k bázni před Hospodinem, náboženská idea již tolik neoslovovala a příběhy byly vnímány jako poetický obraz života dětí i dospělých. Ani modlitbičky: večerní, převzaté z duchovních písní Šteyerova kancionálu, nebo ranní, o níž se možná ani neví, že jsou autorovým textem, připomínaly spíše rituály a mnohým přímo uniklo, že v *Broučkách* najdeme dokonce průběh refor-

mované bohoslužby: „A když dozpívali, vstali, a ten na tom lešeníčku počal se modliti, že jsou nestateční lidičkové a že byli neposlušní, aby jim to Pán Bůh odpustil pro milého Syna svého a svým Duchem aby je posvětil“ (Kovalčík 1992).

Proč mladý, všestranně vzdělaný a světa znalý Jan Karafiát, rodák z Jimramova na Vysočině, přijal v roce 1875 místo na evangelické faře ve Hrubé Lhotě (dnes Velké Lhotě) na Vsetínsku, se může zdát až záhadné. Stalo se to však dobrovolně, po výzvě lhotských na uvolněné místo, s úmyslem usilovat „o čistou církev“. Jak se dovídáme ze vzpomínkových knih *Paměti spisovatele Broučků* (1919-1928), vydaných v pěti dílech v 6 svazcích, „významného to dokumentu pro dějiny českého evangelictví vůbec“ (Novák 1994), Karafiát přinesl s sebou rukopis pohádkových příběhů, dnes již proslulých *Broučků*. Tady text korigoval a následně poslal do nakladatelství knihkupce Václava Horkého. „Ó, tohle se bude silno číst,“ prohlásil tiskař, takže se nakonec zvýšil náklad z tisíce kusů na dva tisíce. Prorokoval dobře, jen se muselo počkat celých sedmáct let. V roce 1876 byli *Broučci* vydáni zásluhou Karafiátovy „mateřské“ přítelkyně, o 27 let starší, vzdělané a zcestovalé skotské aristokratky Miss Buchanan, rádkyně, ochránkyně a mecenášky, s kterou se seznámil za svého studijního pobytu v Edinburghu. Byl sem pozván Skotskou svobodnou reformovanou církví. Kniha vyšla ve skromné formě, anonymně, vlastním nákladem, bez ilustrací. Prvními posluchači příběhů se možná stávali malí farníci ze čtvrtě a nedělní odpolední školy, kterou pro

ně Karafiát zřídil, aby se malí i větší zdokonalovali ve čtení a v přípravě na konfirmaci. Rozlehlá horská farnost byla plná pasekářských samot. Rodiny žily v nepředstavitelné chudobě, mnoho dospělých neumělo číst, proto Karafiát opět s pomocí Miss Buchanan opatřil slabikáře a doučoval děti i dospělé. Jedině tak se mohli zpěvem i modlitbou zapojovat do bohoslužeb. Některé děti ani nebyly pokřtěny, rodiče nebyli sezdáni, protože chyběly peníze na zaplacení „štoly“, vybírané za různé farářské úkony. Karafiát jednal rychle. Vyhlásil „celkovou amnestii“ a poplatky zrušil. V centru Karafiátovy pozornosti stálo úsilí povznést místní duchovní a hospodářský život a po celých dvacet let se mu to dařilo. Brzy se stal oblíbeným pro svou vroucnost, opravdovost a sebekázeň. Znal se s každým farníkem jednotlivě, stejně jako s jejich rodinami, snažil se pomoci nikoliv káráním nebo kritikou. Třebaže dlouhodobě pracoval na revizi *Bible kralické* (1887), sepsal pro lhotské *Reformovaný katechismus* (1876) a vytvořil *Reformovaný zpěvník* (1876), nepovoloval v úsilí a vytvořil další popularizační příručky. Dodejme, že obě knihy byly vytištěné s velkými písmeny, aby na ně farníci dobře viděli a mohli se aktivně zúčastnit bohoslužeb.

Významným mezníkem v českém kulturně-společenském kontextu se stalo náhodné „objevení“ *Broučků* v roce 1893 prozaikem Janem Herbenem, vydavatelem realistického časopisu *Čas*. Upozornil na drobnou knížečku Gustava Jaroše – Gammu obávaného literárního kritika. Ten překvapil pochvalnou recenzí, v níž Karafiáta srovnával s H. Ch. Andersenem, oceňoval

Plaketa BIB'23

(VENDI VERNIĆ, Chorvátsko, za knihu Sanja Lovrenčić: Luda kuća)

jinotajnost pohádkového příběhu třígenerační rodiny svatojánských broučků i krásu jazyka. V roce 1894 započal „druhý život Broučků“. První vydání bylo rázem vyprodáno, a když v roce 1895 vydal Spolek Komenského v Praze druhé vydání knihy, sice nadále neilustrované, ale v pevné vazbě, stalo se nejvyhledávanější a nejčtenější českou knihou pro děti. Z druhého vydání se Karafiát ještě radoval ve Hrubé Lhotě na Valašsku, odkud ovšem 5. července 1895 na vlastní žádost odešel. Příběvalo mu nemocí a chtěl se více věnovat literární a odborné práci.

Jako penziováný působil misijně v Praze, v nově stavěných Královských

Vinohradech, později se přestěhoval do Bubenče. Bilancujeme-li Karafiátovo dílo spojené s Valašskem, musíme dodat, že ve Hrubé Lhotě vznikla převažující část rukopisu *Broučkovy pozůstalosti 1., 2.* Obsahuje básně *Písničky svobodného* (1900) a *Pohádky* (1. vyd. 1900, 2. vyd. 1902), třicet rozmlouvání otce Broučka se svými potomky o životě lidí a zvířat. Jsou to příběhy plné motivů spojených s význačnými reformačními rysy, bajky ze života zvířat, vypovídající o poštilosti, malichernosti, neshášenlivosti a pýše lidí, nechybí v nich ironie a sebeironie. Mezi tím začaly vycházet Broučci s ilustrovanými doprovody,

nedílnými součástmi krásně výtvarně a graficky vypravených knih. Vidíme, že zlomovým se stal rok 1895 se 2. vydáním a rok 1902 s prvními ilustracemi tehdy mladého výtvarníka Vojtěcha Preissiga. Teprve od roku 1912 však byly uvedeny s autorovým jménem a bez dedikace Miss Buchanan (1819-1912). To již měl Karafiát za sebou nařčení, že kniha koluje bez jména autora, protože je plagiátem. Ve svých *Reformovaných listech* (1903) se bránil, že nikdy nic podobného nečetl, že nečerpal inspiraci ze žádného zahraničního zdroje a Andersena nikdy neviděl. Vypsal genezi pohádky do detailů podle toho, co měl zaznamenáno ve svých denních záznamech. Uvedl, že Broučky psal pro rozptýlení v náročném období revize Bible kralické. Při pečlivějším čtení vidíme, že postavy a příběhy Broučků odpovídají Karafiátovu pojetí člověka, lidské nepatrnosti, která sama nic nedokáže (J. B. Čapka 1941), že čerpal inspiraci z vlastní rodiny a ze zážitků, které nabyl v Německu a Holandsku. Krajina a detaily z domácnosti broučků jsou toho důkazem.

Své *Paměti spisovatele Broučků* začal psát po roce 1918, kdy došlo k sjednocení církve reformované a luterské, vznikla Českobratrská církev evangelická. Ta se opakovaně hlásila ke Karafiátovi a jeho životnímu dílu. Právě proto jí v roce 1924 ve své poslední vůli vše odkázal, včetně autorských práv na Broučky. Zasluhou Karafiátova rozhodnutí mohla kniha často vycházet v umělecky hodnotném provedení.

Jan Karafiát, který do své nejznámější knihy zakomponoval obavy broučků ze „zlé zimy“, zemřel za krutých mrazů 31. ledna 1929 ve věku 83 let a je po-

chován na vinohradském hřbitově. V rožnovském skanzenu na valašském Slavíně má hrob symbolický.

LITERATURA

- BROŽOVÁ, Věra. 2011. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Praha: ARSCI.
- HROMÁDKA, Josef Lukl. 1925. *Jan Karafiát*. Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické.
- KOVALČÍK, Zdeněk. 1992. *Jan Karafiát a jeho Broučci*. Ostrava: ITEM.
- Nad Karafiátovými Broučky. Sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. 1941. Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické.

SVATAVA URBANOVÁ

TOŇA REVAJOVÁ

O druhéj v malej telocvični

Il. Daniela Krajčová, Bratislava, Trio Publishing, 2023, 96 s.

Spisovateľka Toňa Revajová patrí v súčasnosti k najznámejším a najčítanejším autorkám v literatúre pre deti, čo potvrdili aj mnohé ocenenia v slovenskom aj medzinárodnom priestore. Pred niekoľkými mesiacmi jej vyšla ďalšia prozaická kniha pre deti vo vydavateľstve TRIO Publishing pod názvom *O druhéj v malej telocvični* (2023).

Obsahovo kniha predstavuje výsek zo života tretiake, deväťročného chlapca Daniela, ktorý čelí dôležitej výzve. Jedného dňa ho osloví v školskom klube spolužiačka Baška s nezvyčajnou žiadosťou o pomoc: v tanečnom krúžku potrebujú súrne chlapca na obsadenie hlavnej chlapčenskej tanečnej úlohy a Daniel je ako nadaný športovec na ňu ako stvorený. Daniela

však baví futbal a tancuje len doma pred zrkadlom, ale tejto žiadosti dievčaťa nemôže odolať, preto sa zaviazne na niekoľko týždňov sľubom tanečnému kolektívu dievčat a predovšetkým dievčaťu, ktoré už niekoľko mesiacov tajne obdivuje a túži ho bližšie spoznať.

Ak malý chlapec obdivuje dievča, urobí všetko, aby si získal jeho priazeň. Aj keby sa musel obetovať. Aj keby ho to stálo stratu voľného času na hry s kamarátmi a na čas musel vymeniť futbal za tancovanie. A keď raz niečo sľúbi, musí to dodržať, nech sa deje čokoľvek. S takouto motiváciou sa mu ľahšie nacvičuje tanečná rola Dannyho zo známeho muzikálu Pomáda. Prvá veta *"Kým sa zo mňa nestala muzikálová hviezda, mal som obyčajný život"* (s. 5) sľubuje dobrodružstvo a napätie a v čitateľovi vzbudzuje očakávania. Hlavnú dejovú líniu spojenú s nácvikom tanečnej roly a bližším spoznávaním spolužiačky Bašky obohacujú ďalšie, možno nie také dominantné, ale v rozvíjaní príbehu dôležité vetvy o živote v rodine, rodinných príslušníkoch a školskej atmosfére.

Autorka zvolila ja-rozprávanie, Daniel predstavuje svoj príbeh cesty od bezstarostného a "totálne nudného" života chlapca k muzikálovej hviezde, minimálne v prostredí školy. Rozprávanie rámcuje preto situácia spojená s premiérou školského muzikálu v prológu a v niekoľkých záverečných kapitolách. Hrdina, ktorého prirodzeným prejavom je navonok trochu preháňať a predvádzať sa, je citlivý a vnútorne čistý a pochopiteľne otvára v rozprávaní prostredníctvom myšlienok a konaní aj vlastný citový svet a prežívanie. Hoci si istý čas užíva ži-

vot školskej hviezdy, dôležité veci sa v chlapcovom osobnom živote neudejú na premiére alebo po nej, ale v čase tanečných tréningov a v súkromnom prostredí. Čitateľ sa dozvedá, že v ich domácnosti dočasne chýba matka, ktorá sa doliečuje v nemocnici po operácii karpálneho tunela. Táto postupne sa rozvíjajúca situácia, v sujetovom pláne zápletky, nahráva blízkej komunikácii syna s otcom, odkrýva ich mikrosvet s každodennými problémami, predstavuje pre chlapca aj jeho otca hraničné položenie, ktoré obaja musia zvládnuť. Daniel sa v nej postupne odkrýva ako citlivý a empatický chlapec a otec je predstavovaný ako starostlivý manžel a otec, živiteľ rodiny, chápaný vnuk (stará sa o dedka s poruchou pamäte) a tolerantný človek (pomáha Baške aj deťom v nemocnici). Daniel konečne bližšie spoznáva spolužiačku Bašku a neskôr aj jej súrodencov, zisťuje, že veci nie sú vždy také, ako sa navonok javia. V nemocnici zase spoznáva aj deti, pre ktoré rodina, rodičovské náručie či hračky vôbec nie sú samozrejmosťou, a začína sa podieľať aj na starostlivosti o pradedu s Alzheimerom. Ako sme u Revajovej zvyknutí, minimalizmus vo fabulácii príbehu nahrádza minuciozita situácií, v ktorých dáva priestor na vyniknutie základných etických kategórií a formovanie oboch detí, Daniela aj Bašky, na empatické a citlivé bytosti, otvorené pomoci, tolerancii a spolupráci.

Plaketa BIB'23

(ANNA CUNHA, Brazília,
za knihy Reginaldo Prandi:
Os Pricipes do Destino a Anna Cunha: Origem)

Revajová dávkuje sujetové napätie veľmi opatrne a pomaly. V zdanlivo nenáročnom texte, v ktorom sa nedejú veľké veci, neprechádzajú hrdinovia z jedného dobrodružstva do druhého a príbeh sa zaobišiel aj bez napínavých akcií, možno očakávať priestor na zvýšené sústredenie čitateľov vnímať aj statické situácie s dôrazom na rozprávačovo pozorovanie a jeho postrehy. Aj keď spoznáваме svet žiaka prvého stupňa, text svojou stavbou vyhovuje aj staršiemu a skúsenejšiemu čitateľovi, ktorý dokáže porozumieť stíšaniu a užíva si čas na premýšľanie o rodine a vzťahoch v nej aj mimo nej. Det-skému čitateľovi možno bude chýbať okrem dramatického napätia aj nejaké tajomstvo a jeho odhaľovanie. Počiatkové nadšenie a zvedavosť, ako sa Daniel vyrovná s výzvou tanečnej úlohy, sa síce vinie celým príbehom, ale často je prerušované skicami z rodinného alebo školského prostredia. Zámer autorky je jasný, nemieni dieťa živiť len zdanlivo povrchným pohľadom na cestu za slávou, aj keď len školskou, chce čitateľovi ukázať aj jej odvrátenú stranu. Ak sa malý hrdina chce dočkať uznania a obdivu, musí čeliť aj vážnejším výzvam, ako je nácvik chôdze, účes či sympatie dievčat. Toto sú z hľadiska citového vybavenia dieťaťa dôležité prvky na ceste za "slávou" života, ale v komponovaní príbehu to znamená, že sa zaostrovanie presúva na menej príťažlivé a statickejšie situácie. Ak berieme do úvahy recepciu detských čitateľov, môže slabšia dávka napätia či menej tajomstva oslabiť pozornosť a záujem o pointovanie príbehu u tých, ktorí sú zvyknutí na akčné príbehy. Aj názov muzikálu Pomáda, ktorý dominoval medzi mlá-

dežou v 80. rokoch, sa môže stať bariérou v detskej recepcii, najmä ak si rolu Dannyho spájame s Johnom Travoltom. Na porozumenie tejto reálii môže detský čitateľ využiť pomoc dospelého rovnako ako protagonista. To by mohli oceniť rodičia či starí rodičia, ktorí si na Pomádu aj Travoltu určite pamätajú.

Ako výzvu pre čitateľov vnímam aj niektoré dialógy presahujúce deväťročným deťom alebo Danielove komentáre, ktorými autorka „ťahá“ čitateľa k dospelému pohľadu na svet, ako napríklad výrokom „s časom sa bojovať nedá“ (s. 73) alebo aj Danielovou otázkou, či sa dá aj inak čítať ako s porozumením (s. 74). Keby som mohla vstúpiť do dialógu s ním, veru by som mala veľa príkladov na to čítanie bez porozumenia.

Dôležitou stránkou knižného príbehu sú ilustrácie Daniely Krajčovej, ktorých je v knižke pomerne dosť, farebných, skôr veselých, aj čiernobielych, akoby kopírujúcich všedný život hlavného protagonistu. Ponúkajú všetko, čo deti na ilustráciách oceňujú: farebnosť, trochu nadsádzky, zamyslenie, vtip aj komiku, výborne podporujúcu atmosféru príbehu.

Kniha Tone Revajovej *O druhej v malej telocvični* sa môže stať príjemným a obohacujúcim čítaním v najbližších jesenných aj zimných mesiacoch. Čo mňa na nej zaujalo asi najviac, že predstavuje dosť netradičnú a vlastne úplne obyčajnú rodinu, v ktorej nie sú výrazné konflikty a problémy prichádzajú skôr zvonka ako zvnútra samotnej rodiny. Dá sa povedať, že je to vcelku harmonická rodina. A to je dnes už dosť netradičné.

EVA PRŠOVÁ

MARKÉTA PILÁTOVÁ

Bába Bedla Dívka na hřebeni

Il. Martina Trchová, Praha, Meander, 2022, 72 s.

Kniha *Bába Bedla* od Markéty Pilátové vyšla v nakladatelství Meander v roce 2021 a záhy byla zařazena do českého katalogu Nejlepší knihy dětem. Následovalo umístění v prestižním mezinárodním katalogu The White Ravens. Příběh byl tehdy umocněn ilustracemi výtvarnice, zpěvačky, skladatelky a textařky Marty Trchové. Vynikaly svou křehkostí a snovou zastřeností. V kritických reflexích knihy se nešetřilo příměry typu „jeseňnický magický realismus“, zmiňovala se ekologická aktuálnost. Poprvé se v ní čtenáři setkali s myticky záhadnou titulní postavou zjevující se v podobě houby nebo staré ženy. Děje se tak tehdy, když děti v nouzi potřebují pomoc, a to bez ohledu na dobu, kdy žijí. Pocitují osamocení mezi lidmi, kteří jim nejsou blízcí. Nacházíme se tentokrát v Jeseníkách, na jaře 1945. Bedla se ujímá dvou prchajících děvčátek a dvou chlapců rozdílných národností, mluvících odlišnými jazyky, prchajících před nepřátelským chováním svého okolí, v konfrontaci se světem, kterému nerozumí. Spojuje je touha přežít, téměř existenciální pud sebezáchovy, ale též šťastná náhoda – setkání s bábou Bedlou. Právě ona se bez vyptávání ujímá každého z nich, nasytí je, zahřeje, naučí je nebránit se zatím nepoznanému podzemnímu světu. Postupně si osvojí neslyšně se pohybovat lesem, vyhledávat něco k snědku, rozpoznávat, co je v přírodě jedovaté a co léčivé apod. Zvládnou řadu užitečných věcí, které si navždy zapamatují a intuitivně

odnášejí do života. Pomocí báby Bedly se dostávají do podhoubí táhnoucím se kolem rostlin a stromů tak, že tvoří nekončící a spletitou síť světélkujících orientačních bodů, pomáhajících proniknout do labyrintu paralelního světa. Mycelium připomíná propletenec blízký rodinným vazbám, stává se metaforou přátelství, empatie a lásky, tajemným pomocníkem k překonávání zlých (nejen) válečných let.

Příběh „prostoupený symbiózou s přírodou“ nemůžeme poměřovat realitou, ale také není zamlženým sněním. Privilegovaným místem se stávají hory, konkrétně Jeseníky, kde Markéta Pilátová v současnosti žije. Bába Bedla připomíná ženy, na kterých se v jeseňnické oblasti páchaly křivdy, byly obětí čarodějnických procesů v 17. století. Mnohým nezbyvalo, než aby uprchly do hor, vzdaly se svých vlastních dětí, začaly žít svůj metafyzický věk. Hluboké lesy si možná dodnes pamatují prošlapené cestičky a skalní úkryty, kde posléze splynuly s přírodou. Zároveň vstoupily do paměti krajiny, staly se součástí tradovaných příběhů. Také v nové autorčině knize *Dívka na hřebeni* (2022) se připomíná, čím je Bedlin osud poznamenaný. Hodnotovou složkou obou knih zůstává tady nejen propojení člověka s přírodním univerzem, ale také v podobě znamení a tajemných poselství, které je nutné chránit navzdory tomu, že jsou zdánlivě daleko od sebe.

Spisovatelka a překladatelka Markéta Pilátová, romanistka s osobní mnoholetou zkušeností s hispanoamerickou kulturou, se tedy rozhodla pokračovat s vyprávěním spojeném s fikčním světem *Báby Bedly*. V nové knize *Dívka na hřebeni* se již v první

BIB'23

(EVELYN GHOZALLI, Indonézia)

kapitole zmiňují Jeseníky, kde Bedla spěchá pomoci dvanáctileté dlouhovlasé dívence. Zjevem a chováním se vymyká vžitým představám. Je sice drobné postavy, malého vzrůstu, ovšem má daleko k vystrašenosti a bezbrannosti. Bába Bedla se sama sebe ptá, proč je vlastně přivolávána. Vždyť dívka působí soběstačně. Na hřebeni drsných hor přežila dlouhých pět zim, nezalekne se proměny houby v ženu, ale ani kladených otázek, dokonce Bedle nabídne jídlo. Na revanš vyzve bába hostitelku, aby okusila kousek z jejího zčernalého klobouku. Dívka se však kupodivu nepromění v houbu. Na otázku, s čím si vypomáhá, když záso- by ubývají a jaro nepřichází, dovídá se,

že sušeným lišejníkem. To jsou houby a řasy dohromady. Bedla si trochu nadrceného lišejníku vloží do fajfky, zabafá a okamžitě se přenese do lišejníkového království, tam se obě rychle propojí. Bedla do sebe dovede všechno nasávat jako houby, proto s jistotou zjistí, že se dívka jmenuje Ariadna a říkají jí Ari, přišla o oba rodiče, a jestli po něčem touží, pak je to pomsta.

Myšlenka na odplatu je pro Ari téměř spalující. Pomstychtivost zahřívá a prosvětluje, ale také šířá a oslepuje. Dívka potřebuje pomoci jinak, než tomu bylo u židovské dívky Heike, či německé holčičky Sofie, jak jsme je poznaly z předcházející knihy. Pomsta sice může dočasně přinést úlevu, ale

plodí jen další zlo. Ari se musí naučit odpouštět. Nelze jen tak se toulat v nekonečných lišejníkových sítích podzemních paláců a zahrad, naslouchat místy nesrozumitelnému šepotu tajemných hlasů, vnímat útržky cizích příběhů. Dokud nenajde začátky vlastního životního příběhu, nedostane se do rovnováhy, nedobere se ke zdrojům nenávisti vůči vyšňořenému muži s prsty plných prstenů a s pichlavýma modrýma očima, který jí zabil tatínka a přivedl maminku k smrti, neboť se usoužila žalem.

Dobrat se k esenci života nikoliv redukcí, ale otevřením širšího horizontu příčin, je ovšem vždy mnohem složitější než čelit jednoznačnému vnějšímu nebezpečí. Bába Bedla ví, že všechno chce svůj čas, spoustu času, skrze něj se lidé mohou přibližovat i vzdalovat k tomu podstatnému. Zvolená modalita je v *Dívce na hřebeni* složitější, projevuje se jak ve formě zrcadlení, tak pohybem mezi různými stylovými vrstvami a meziliterárními odkazy. Kladené otázky obou postav nabývají až filozofický ráz, neboť se nejedná jen o dějovou linearitu a jednoznačnou polaritu dobra a zla. Pozornost upoutá nejen společenská akcentace, ale také proces hledání identity, opakované překonávání protikladu mezi „vnějším“ viděním a „vnitřním“ světem vynořujících se postav ze vzdáleného věku, který nejsme s to nijak rekonstruovat.

Bába Bedla a dívka Ari si naštěstí rychle porozumí a již v první kapitole se uvelebí „v útulně vyhloubené do skalní stěny, schované hluboko v horách, těsně pod hřebenem, kterou kdysi udělal Arnin otec. Byla vystlaná teplým suchým mechem, voňavou trávou a kožešinami“ (s. 16). Společně naslouchají hlasům z minulosti zaznívajícím „skrze

čas“, pozorují temné stíny v labyrintu hub a lišejníků, rozpoznávají něco, co se opakovaně zjevuje a zase mizí. Ozývají se hlasy původu lidského, zvířecího, rostlinného, které se propojují, mají snový i reálný podklad, jsou napojeny na kolektivní nevědomí, přitom nechybí ani fragmenty starobyklých bájí a mýtů. Jen tak se lze dovědět více nejen o sobě. Ve snově vyznívajících výjevech se něco zjeví, pak ztrácí, něco se zrcadlí v jezeře, přitom Ari tuší, že vysoké hory se zasněženými vrchy nejsou Jeseníky. Slyší šepot téměř průsvitné dívky, o které se dovídá, že je princeznička z rodu Alhambrů. Její otec chtěl dcerku ochránit před věštbou a ukryl ji do maličkého paláce na vzdáleném místě Sierry Nevady. V izolaci strávila dětství s chůvou, obklopená spoustou šedých, modrookých koček, které věčně malovala. Mezitím dospívala a interval mezi dětstvím a mládím prožívala opakovaným vyhlížením svého otce. Oddělena od světa toužila po mamince, bratrech a životě v Granadě. Vyprávění o princezničce se ujímá také jedna z koček. Pohled z jiného zorného úhlu posouvá děj dál, rozvíjí příběh princezničky Carmely o motiv přátelství s Amirou. Vypravěčský tok není dokončen, tajemství zůstává, neboť kočka znenadání usne.

V *Dívce na hřebeni* má své zastoupení jak „zázračné reálno“, tak ztělesněná hodnota světa doby dávné až mytické. Snový svět je plný imaginace a fantazie, ve které je možné cokoli, je významově vrstven, rozvíjen a přitom neukončen, nemusí kauzálně zapadat jedno do druhého a ještě dál. Také prolínání myceliálních říší hub a lišejníků, větvených cest, které komplikují návrat z labyrintu, není jednoznačné, může směřovat

nahoru i dolů, vede kamkoliv. Kouzlem se proměňuje žena v houbu, zázrakem prochází jesenická příroda, živá i neživá, bohatá na zachování zvířat a rostlin v hlubokých lesích, v krajíně plné srážů, kamenů i studánek, vůní a příchutí, katarzí prochází další postavy. Vzdálené chvíle se přibližují pohybem v nadzemí i v podzemí, v lese i podhoubí, které spolu souvisejí. Labyrint lišejníkového království navazuje na podhoubí, zámek ve Velkých Losinách vzdáleně souvisí s palácem Alhambra v exotické Granadě. Exoticky působí místa nacházející se v pohoří Sierra Nevada a dalších končinách, kam se postavy ve fantazii přenesou. Hlavní dějová linka zůstává, třebaže místa, kde se odehrávají jednotlivé epizody, jsou si vzdálená a pohyb postav se děje nepředvídaně. Obraz paláce a nádherných zahrad a pomerančových hájů ovšem není rájem, toposem šťastného místa, je prostorem vyčleněným, kde princeznicka trpí samotou. Také zámek ve Velkých Losinách je pro nevlastního syna kruté kněžny místem osamělosti a izolovanosti. Vyrůstal v něm ve strachu, že se budou opakovat výčitky, vyhrožování, křik a potrestání za něco, čemu nerozumí, že opět bude zavřený v zámecké galerii a zůstane tam dlouho, v chladu, ve tmě a o hladu, s hrůzostrašným obrazem postavy napůl zvířecí a napůl lidské.

Napětí zde vzniká násobené pnutím mezi nenávratným časem a mytickým viděním. Kniha *Dívka na hřebeni* je složena z příhod vložených do dalších příběhů, je složena z mozaiky z rozmanitých fragmentů v různých časových a prostorových rovinách. Zjevuje se nám několik labyrintů, několik podob bloudění s omezenými možnostmi úniku nebo řešení. Dokonce

můžeme uvažovat o modalitě opaku. Traumata nesená z dětství, vyčlenění z rodinného prostředí, samota jako archetypální situace, neboť opuštěnost se pojí s touhou vrátit se k počátkům, se mohou transformovat. Proměna knížete ve velkou bedlu a Ari v malou se sice děje jen ve snové fantazii, ale souvisí se začátkem vzájemného pochopení, věštba zaměřená na budoucnost maličké princezny je vytěsněna smrtí toho, kdo jí uvěřil. Po oproštění od pomyslných „pout“ se chytrá princeznicka sama vrátí do rodné Granady a moudře se ujme vlády v krajíně. Ve snu a fantazii se pokračuje pozorným nasloucháním zvukům přírody, hlasům a tajemným šepotům záhadných bytostí, které sahají do spodních vrstev podvědomí a svým laděním připomínající hudbu, jež se prolíná s obrazovými výjevy z řeckého mytologického příběhu o Minotaurovi, nestvůry s býčí hlavou a lidským tělem, zavřeného v labyrintu postaveném krétským králem. Vše překonala Ariadna svým červeným klubkem niti a vyvedla z labyrintu svého milého určeného k smrti. Je naděje, že také Ari jednou sama sebe pustí z vězení, do kterého se uzavřela zasklená vnitřní nenávistí.

Když se Ari po dlouhém zimním spánku probudí, namísto báby Bedly uvidí poblíž Jelení studánky velkou bedlu s černým kloboukem. Procházka lesem v duchu magického realismu tentokrát končí, putování postav by však mohlo pokračovat a nadále nás uchvacovat. Postupně rušená hranice mezi všedním a zázračným, přirozeným a nadpřirozeným, snovým a fantazijním připomíná inverzi jako způsob vidění. Nepřestává nás překvapovat.

SVATAVA URBANOVÁ ■

Reflexia na nevkus v mediálnej kultúre.

MARTA ŽILKOVÁ

Hranica, alebo standing ovation nevkusu

V dôsledku letných horúčav, keď sa človeku nechce ani rozmýšľať, som pri hľadaní nenáročného televízneho programu pristala na JOJ-ke, na programe *Československo má talent*. Tu skutočne nebolo treba premýšľať, iba sa čudovať. Jednak niektorým excellentným vystúpeniam, jednak...

A tu preruším čudovanie sa a vysvetlím, prečo sa môj krátky príspevok volá *Hranica*. S týmto slovom sa najčastejšie spája hranica štátov, krajov a pod. a znamená čiaru, ktorú nemožno prekročiť. Ale slovo hranica sa v inom slova zmysle prenáša aj do správania človeka, do politiky, kultúry, výchovy a pod. Čiara je najpodstatnejší faktor, zachovávajúci mieru istého konania či stavu veci. Vezmime si hoci aj demokraciu. To, že na Slovensku vyzerá ako vyzerá, teda hrozne, zapríčiňuje jej bezbrehosť. Jednoducho nemá hranice, ktoré treba zachovávať a rešpektovať. Alebo taká maličkosť, akými sú práva detí. Kedysi, keď sa dieťa previniло, rodič obyčajne z toho vinil svojho potomka. Dnes sa učitelia sťažujú, že rodičia ich denno-denne navštevujú

jú v škole a vyšetrujú, či sa ich dieťaťu náhodou neublížilo. Zlé chápanie práv detí vedie k dnešnému stavu správania sa detí a mládeže. Neuznávanie autorít a jednostranné uprednostňovanie názorov mladých ľudí tiež nemá hraníc.

A podme do kultúry, čím sa napojíme na úvodnú časť textu. Tu predstavím dvojaké chápanie hraníc na konkrétnej ukážke. Česká televízia uviedla francúzsky seriál *Maria Antoinetta*, ktorý – ak aj nie je najvydarenejší – je zaujímavý hlavne preto, že zobrazuje život a názory vtedajšej doby, predovšetkým žien z vyšších kruhov. 14-ročná Mária Antoinetta sa vydáva bez toho, aby jej ktokoľvek vysvetlil, ako prebieha svadobná noc. Ona dokonca nevie ani to, čo je menštruácia a zhrozene sa díva na krvavé stopy, ktoré za sebou zanecháva. Prudérnosť doby a hranica mravov je posunutá celkom nadol, pričom sa dotýka žien v každom spoločenskom postavení. A ako je to dnes? Absolútna sloboda v narábaní s vlastným telom. Ale práve už spomenutý program *Československo má*

MA LUMIÈRE
DANS MON CIEL,
MA LUMIÈRE
SUR MA TERRE,

نورٌ في سَمَائِي
نورٌ في أَرْضِي
أنتِ طفلةُ الحَرْبِ

L'ENFANT DE LA GUERRE.

Zlaté jablko BIB'23

(MAEVA RUBLI, Švajčiarsko, za knihu Maeva Rubli – Anisa Alrefaei Roomieh: Bei mir, bei dir)

talent ukázal, kam sa v tomto smere posunula hranica. Uprostred programu vystúpila istá dievčina na scénu bez toho, aby bola regulárne prihlásená (priviedol ju jeden z členov poroty český komik Štěpán Kozub), so skladbou pod názvom *Menštruácia*. Toto slovo obchádza dokonca aj reklama a tu je obsahom konkrétnej skladby. Každý vie, že ide o normálny fyziologický jav, o periodické fyziologické zmeny v tele ženy, ale zároveň o veľmi intímny proces, ktorý by nemal byť predmetom verejného ospevovania. Ani vtedy,

ak má byť ironicky chápaný. Nejde totiž o prekročenie hranice mravov, ale vkusu. Možno sa hodí do spoločnosti, ktorá je na podobné avantúry zvyknutá, ale nie do sály naplnenej mladými divákmi. Bolo zaujímavé sledovať najprv mužskú časť poroty. Najprv sa tvárili prekvapene a zaskočené, ale keď videli Dianu Mórovú (!) a Martu Jandovú (!) postojacky tieskať a jasať, pridali sa nielen oni, ale aj obecenstvo. Dalo sa ľahko kúpiť. Nevkus slávil víťazstvo aspoň také, ako často obdivuhodné akrobatické čísla. ■

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- Brathová, B.:** Umelec bez času (Na poctu Svetozára Mydla), č. 2, s. 1-5.
- Čížiková, Z.:** Detský fiktívny čitateľ v prózach slovenských vojvodinských autorov pre deti, č. 1, s. 18-27.
- Dzadíková, L.:** Zasiať tému, žať pochopenie, č. 4, s. 8-11.
- Dziak, D.:** Bilančné hodnotenia – čo ďalej s nimi? č. 1, s. 48-51; Top5 v slovenskej poézii pre deti 2022, č. 3, s. 48-57.
- Karnišová, P.:** Kniha ako okno do sveta (Outsiderstvo v literatúre pre deti a mládež), č. 2, s. 8-11.
- Križanová, H.:** Tým, čo tvoria, č. 4, s. 6-7.
- Močková, J.:** Ilustrácie sú hlavolam, ktorým sa dá merať úžas, č. 4, s. 2-4.
- Naščák, P.:** Posolstvo z hmly (Dievčatko z hmly Daniela Pastirčáka), č. 2, s. 18-25; Osudové návraty (K životnému jubileu Kataríny Ševelovej-Šutekovej), č. 3, s. 12-14.
- Ondráš, M.:** Naše detské korene (Autorské rozprávky J. C. Hronského), č. 4, s. 46-56.
- Pršová, E.:** Pačmagy trápiace solídny svet (Detská postava v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia), č. 3, s. 58-64.
- Sliacky, O.:** Ja som kvietok fialôčka, aké nebo, také očka (Na poctu Kristy Bendovej a zakladateľskej generácii interpretov, ktorí sa už vytrácajú z našej pamäti), č. 1, s. 30-39; Svätené cigánskym vetrom (Na pamiatku výnimočného človeka a jeho literatúry), č. 4, s. 38-45.
- Stanislavová, Z.:** Princ (vôbec nie malý) modernej slovenskej literatúry pre deti, č. 1, s. 1-10; Národná svätyňa alebo na Pamät Prvého slovenského ev. a. v. gymnázia, č. 2, s. 42-47; Mladá dáma alebo revue o umení pre deti a mládež Bibiana po tridsiatich rokoch, č. 3, s. 30-34; Skôr modelovanie ako komplexný pohľad (Literatúra pre deti a mládež 2022), č. 4, s. 12-25.
- Šubrtová, M.:** Romány, ktoré byste neměli minout... č. 1, s. 52-55; Vaše i naše Bibiana (Český a slovenský literárno-kritický kontext pretrval), č. 3, s. 36-37.
- Urbanová, S.:** Karafiát české literatury pro děti (K 95. výročí autorova úmrtí), č. 4, s. 58-61.
- Zamišková Krajč, B.:** Púpätko alebo Do divadla bosými nohami, č. 2, s. 26-33.
- Žilková, M.:** Vianočný darček nielen pre uši, ale aj dušu dieťaťa, č. 1, s. 41-47; Lúč do detských duší (Katolícky LÚČ ja na poprednom mieste v reb-

ričku náboženských vydavateľov), č. 2, s. 12-17; Hranica, alebo stanfig ovation nevkusu, č. 4, s. 69-70.

ROZHOVOR

- Bábiková, M.:** Svätené cigánsky vetrom (s Ludovítom Didim), č. 4, s.41-43.
- Cíferská, E.:** Živá kultúra v BIBIANE (s Martinou Pavlíkanovou), č. 3, s. 6-11.
- Sliacky, O.:** Byť za dobro so sebou, s ľuďmi, s Bohom (s Martou Žilkovou), č. 3, s. 38-47; Vláknenko nádeje menom Dávid Dziak (s Dávidom Dziakom), č. 4, s. 26-31.

BELETRIA

- Didi, L.:** Cigánske Vianoce, č. 4, s. 44-45.
- Dziak, D.:** Zápisník jedného chlapca, č. 4, s. 32-33.
- Kepštová, L.:** Mydielko, čo umývalo svet, č. 2, s. 6.
- Šikulová, V.:** Zo Zelenej pošty Veroniky Šikulovej, č. 3, s. 23-29.

RECENZIE

- Čigarská, V.:** Edward van de Vendel: Lišiačik, č. 3, s.69-71.
- Gallik, J.:** Panáková, B.: Pygmalión a Galateia, Belierofontés a Filonóé, č. 1, s. 61-63.
- Habáňová, N.:** Fosse, J.: Sestra, č. 2, s. 70-71.
- Horváthová, D.:** Z BIBIANY až do Ameriky (Bujačí maľušková putovačka so šťastným koncom), č. 1, s. 56-57.
- Naščák, P.:** Repaský, S.: Kristínka a svet fantázie, č. 1, s. 63-64.
- Orban, E.:** Podmanický, J.: Prorokov hriech, č. 2, s. 67-70.
- Pršová, E.:** Revajová, T.: O druhej v malej telocvični, č. 4, s. 61-63.
- Stanislavová, Z.:** Lazarová, M.: Líška s dúhovými očami, č. 1, s. 58-60; Bodnárová, J.: Aha! Ja už viem!, č. 2, s. 61-64; Kaščáková, S.: Ako Paľko Dobšinský zbieral rozprávky, Šafranová, L.: Čo by bolo keby, Dziak, D.: Zápisník jedného chlapca, č. 3, s. 65-69.
- Šubrtová, M.:** Toman, M. – Blažek, J.: Odsunuté deti, č. 1, s. 64-66.
- Urbanová, S.:** Mornštajnová, A.: Kapka Ája, č. 1, s. 66-68; Urbanová, S.: Karafiát české literatury, č. 4, s. 58-61; Pilátová, M.: Bába Bedla Dívka na hřebeni, č. 4, s. 64-68.
- Žilková, M.:** Miller, A.: Jankina perinka, č. 2,

s. 64-67; Boruševičová, E.: Dokonalé diéta, č. 3, s. 71-72; Navrátil, J.: Čím čvirikajú vrabce, č. 4, s. 57-58;

LITERÁRNA PUBLICISTIKA

Anoškinová, V.: Cena Ľudovíta Fullu 2022 Petrovi Pollágovi), č. 1, s. 15-17.

Bubeníčková, P.: Precitlivosť na (ne)samozrejmé témy v literatúre pre deti II., č. 2, s. 34-35.

Čeňková, J.: Precitlivosť na (ne)samozrejmé témy v literatúre pre deti II., č. 2, s. 36-37.

Dziak, D.: Precitlivosť na (ne)samozrejmé témy v literatúre pre deti II., č. 2, s. 34.

Hlebová, B.: Odišiel do krajiny slnka (Za Deziderom Bangom), č. 1, s. 28-29.

Hledíková, Ida: Zákaz vstupu bez nápadov! (Spomienka na Evu Čársku), č. 4, s. 37.

Iliopoulos, V.: Posolstvo k Medzinárodnému dňu detskej knihy v roku 2023, č. 2, s. 48-49.

Kosánová, K.: Zákaz vstupu bez nápadov! (Spomienka na Evu Čársku), č. 4, s. 34-36.

Marcinátová, L.: Priamo k ľuďom, č. 3, s. 1-2.

Mikulčíková, G.: Najkrajšie knihy Slovenska 2022, č. 2, s. 50-52.

Naščák, P.: Včely, bunkre, leto a iné spomienky,

č. 3, s. 22-23.

Pavlikánová, M.: Cesta okolo sveta s ilustráciou, č. 3, s. 4-5;

Petrovická, S.: Zákaz vstupu bez nápadov! (Spomienka na Evu Čársku), č. 4, s. 36-37.

Revajová, T.: Dni detskej knihy v kráľovskom meste (Osľavy 40. ročníka v Leviciach), č. 3, s. 21.

Švecová Kováčová, Z.: Precitlivosť na (ne)samozrejmé témy v literatúre pre deti II., č. 2, s. 35-36.

Mikulčíková, G.: Veľké stahovanie opíc z police do BIBIANY, č. 1, s. 71.

Panáková, B.: Kvety od Kvety (Za Kvetou Slobodníkovou), č. 1, s. 40-43.

Sliacky, O.: Precitlivosť na (ne)samozrejmé témy v literatúre pre deti II., č. 2, s. 38-41; Sväté cigánskym vetrom (Na pamiatku výnimočného človeka a a jeho literatúry (Ľudovíta Didiho), č. 4, s. 38-41).

Stanislavová, Z.: Precitlivosť na (ne)samozrejmé témy v literatúre pre deti II., č. 2, s. 37-38.

Šubrtová, M.: Z jakých hodnot je upředena letošní Zlatá stuha, č. 2, s. 56-60.

Vráblová, T.: Trojruža 2022 Jurajovi Šebestovi, č. 1, s. 11-14.

PREZENTOVANÍ AUTORI

Adamec, I.: č. 4, s. 17.

Ambrozová, M.: č. 4, s. 21.

Anhová Nguyenová, L.: č. 4, s. 24.

Babinka, M.: č. 1, s. 18-27.

Banga, D.: č. 1, s. 28-29.

Bendová, K.: č. 1, s. 30-39, 69-71.

Bero, P.: č. 4, s. 24.

Blažek, J.: č. 1, s. 64-66.

Blažková, J.: č. 4, s. 10-11.

Bodnárová, J.: č. 4, s. 20.

Brlítová, D.: č. 4, s. č. 4, s. 24-25.

Čárska, E.: č. 4, s. 34-37.

Čelovský, T.: č. 18-27.

Čemeričková, S. a Čemerička, R.: č. 4, s. 22.

Demák, M.: č. 1, s. 18-27.

Dezorz, G.: č. 1, s. 56-57.

Didi, L.: č. 4, s. 38-45.

Dziak, D.: č. 4, s. 26-31.

Fabian, D.: č. 4, s. 17.

Feldek, L.: č. 4, s. 12.

Fričová, M.: č. 4, s. 21.

Futová, G.: č. 4, s. 18.

Hlavatá, D.: č. 4, s. 20-21.

Hlušíková, M.: č. 4, s. 17, 20.

Hoffstädter, J. H.: č. 4, s. 21-22.

Hranko, M.: č. 4, s. 51-52.

Hronský, J. C.: č. 4, s. 46-56.

Juhász, M.: č. 4, s. 25.

Karafiát, J.: č. 4, s. 58-61.

Kardošová, B.: č. 4, s. 18.

Karpinský, P.: č. 1, s. 1-10; č. 4, s. 13-14.

Kaščáková, S.: č. 4, s. 13.

Kmečová, V.: č. 4, s. 18.

Kollár, J.: č. 4, s. 15.

Kotvášová-Jonášová, M.: č. 1, s. 18-27.

Lazárová, M.: č. 1, s. 58-60; č. 4, s. 16.

Matúšková, R.: č. 4, s. 21.

Milčák, J.: č. 4, s. 13.

Mornštajnová, A.: č. 1, s. 66-68.

Navrátil, J.: č. 4, s. 57-58.

Necpalová, M.: č. 1, s. 18-27.

Oľhová, T.: č. 4, s. 24.

Panáková, B.: č. 1, s. 60-63.

Pastirčák, D.: č. 4, s. 16.

Pilátová, M.: č. 4, s. 64-68.

Petraško, L.: č. 4, s. 21.

Pollág, P.: č. 1, s. 15-17.

Púček, J.: č. 4, s. 21-22.

Repaský, S.: č. 1, s. 63-64; č. 4, s. 17-18.

Revajová, T.: č. 4, s. 18-20; č. 4, s. 61-63.

Sliacky, O.: č. 4, s. 22.

Slobodníková, K.: č. 1, s. 40-43.

Smatana, S.: č. 4, s. 16.

Spevák Jesenský, Z.: č. 1, s. 18-27.

Šebesta, J.: č. 1, s. 12-14.

Šikulová, V.: č. 4, s. 20.

Štelbaská, Z.: č. 4, s. 25.

Tichý, F.: č. 1, s. 52-55.

Šafranová, L.: č. 4, s. 13.

Toman, M.: č. 1, s. 64-66.

Tušíak, J.: č. 1, s. 18-27.

Wienk, Z.: č. 4, s. 24.

Žolnaj, J.: č. 1, s. 18-27.

This Bibiana magazine issue starts with an article by columnist **Jana Močková** entitled *Illustrations Are a Conundrum by Which Amazement Can Be Measured*. In it, the author praises the 29th Biennial of Illustration Bratislava. **Zuzana Liptáková**, director of BIBIANA, the international house of art for children, in her piece entitled *International Festival of Illustration for Children* reminds us that BIB is „a holiday for children small, big, and those who have grown up and have children or grandchildren of their own“. According to **Hana Križanová**, Head of the BIB Secretariat, the Biennial of Illustration Bratislava is „a meeting of bodies from different galaxies of imagination“. It is a showcase of how illustration is done in different countries of the world. The winner of the BIB 2023 Grand Prix was Paloma Valdivia from Chile for illustrating Pablo Neruda's *Book of Questions*. The Golden Apple, BIB's second most important award, was given to Anna Cunha (Brazil), Lucie Lučanská (Czech Republic), Sanna Pelliccioni (Finland), Jaan Rõõmus (Estonia) and Vendi Vernić. The Children's Jury Award was awarded to Nada Serafimovic from Serbia. **Lenka Dzadifková**, a renowned expert in children's drama, introduces the readers to the *Stage Harvest 2023* festival, presenting „the work of children and for children“, one of the oldest theatre festivals in Europe. Professor **Zuzana Stanislavová** from the University of Prešov in her study *Modelling Rather than a Comprehensive View* claims that „at the moment the artistic level of Slovak literature for children and youth is not the worst“. The only exception is the didactic or moralising production of children's books. Authors resort to such „production“ when they do not have enough artistic strength to express their message in a metaphorical way. Prof. **Ondrej Sliacky**, the founder of the Bibiana magazine, says goodbye to his life's work after thirty years in an interview with young literary scholar and poet **Dávid Dziak**. This issue is also a farewell to the former head dramaturge of BIBIANA and president of the international puppetry organisation SC UNIMA, **Eva Čárska**. The renowned theatre expert, who stood at the origin and development of creative drama in Slovakia and for many

years was an active supporter of children's dramatic creativity and amateur theatre, made her numerous friends sad with her passing away in September this year. In his study *Our Children's Roots*, **Miloš Ondráš**, literary historian and critic, examines the first Slovak children's fairy tales by J. C. Hronský and Martin Hranko, which laid the foundation for Slovak children's fiction in the 1930s. To this day, these fairy tales are part of its golden fund. There were several Roma writers active in Slovak literature before **Ludovít Didi** (1931 - 2013) began to write. However, it was he who, using the method of Roma magical realism, published a thrilling testimony about the Roma ethnic group, about their life, misery and suffering, love and death, about the Gypsy soul. His prose debut, *Tales Sanctified by the Wind*, which he wrote after his retirement as a teacher, was a cultural and social event. The author's rejection of the occupation of Czechoslovakia by Warsaw Pact troops attracted a lot of attention, too. Didi was the only Slovak Roma, together with his non-Roma teacher wife, Mária Didiová, who signed the legendary Charter 77, joining a group of Czech and Slovak dissidents rejecting the undemocratic communist system. For this act, the Didis were harassed, fired from their jobs, and followed by the secret police. However, they never withdrew their signatures from the dissident Charter. Why does Bibiana write about this? Because its editor-in-chief was the first reader to marvel at the uniqueness of Didi's manuscript after the democratic takeover in Czechoslovakia and to recommend its immediate publication. In the article *Sanctified by the Gypsy Wind* (paraphrasing the original title of the book *Tales Sanctified by the Wind*), he recalls his first meeting with the phenomenal Roma writer, who on 1 January this year was awarded the high state decoration of the Order of Ludovít Štúr of the third class in memoriam by the President of the Slovak Republic, Zuzana Čaputová, „for extraordinary services to democracy and its development, human rights and freedoms, and their protection“. The commemoration of Ludovít Didi includes an emotional excerpt from his debut about a child's painful Christmas.

Cena primátora hlavného mesta Bratislavy BIB'23

(SIMONA SMATANA, Slovensko, za knihu Hovnivál Hugo)